

BAĞIMSIZLIK İÇİN ATILAN ADIM

1. Türkiye İktisat Kongresi, ülkesinden asla taviz verilmeyeceğinin ilan edildiği tarihi bir toplantı olmuştur.

DEVLET TİYATROSU BÖYLE DOĞDU

Devlet Tiyatrosu'nu Sabri Süphandaglı kente kazandırdı.

İZMİR'DEN ÇIKAN İLK GOL KRALI

'Buldozer Fevzi'

ANILARDA YAŞAYAN KEMERALTI

Çocukluk hayallerini süsleyen 'bayramlık elbise'dir Kemeraltı...

KIŞ 2017 / 30

KONAK BELEDİYESİ ADINA SAHİBİ

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Işık TEOMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

YAYIN DANIŞMANLARI

Ozan YAYMAN - Fırat SOYLU

HUKUK DANIŞMANI

Mine GENÇ

KÜLTÜR SANAT

M. Salim ÇETİN

HALKLA İLİŞKİLER

Emine KALABALIK

KATKIDA BULUNANLAR

Gökhan AKÇURA - Yaşar AKSOY
Tufan ATAKIŞI - Orhan BEŞİKÇİ
Muzaffer CELLEK - Hürol DAĞDELEN
Lütfü DAĞTAŞ - Sinan DOĞAN
Hüseyin ERCİYAS - Saadet ERCİYAS
Gürkan ERTAÇ - Tayfur GÖÇMENOĞLU
Oktay GÖKDEMİR - Mehmet GÜLÜMSER
Ahmet GÜREL - Teodora HACUDİ
Atilla KÖPRÜLÜOĞLU - Nalan KOLAĞASI İMRE
Sancar MARUFLU - Tayyar ÖZDEMİR
Metin ÖZER - Neslihan PERŞEMBE
Umur SÖNMEZDAĞ - Ayşe TEOMAN
Atilla ÖZDEMİR - Aygül UÇAR
Hüdayi ÜLKER - Yaşar ÜRÜK
Mazlum VESEK - Burcu YAPRAK
Ahmet Engin YAVUZ - Okan YÜKSEL

EDİTÖR

Ayşe TEOMAN

GRAFİK

Emre FEDAKER

Kapak fotoğrafı

Tarihi Kemeraltı Çarşısı
(Fotoğraf Mehmet YASA)

BASKI TARİHİ

OCAK 2017

YÖNETİM YERİ

İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No: 6 **Basmane/İZMİR**
Tel: +90 (232) 484 53 00/1590
İnternet: www.konak.bel.tr
BASILDIĞI YER: Anadolu Matbaacılık Ltd. Şti.
Çamdibi No: 6 Bornova / İZMİR

YAYIN TÜRÜ

Yerel-süreli-üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Fotoğraf: Atilla ÖZDEMİR

Faik Paşa Mahallesi

Merhaba,

Asırlardır farklı uygarlıklara evsahipliği yapmış bir şehirdir Konak... 8 bin 500 yıllık görkemli geçmişinin, ince ince tarihe işlediği çok kimlikli yapısıdır bugün gururla taşıdığımız... O dokudan aldığımız güçle kurduğumuz şu cümle de şehrimizin çok kültürlülüğüne övgüdür aslında:

"Homeros'un hemşehrileriyiz biz..."

Şehrimizin değerlerini dile getirdiğimiz dergimiz KNK, her sayısıyla kadim topraklarımızın öğretilerini anlatıyor bize; yazarlarımızın kalemleriyle, kentimizin tarihi zenginliğine ışık tutuyor, satırlarıyla.

Bu sayımızda, asırlardır her gün açılan tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın öyküsünü bulacaksınız... "Kimi zaman çocukluk hayallerini süsleyen 'bayramlık elbise'dir Kemeraltı; kimi zaman Havra Sokağı'ndan filesini doldurup evine dönen bir babanın ailesine duyduğu sevginin adıdır" diyor yazarımız... Hepimizin bir Kemeraltı anısı yok mudur gerçekten?

Hanlarıyla görkemlidir Kemeraltı. İşte o hanlardan biri olan ve Kemeraltı'nda tarihe tanıklık eden Abacıoğlu Han'ın öyküsünü bulacaksınız sayfalarımızda...

Şehrimize kazandırdığımız Tarık Dursun K. Yazar Evi'nde ağırladığımız sanatçıların kaleme aldığı metinlerle, kentimizin kültür hayatı da güçleniyor günden güne... Yazar

evimizde kalan yazar Mahir Ünsal Eriş'le yapılan keyifli bir röportajı okuyacaksınız ilerleyen sayfalarda. "Tarık Dursun K., Türk insanını çok iyi tanıyan, çok iyi ifade eden, çok başarılı bir yazardır. Benim için de büyük bir onurdur onun adıyla açılmış bir evde misafir olmak" diyor Eriş... Biz de ekliyoruz: Sanatçılarımızı ağırlamak, üretcekleri eserlere ilham verebilmek de paha biçilmez gururumuzdur...

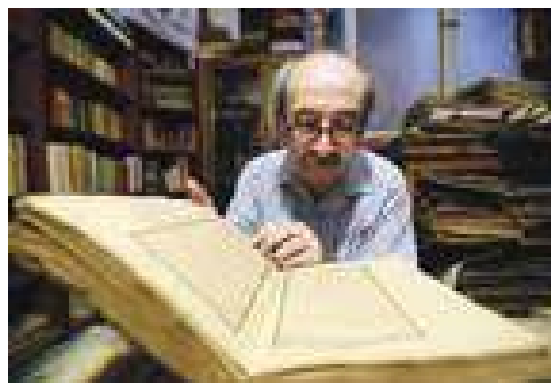
KNK bu sayısında sizi efsaneler, kompto teorileri ve ithamlardan arındırılmış Sabetay Sevi gerçeğiyle tanıştıracak. Yazımızı ilgiyle okuyacağınıza inanıyorum.

Mahalle kültürümüzü yansıtmayı sürdürüyoruz... Aralıksız 121 yıldır tüten Muzafferiyet-i Milliye Fırını'nın mahallesi Faik Paşa'dır bu kez kaleme aldığımız...

Türk futbol tarihinden bir isim bizlerle bu KNK'da... 'Buldozer Fevzi' lakabıyla tanınan ve İzmir'in ilk gol kralı olan Göztepelili Fevzi Zemzem'in hayat hikâyesi, bir unutulmazı serecek gözler önüne...

Her sayısını kadim geçmişimizle sarıp sarımadığımız dergimizde yer alan tüm konuların hem bugünümüzü hem de yarınlarımızı aydınlatacağına olan inancımınla sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Sema PEKDAŞ / Konak Belediye Başkanı

6

Anılarda yaşayan Kemeraltı

12

Frenk Sokağı

18

İzmir küllerinden doğdu

36

Faik Paşa Mahallesi

40

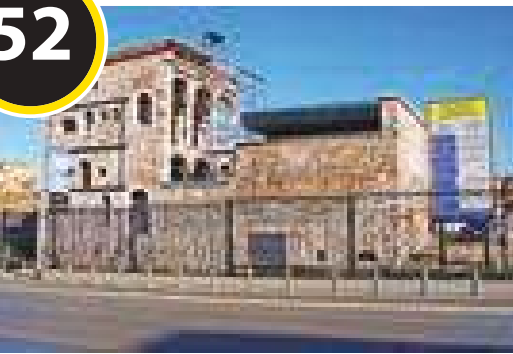
Atatürk'ün İzmir'e gelişi sırasında verilen yemekler-II

42

Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi

52

Agora gizeminde Mesih Sabetay Sevi...

60

Kültürpak'ta doğal yaşam ve Halikarnas Balıkçısı

64

Sahaf Nail Esmer

58

İzmir cadıları

68

Abacıoğlu Han'ın kurtuluş öyküsü

24

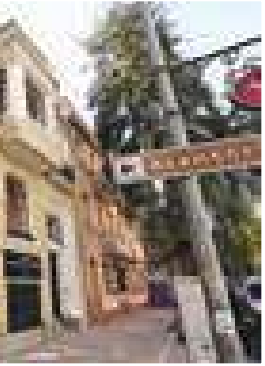

Tam bağımsızlık için atılan ilk adım

30

İzmir'in ilk bankaları

44

İzmir Devlet Tiyatrosu böyle doğdu

48

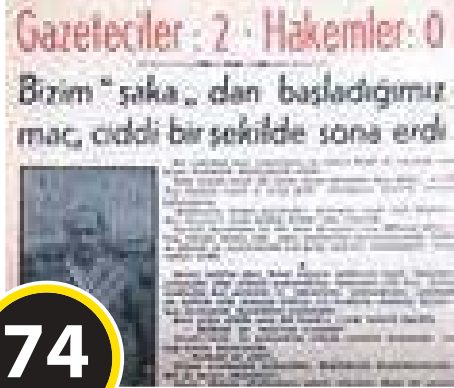

St. Policarp Kilisesi'nin freskleri

72

Onun adı
Mahir
Ünsal Eriş

60 yıl önce
oylanan
bir dostluk
maçının
öyküsü

74

İzmirden
çıkan ilk
gol kralı
'Buldozer
Fevzi'

78

İletişim deyip geçmeyin...

Anılarda yaşıyan

KEMERALTI

“Dünyada Kemeraltı gibi 6 adet camisi, 6 adet havrası ve 1922 Eylülüne kadar kiliseleri de olan, tek tanrılı üç dine inanmış insanların hep birlikte yaşadıkları, emsalsiz sevgileri ve dostlukları yaşatmış, müstesna öfkeleri ve çirkinlikleri bünyesinde barındırmış başka bir bölge yoktur. Varsa da bir elin parmaklarının sayısını geçer mi?”

■ Uğur ORAL

“...Kemeraltı’nda bütün gün çınlayacak olan İzmir’in sesidir. O ses de insanlar gibi bütün gün akacaktır. Say ki bir türküdür. Evet, evet bir türküdür Kemeraltı. Çatalı seslerin mayhoş sözcükleri sıkça tekrarladığı bir tuhaf bir türkü... Kışın yağmurda, yaşta, yazın kızgın güneşte çır çır çağırmasıdır kimilerinin işi ve Kemeraltı’nı Kemeraltı kılmak demektir bu...”[1]

Böyle tanımlıyor İzmirli edebiyatçı Hüseyin Yurttaş Kemeraltı’nı...

Aslında, İzmirli olup da orta yaşın üzerindeki yaşlarını sürmekte olan herkesin usunda ve hayalinde farklı ve özel bir Kemeraltı anısı ve tanımı yok mudur?

Kimi zaman çocukluk hayallerini süsleyen ‘bayramlık elbise’dir Kemeraltı...

Kemeraltı, kimi zaman Havra Sokağı’ndan filesini doldurup evine dönen bir babanın ailesine duyduğu sevginin adıdır...

Bazen sevgiliyle gidilmiş ilk sinema, film izlerken ilk el ele tutuşma anıdır Kemeraltı...

Kemeraltı bazen de vitrinlere bakıp bakıp iç geçiren yoksulluğun diğer ismidir...

Tek tanrılı üç din bir arada

Kemeraltı...

Aslında bir ticaret merkezi...

O amaç doğrultusunda ortaya çıkmış zaten...

Ama sadece İzmir’in ekonomisinin sembolü olmaktan çok öteye gitmiş ve İzmirli için bir yaşam biçimi haline gelmiş...

Eski İzmir’i özleyenlerin nostalji yüklü anılarında başköşeye yerleşmiş Kemeraltı...

“Dünyada Kemeraltı gibi 6 adet camisi, 6 adet havrası ve 1922 Eylülüne kadar kiliseleri de olan, tek tanrılı üç dine inanmış insanların hep birlikte yaşadıkları, emsalsiz sevgileri ve dostlukları yaşatmış, müstesna öfkeleri ve çirkinlikleri bünyesinde barındırmış başka bir bölge yoktur. Varsa da bir elin parmaklarının sayısını geçer mi?”

Geçmiş yüzyıllar öncesine dayanan Kemeraltı’nı tanıtan yazısında bu tarihi mekânla ilgili olarak şu bilgileri veriyor Doç. Dr. Oktay Gökdemir:

“Adını bugün Kemeraltı Camisi olarak da bilinen Ahmet Ağa Camisi’nin inşası sırasında yapılan bir kemerden alan Kemeraltı, içinde barındırdığı tarihsel ve kültürel değerlerle, İzmir’in en önemli sembol mekânlarından birisidir. 17. yüzyıldan beri kervanlarla taşınan ticari emtianın ihraç edildiği bir liman işlevi gören iç liman, ticaret merkezi olma özelliğini taşıyordu. 1852’de çıkan bir yangından sonra büyük zarar gören Kemeraltı, İtalyan Mimar Storari tarafından yapılan bir plan neticesinde yeniden düzenlenmişti. Sokakları, hanları, çeşmeleri ile İzmir’in ekonomik ve sosyal yaşantısına damgasını vuran Kemeraltı, içinde barındırdığı Elhamra Sineması ve Milli Kütüphane binalarıyla kültürel açıdan da İzmir’in en hareketli mekânlarından biriydi... Dünyanın bilinen en eski çarşılarından biri olan Kemeraltı aynı zamanda doğu batı ticaretinin en önemli kesişme noktalarından biriydi. İzmir’in 17. yüzyıldan başlayarak Doğu Akdeniz’in en parlak liman kentlerinden biri haline gelmesinde Kemeraltı’nın ayrı ve özellikli bir yeri vardı...” [2]

Kadifekale'den getirilen taşlarla dolduruldu

Araştırmacı-yazar Yaşar Aksoy ise Kemeraltı'nın tarihini daha da eskilere götürüyor:

"Kemeraltı'nın geçmişi yüzyıllar öncesine dayanır. Eldeki tarih belgelerine göre İzmir'de 10. yüzyılda liman, Hisar Camisi'nin bulunduğu yere kadar gelmekteydi. Limanın ağzında ise ilk kez 12. yüzyıl başlarında Bizanslılar tarafından kurulan İzmir Liman Kalesi yer almaktaydı. Osmanlıların Yıldırım Bayezid döneminde kentin bu kesimini almak amacıyla yaptıkları saldırılara karşı İzmir Liman Kalesi'ni düşürmek, 1402'de iç limanı taşlarla doldurarak kaleyi denizden korumasız bırakan Timurlenk'e nasip olacaktı. Üç hafta süren bu yaman kuşatma sırasında Timur'un yağız Asyalı askerleri, Kadifekale sırtlarından sürükledikleri dev taşlarla limanı doldurmayı başarabilmişlerdi. Bunun sonucunda da sonraları Kemeraltı diye adlandırılan kıvrımın iç bölgelerinde yeni bir

yerleşme baş göstermişti. 1400'lü yıllardan itibaren denizi doldurulan bu yörede Türkler giderek camiler, hanlar, medreseler, şadırvanlar, hamamlar ve sebiller kurmaya başlıyorlardı. Yöre böylece Türklerin önemli ölçüde egemen oldukları ve ticaret yaptıkları bir merkeze dönüşüyordu. Kemeraltı Caddesi de ticaretin ağır bastığı bu yerleşim bölgesinin ortasından geçen canlı bir atardamar kimliğine bürünmekteydi. İzmir'de 1804 yılında yönetimi ele geçiren Katipzade Mehmet Çelebi adlı ünlü bir derebeyi ise limanın önünde, tam Kemeraltı Çarşısı'nın başladığı köşeye bu kez büyük bir konak yapmıştı. Gece gündüz Türk silahçıların nöbet tuttuğu Katipzade Konağı ile yolun öteki yakasında bulunan seraskerlik binası, (sonradan Ankara Palas Oteli'nin yapıldığı yer) arasında büyük bir taş kemer vardı. Çarşıya taş kemerin altından geçilerek giriliyordu. Kimi yerde Kemeraltı adının bu kemerden geldiği öne sürülüyor. Oysa tarihsel kaynaklar bundan 200 yıl öncesine kadar tüm çarşının da Anafartalar Caddesi boyunca kemerlerle süs-

lenmiş olduğunu belirtir. Tilkilik'teki Hatuniye Camisi önlerinden başlayan ve arasta adı verilen bu kemerler bazen tahta, bazen taş olarak yol boyunca çarşığı aralık ve boşluklar da bırakmak suretiyle üstten kapatırdı." [3]

Kızlarağası Hanı

17. yüzyılda Osmanlı'nın en büyük ticaret merkezlerinden biri konuma gelen İzmir'de limana gelen gemilerin mallarını pazara sundukları bir alan olduğundan, daha o yıllarda birçok ticarethanenin açıldığı Kemeraltı'nda inşa edilmiş en eski yapı, 1744'te yapılan Kızlarağası Hanı'dır. Yıllar içinde dükkânlarıyla, esnafıyla dar gelirli vatandaşın alışveriş yapmak için akın ettiği Kemeraltı sosyal yönüyle de ağırlık kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyet dönemine kadar geleneksel yapısını koruyan Kemeraltı'nın 1922 yılındaki büyük yangınla birlikte büyük bölümü yanmıştır. İzmir'i Sevenler Platformu Başkanı Sancar Maruflu Kemeraltı'nın tarihine dair kitabında şu bilgileri vermektedir: "16. 17. 18. ve 19. yüzyıllarda Doğu Akdeniz ticaretinin en önemli merkezi olan, İpek Yolu ve Baharat Yolu güzergâhlarının kavşak noktası olan Kemeraltı'nda geleneksel çarşı-pazar kültürü ile birlikte kalıcı bir gastronomi, han ve kahvehane kültürü oluşmuştur. Bu kültürel olgu 20. yüzyılda ve Cumhuriyet döneminde Kemeraltı'na özgü yepyeni bir oluşumu efsaneleştirmiştir." [4]

Hükümet Konağı ve Sarı Kışla

İzmirli tanınmış yazar Tarık Dursun K. eski Kemeraltı'na duyduğu özlemi şöyle dile getiriyor yazısında...

"Kendi kendime sordum? Niçindi? Acaba yıllar öncesi, limandan kente büyük ve görkemli bir kapının kemeri altından giriliyordu da ondan mı Kemeraltı'ydı? Olabilir. Ne kadar yıllar ve yıllar öncesi peki? Bilemiyorum. O Kemeraltı'nın ucu, ona bugünkü kadar uzak olmayan denizin hemen kıyısından başlardı. Küçük bir meydan girişi vardı; ortasında süslü ve ince yapısıyla bir de Saat Kulesi. Yanı başında soyluluğunu mazi çinilerinden alan küçük bir cami, gerisinde beyaz taştan Hükümet Konağı ve sağına düşmüş Sarı Kışla. Bunların hiçbiri şimdi yok. Saat Kulesi, sanki yerinden edilip başka bir yere taşınmış gibi bana yadırgatıcı geliyor. Yanan ve yenisi yapılan Hükümet Konağı da öyle. Sarı Kışla yıkıldı. Benim de aralarında bulunduğum birçok kuşağın erkekleri hep o kışladan askere gitmişlerdi. Hatırlıyorum. Kemeraltı'nın sahiden Kemeraltı olduğu yıllarda girişini Hükümet Konağı ile birlikte Ankara Palas Oteli tutardı. Basmane'deki eski sakız evlerinden bozma sözde otelleri saymazsanız Ankara Palas, İzmir Palas'la ken-

Hisarönü

Ali Paşa Şadırvanı

Şekerci Ali Galip

Elhamra Sineması

tin önde gelen iki otelinden biriydi. Adı üstünde Ankara Palas'tı ve İzmir'e gelen seçkin kişilerin her zaman indikleri tek oteldi. Ankara Palas'ı geçtiniz mi solda Hükümet Konağı'nın halka açık giriş kapısı, sağda Mili Kütüphane, oradan Bahri Baba Parkı'yla Piçhane yokuşuna uzanan dar, paket taşlı bir cadde karşıladı sizi. Köşedeki Yapı Kredi binasını ne zaman yapmışlardı, bilemiyorum. İlk gençlik yıllarımda da vardı çünkü ve sanki onu orada hep bizi bekliyor bulmuştuk..."

Kemeraltı'na dair kaleme alınan tüm yazılarda, anlatılan tüm anılarda eski Kemeraltı'na duyulan özlemin izlerini bulabilmek mümkün. Mimarisi hala tarihin izlerini yansıtan yapıların yıllar sonra en nihayet "Kemeraltı elden gidiyor!" diyerek koruma planlarının yapılması iyi bir girişim. Ama mimari yapısından da öte ruhunun erozyona uğramış olması, 'Eski İzmir'i yaşamış olanların yüreğini burkuyor ister istemez...

Nerede o anlatılan eski nezih meyhaneler?

Nerede içki içme adabının ve raconunun adeta kurullaştığı ve kurumsallaştığı yılların Kemeraltı'sı?

"İlk kez Havra Sokağı'nda ve Meyhane Boğazı denilen bölgede açılan sıra meyhaneler, tam anlamıyla şarabın ve rakının en güzelinin bardak bardak içildiği envai çeşit mezelere bulduğu meyhanelerdi. İlk başlarda Müslüman İzmirliğin gizli gizli uğradıkları bu mekânların ilk müdavimleri

genellikle Kemeraltı'nın gayrimüslim sakinleriydi. Meşrutiyet yıllarından itibaren canlılık kazanan, henüz denizi doldurulamamış Konak Kordonboyu'nda bulunan meyhanelerle Konak'tan Basmane'ye kadar uzanan ünlü Anafartalar Caddesi'nin etrafında yer alan Beyler sokakları ile Veysel Çıkmaz Meyhaneleri genellikle öğleden sonra canlanan İstanbul usulü içkili lokantaları. [5]

"...Havra Sokağı, Kestane Pazarı ve Hisarönü İzmir'in, Kemeraltı'nın simgeleridir. Nice portreyle, öyküyle ve sedayla doludur bu sokaklar ve çarşılar... Her birinin duvarlarında geçmişten günümüze uzanan insan yüzlerini görebiliriz. Pervazlarında asılı kalmış mekân ve zaman hikâyelerini okuyabiliriz. Köşe başlarında tarihin derinliklerinden gelen sesleri işitebiliriz... Yeter ki onları görmek, okumak ve işitmek isteyelim..." diyor Mehmet Şakir Örs 'Kemeraltı'ndan Sesler Yüzler' isimli makalesinin girişinde... [6]

Çünkü yeni nesil AVM nesli

Görebilmek için hissedebilmek, hissedebilmek içinse yaşamak lazım...

Yaşayanlar hayatta hala.

Ama genç neslin, moda tabirle yeni jenerasyonun ne Kemeraltı'ndan haberi var ne de bu tarihi çarşının bağrında saklı duran anılardan...

Çünkü yeni nesil AVM nesli... Hafta sonlarını

alışveriş merkezlerinde tüketen ve tıkdıkları bir dev bina içinde nefes aldığını sanan bir nesil...

Soruyor Sancar Maruflu:

"Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in ilk içkili mekânlarının Mili Kütüphane ya da Elhamra Tiyatrosu'nun arka tarafında açıldığını bilmem biliyor musunuz? Ellili yılların ortalarına kadar şimdiki Konak Otoparkı'nın yerinde cezaevi vardı. Kemeraltı Otelleri ile sabahçı kahveleri mahkûm yakınlarını da ağırlamıştır. Kemeraltı'nda Atatürk'e suikast düzenleyenlerin asılmaları bile yaşandı. Kemeraltı her şeyiyle bir efsaneydi. Sadece lokanta, meyhane ve kahvehaneleri değil Kemeraltı'nın pastane, sinema ve diğer mekânları da ünlüydü. Her biri apayrı bir kültür efsanesiydi. Özellikle tiyatro ve sahne sanatçıları, Yanyalı Recep'in işlettiği İsmet Gazinosu, Elhamra Tiyatrosu ve Devlet Tiyatrosu'ndaki oyunlarından önceki zamanlarını mutlaka Kemeraltı'nda kıraatlandırıyorlardı. Şükran, Meserret, Güzel İzmir, Kemahlıoğlu Ankara Palas gibi oteller bir dönemin en gözde İzmir-Kemeraltı otelleriydi. Yetmişli yıllara kadar İzmir'deki yerel gazetelerin çoğunun bürosu ve matbaası Kemeraltı'ndaydı. Gazeteci yazarlar Kemeraltı'na canlılık katarlardı. İzmir'e gidip gelen herkes mutlaka Kemeraltı'nı ziyaret ederdi. Şimdiki Kemeraltı gecelerinin sessiz ve ıssız kalmasının tek nedeni konaklama, meyhane, pastane ve kahvehane kültürünün sosyal yaşamla birlikte çökertilmiş olmasıdır. Kemeraltı'nın gündüz müdavimleri de ol-

Havra Sokağı

Kestane Pazarı

Anafartalar Caddesi

malıdır gece müdavimleri de olmalıdır. Eskiden Kemeraltı'nın gece müdavimlerinden Karşıyakalı olanları Konak Vapur İskelesi'nden kalkan son vapuru kaçırdıklarında, Kemeraltı'ndan Anafartalar'ın derinliklerine dalıp güvenlik içinde Basmane Tren İstasyonu'na ulaşip nakliye trenleriyle Karşıyaka-Çiğli-Menemen taraflarına gidebilirlerdi. Şimdilerde Kemeraltı'na gece girebilmek güvenlik açısından güç ve zordur." [7]

Sancar Maruflu'ya hak vermemek elde mi ki?

Kemeraltı'nda kıvamlı yenilir, seviyeli içilirdi.

Kim göze alabilir gecenin bir vakti Kemeraltı'nın labirent misali sokaklarında yürüme-yi... Zamanında gece geç saatlere kadar Levanten, Müslüman, Ermeni her kesimden centilmenlerin pırıl pırıl takım elbiselerini giyerek gezindiği, alımlı kadınların parfüm kokusuna boğduğu Kemeraltı'nın sokaklarında artık geceleri kimler cirit atıyor? Ve ne için?

"Şimdilerde, Alsancak'taki kıvamsız, seviyesiz ve ölçsüz bar ve cafe kültürünün Kemeraltı'na kaydırılması hiçbir işe yaramaz. Asıl önemli olan 15-20 yıl öncesinin Kemeraltı'nın gece kültürünün yeniden canlandırılmasıdır. Kemeraltı'ndaki yaşam kendine özgü, özel bir yaşam biçimidir. Kemeraltı'nda kıvamlı yenilir, seviyeli içilirdi. Kemeraltı meyhane sofralarında yeme ve içme bitince üzerine sade kahve ile birlikte mutlaka kanyak yerine acıbadem likörü veya Altın Likörü içilirdi. Gün ve gece tatlıya bağlanırdı. Yani her şeyin bir başı bir de sonu vardı. Üsluba ve racona uygun olanlar yapıldı. Kemeraltı'na özgü usul ve yöntemler mevcuttu. Kemeraltı'nın kendine özgü özel kuralları vardı. Şimdilerde düşünüldüğü gibi kopyaya ya da taklide gerek yoktur. Öze dönülürse her şey kendiliğinden hallolur. Yeni baştan bir Kemeraltı yaratmaya hiç gerek yok." [8]

Ama yine de, her şeye rağmen bir Kemeraltı var...

Öze dönülebilir mi?

Denenebilir mi?

Kemeraltı, 'Koruma Planı' kapsamında artık...

Elde kalanı koruma çabası bir anlamda...

Öze dönülebilir mi peki?

İnsanlar AVM'lere sırtını dönüp yine Kemeraltı'na döner mi?

Kapısına kilit vurulan nostaljik dükkânlar yeniden faaliyete geçer mi?

Belki bu bir ütopya...

Ama yine de, her şeye rağmen bir Kemeraltı var...

Ve o Kemeraltı bizim...

Hükümet Konağı

Kızlarağası Hanı

Atatürk Meydanı

Havra Sokağı, Kestane Pazarı ve Hisarönü, İzmir'in ve Kemeraltı'nın simgeleridir. Nice portreyle, öyküyle ve sedayla doludur bu sokaklar ve çarşılar...

Gitmesek de, görmesek de...

Tarık Dursun K.'nin eski Kemeraltı'na özlemini aktardığı satırlar bu yazının final cümleleri olmayı hak ediyor bence...

"...Hepimiz hatıralar kadar uzun ömürlü ve temizdik. Hatırlıyorum... Yangın Yokuşu'na varana dek bütün arka sokaklar aile evleriydi. Bir odada herkesin yaşadığı evler. Rıza Bey aile evleri, Eski İzmir Yahudi kızları, Adalılar, Giritliler, Ermeniler, Çingeneler, Kürtler, Boşnaklar, Arnavutlar, Rumelililer; dostluklar, yoksulluklar, dayanışmalar, susam yağında pişen pamuk yumuşaklığındaki lokmalar, her ölünün ardından gözyaşı yerine dökülen irmik helvaları, ıspanaklı boyozlar, tava yumurtaları, fırında ayvalar ve kapı eşiklerinde göğüslerini cömertçe seyre açmış ikindi serinliğindeki geçmiş zaman kadınları. Eteklerindeki kavrulmuş tuzlu karpuz çekirdekleriyle kadınlardan bir çit çitler korusu. İkinci bütün edebiyat kente inerdi. Bunları ne unuttum ne bir şey. Hatırlıyorum ve asla unutmuş olamam. Çünkü bir Kemeraltı vardı o Kemeraltı yine var. Çünkü o bizim Kemeraltımızdır..."

Kaynakça

- [1] Hüseyin Yurttaş, 'Bir Türküdür Kemeraltı' İzmir Kent Kültürü Dergisi, sayı 4, İzmir, 2001, s.133.
- [2] Oktay Gökdemir, Ege'den Dergisi, Sayı 8, İzmir, 2011 s.42-43.
- [3] Yaşar Aksoy, Kemeraltı İnsanları, İzmir Kent Kültürü Dergisi, Sayı 4, İzmir, 2001, s.139.
- [4] Sancar Maruflu, İzmir Güzellemesi, Ege Kültür Platformu Yayınları, 2. Basım, İzmir 2009, s.107.
- [5] Maruflu, a.g.e, s.108-109.
- [6] M.Şakir Örs, 'Kemeraltı'ndan Sesler Yüzler' İzmir Kent Kültürü Dergisi, sayı 4, İzmir, 2001, s.124.
- [7] Maruflu, a.g.e, s. 118-119.
- [8] Maruflu a.g.e, s.120.

Frenk Sokağı

Birçok dost ya da okur uzun zamandır "Çoğu araştırmada Frenk Sokağı'nın sözü geçiyor. Yıllardır da bu adı duyarız. Ama bu sokağın nerede olduğunu bir türlü öğrenemedik. Bunu yazsana!" deyip durmaktaydı. Katıldığım bir bilimsel toplantıda da aynı sorun yaşandı, hatta iki araştırmacı bu konuda hafif bir tartışma da yaşadılar. Aslında ikisinin de tarifi tam değildi. Bu nedenle Frenk Sokağı'nı yazmak şart oldu.

Frenk Sokağı 'Sultaniye' bölümünden görünüm.

■ Yaşar ÜRÜK

Birçok dost ya da okur uzun zamandır, "Çoğu araştırmada Frenk Sokağı'nın sözü geçiyor. Yıllardır da bu adı duyarız. Ama bu sokağın nerede olduğunu bir türlü öğrenemedik. Bunu yazsana!" deyip durmaktaydı. Bir hafta önce katıldığım bir bilimsel toplantıda da aynı sorun yaşandı, hatta iki araştırmacı da bu konuda hafif bir tartışma yaşadılar. Aslında ikisinin de tarifi tam değildi. Bu nedenle KNK'nın bu sayısına Frenk Sokağı'nı yazmak şart oldu.

Tarih boyunca 'doldurulmak' gibi kötü bir kader yaşayan İzmir Körfezi'nin Mavişehir'den başlayıp İnciraltı önlerinde son bulan ve İç Körfez olarak adlandırılan bölümünde 'dolgu' işlemi görmemiş hiçbir yer yoktur. Doldu-

rulmamış bölümleri kısım kısım da olsa Mavişehir ve İnciraltı'ndan sonraki bölgelerde görebilmekteyiz. Dolgu sonucu kazanılan alanlara bakarsak; güney kıyısının önemli kısmını oluşturan ve Değirmendağ önlerinden başlayıp Halkapınar Köprüsü'ne kadar uzanan bölümün en büyük dolguya sahip alan olduğu görülür. İşte bu bölümde yer alan ve bundan beş yüzyıl öncesinin kıyı şeridi olan Frenk Sokağı, yirminci yüzyıla girilirken, denize doğru sürekli doldurulan alanlarda açılan yeni arterler nedeniyle Dördüncü Kordon diyebileceğimiz bir konumdadır. Bu arada bölgeyi anlatmaya çalışırken, neredeyse tamamı alüvyon toprak olan günümüz Alsancak semtinin bu konudaki geçmişinden de söz etmek gerekir. Çünkü anlatmaya çalışacağımız Boyacı Deresi, tıpkı Frenk Sokağı gibi pek fazla bilinmeyen bir akarsudur. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren

yazılı kaynaklarda bölgeden söz edildiği görülmektedir. Günümüzdeki Alsancak semtinin önemli bölümünün, söz konusu arazi içinden geçen ve Boyacı Deresi olarak adlandırılan akarsuyun taşıdığı alüvyonlu toprak nedeniyle zengin bir tarım alanı olduğu muhakkaktır.

Yeşildere'nin bir kolu olan ve XX. yüzyıl başlarına kadar varlığını çeşitli plan ya da haritalarda gördüğümüz Boyacı Deresi; ünlü tarihi Kemer (Kervan) Köprüsü civarında Yeşildere'den ayrılarak kuzey batı yönünde Körfez'e yönelip denize karışan bir akarsudur. XVIII. yüzyıl sonlarına kadar şehrin kuzey sınırı olan bu akarsu zamanla yerleşim yerleri arasında -altında- kalıp körelir ve de körfezde döküldüğü noktadan başlayarak, bölüm bölüm tarihe karışır. Bu akarsudan, Meles Çayı'ndan ayrıldığı bölgede tabak-

Sultaniye Caddesi bölümünde İngiltere Konsoloslugu önü.

Frenk Sokağı günün her saati canlı bir ticaret hayatına sahiptir.

Aya Fotini Kilisesi iç avlusundan çan kulesinin görünümü.

hanelerin bulunması nedeniyle bazı kaynaklarda 'Tabakhane Deresi' adıyla da söz edildiği görülmektedir. Ancak asıl adını, çevresinde bir zamanlar ünlü Türk kırmızısı renginin kullanıldığı, kumaş boyama atölyelerinin bulunmasından alır. Yani söz konusu dere, geçtiği bölgeye tarımsal zenginlik getirmesinin yanı sıra, aynı zamanda doğal bir ticari arter görünümü de taşımaktadır. Bu görünüm, bu nedenle günümüzde İzmir'in en değerli arazi bütününe sahip Alsancak semtinin değerinin bir anlamda o dönemlerden habercisi olur ve bu alan değeri, son yüzyıldır (1922 büyük yangını da dahil olmak üzere) neredeyse hiç azalmadan günümüze kadar sürüp gelir.

İzmir Körfezi kıyısı tarih boyunca doldurularak yeni alanlar kazanılmıştır. Körfez'in güneydoğu sahili olan bölüm ise en çok dolan/doldurulan kıyıdır. Bu nedenle, İzmir'de körfezin güney yakasında günümüzde bildiğimiz birçok arter, bir dönemin kıyı şerididir. Sözelimi Kemeraltı Camii'nden başlayarak; Başdurak, Kestane pazarı, Şadırvan ve Hisar camilerinin çevrelediği ve de Anafartalar Caddesi'nin önemli bölümünün de bu hat üzerinde yer aldığı geniş kavşak, bir dönemlerin iç körfez kıyısından günümüzdeki biçimine dönmüştür. Yine günümüzdeki Kordon'a (Rıhtım) paralel olarak art arda sıralanmış olan arterleri, son dört yüz yılın doldurula doldurula içeride kalmış kıyı çizgileri olarak da düşünebiliriz. Denizin bazı eski rıhtım noktalarından ne kadar uzaklaştığının en iyi örneği günümüzde Hilton Otel'in hemen önünde bulunan St. Polycarpe Kilisesi'dir. XVII. yüzyıl başlarında sahilde inşa edilen bu kilisenin şu anda denize olan uzaklığı bölgenin ne kadar doldurulmuş olduğunun göstergesidir ki bu mesafe halen 310 metredir. İşte bir zamanların kıyı çizgisinden doldurulduktan sonra artere dönüşmüş olan Frenk Sokağı'nın yeri için, bir anlamda '1922 yangını öncesinin Dördüncü Kordon'u' benzetmesini de yapabiliriz.

Frenk Sokağı da İzmir'de yaşayan hemen tüm azınlıkların ve elbette Doğu Akdenizli tüccar toplumu olan Levantenlerin bir numaralı çarşısı; iş ve de yaşam merkezidir. Frenk Sokağı'nın zaman içinde oluşup gelişmesine öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlık tüccarlara tanıdığı kolaylıkların yol açtığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Osmanlı hükümetinin, İzmir'i hammadde ihracat kenti olarak ön plana çıkaracak politikaları yürürlüğe koyması bunun en önemli nedenidir. Bu nedenle Batılı tüccarlar dünyanın en verimli topraklarında yetişen çok değerli ürünleri dünyaya pazarlamanın kapısı olarak İzmir'i seçmişler ve bu alanda kente yatırım yapmışlardır. Bu kolaylık sağlayan politikaya uygun örneklerden biri XVII. yüzyılın sonlarında İzmir'den moher ipliği ihraç eden Avrupalı tüccarların sadece %3 oranında gümrük vergisi ödemekle yükümlü olup, bac-ı ihraç vergisinden de muaf olmalarıdır.⁽¹⁾ Bu politika ve Avrupa pazarında ihraç mallarına duyulan talep, XVIII. yüzyıla gelindiğinde İzmir'in uluslararası ticaret merkezi olarak yükselmesinde en önemli etkenlerden biri olur ve şehrin bu niteliği doğal olarak dünyanın en büyük çarşı bölgelerinden birinin ortaya çıkmasını sağlar. Frenk Sokağı da bu bölgenin üç önemli damarından biri sayılabilir.

İzmir'deki bu üç önemli çarşı arterinden Frenk Sokağı; Avrupalı tüccarların yoğun olarak bulunandır. Cadde yaklaşık 4,5 metre genişliğindedir ve o dönemlerdeki kentin yaklaşık yarı uzunluğundadır. Pazar alanı ve hanlara⁽²⁾ bitişik olan yol boyunca İzmir'in en güzel evlerinin bir bölümü ile konsolosluk görevlilerinin evleri yer almaktadır.⁽³⁾ Bu evlerin ön cephelerinde sayısız kapı bulunuyordu ve arka cephelerindeki teraslar yaya yolu olarak kullanılan körfeze ve depoların çatılarına açılıyordu. Bu evler aynı zamanda limana ve civarda yer alan kırsal alana bakıyorlardı. Evlerin arka bahçeleri denize ulaşıyor, geceleri gemilerin yükleme ve boşaltmasında rıhtım olarak kullanılıyordu.⁽⁴⁾

İzmir'i ziyaret eden gezginlerin özellikle XIX. yüzyıl başlarından itibaren Frenk Sokağı'ndan söz ettiklerini görürüz. Hiç kuşkusuz şehrin sermaye merkezi olan bölgenin kalbinde yer alan bu sokak birçok gezginin büyük ilgisini çekmiş ve sokakla ilgili çok şeyler yazılmıştır.

1830 yılında İzmir'e gelen gezgin Joseph Michaud, sokak için "Dikkate değer ve adı olan" tanımını yaparken⁽⁵⁾, ondan yaklaşık yirmi yıl kadar sonra İzmir'e gelen Alexis de Valon, farklı düşünmektedir ve şunları yazar: "Frenk Sokağı, İzmir'in en güzel sokaklarından biri olmakla ünlüdür; ona ilişkin düşüncelerimize pek uymamakla birlikte, çok belirgin bir karaktere sahiptir. Dar bir sokak, pis bir dere, her renkte, her biçimde, her yükseklikte evler, üzerinden hiçbir zaman bir araba geçmeyen, kötü bir döşeme kap-

Fasula Meydanı.

Frenk Sokağı'nda Mahmudiye bölümünün bitip Sultaniye bölümünün başladığı küçük meydan. Atina Bankası'nın solundaki sokak Aya Fotini Kilisesi çan kulesinin altından geçerek, kilisenin iç avlusuna çıkmaktadır.

laması. Sağda solda dükkan olarak iş gören mekanlar, kafaların üzerinde, sundurma görevi yapan ve bol güneşli sokağa kara gölgeler düşüren kocaman kumaş ya da pamuklu parçaları, ayaklar altında sebze talaşları, ezilmiş kavun dilimleri, yarı kemirilmiş kemikleri çamur içinde sürükleyen kocaman sarı köpekler. Terlikli, sessizce yürüyen, gürültüsüzce acele eden, alacalı bulacalı bir kalabalık. Düşürülmesi olanaksız bir Türk sarığı, kunduz kürkü şapka, kırmızı fes ve maşlah karışımı, sizi iten hamallar, semerleri size çarpan eşekler, kimi zaman

dümdüz yürüyen, bakmaksızın ve hiç fark etmeksizin, ayağını döşemenin ya da kaçmayı bilemeyen, dalgın dalgın, başıboş geçen bir insanın üzerine koyan bir deve dizisi. Bu kalabalık içinde çok hareket ve az gürültü. Frenk Sokağı'nın görünümü işte böyledir.⁽⁶⁾"

Birçok kaynakta belirtilenin aksine Frenk Sokağı, her zaman, bir Avrupa kentinin mükemmel bir caddesi görünümünde değildir.

"Bu sokak, Avrupai kentin zengin bir mahallesinin kalbi olmaktan uzak görünmektedir. Frenk Sokağı, bir Fransız sokağı değildir. Gerçek, adından umulanla çakışmamaktadır. Tersine, orada, pazarın ya da Türk mahallesinin kimi özellikleri bulunmaktadır. Kimi gezginler, İzmir'de çok sık ortaya çıkan vebanın kaynağı olarak, Türk mahallelerinin pisliğini görmekteydiler. Frenk Sokağı da daha temiz değildir... Nihayet her iki halde de dar bir sokak söz konusudur. Develer burada, pazarda olduğu kadar yolları tıkmaktadırlar... Demek ki Frenk Sokağı, pazarın ya da Türk mahallesinin sokaklarından pek farklı görünmemektedir. Ticaret arteri olan Frenk Sokağı ile Doğu Pazarı arasında, ayırmadan çok süreklilik vardır. Komşu olmaları akrabalıklarını kanıtlamaktadır..."

Frenk Sokağı, yalnızca işlenmiş, Fransız, İngiliz, Rum ya da İtalyan tüccarlarca Avrupa'dan ithal edilmiş malları satan dükkanları bir araya getirmemektedir. Orada aynı zamanda, Yahudiler ve Türkler tarafından satılan yerel ürünler de bulunmaktadır. Ama en ilginç, Avrupa mallarıyla Doğu sergilerinin birlikteliğidir. Orada hiçbir düzen yoktur... Bir anlamda, eğer sözcüklerle oynamak istenirse, pazar adını daha çok Frenk Sokağı'nın hak ettiği söylenebilir.⁽⁷⁾"

Gezgin Reynaud, "Frenk Mahallesi'nde tüm ülkelerin tezgahlarına rastlarsınız⁽⁸⁾" derken, Deschamps ise sokaktaki konsolosluklardan

söz eder: "Avrupalı güçlerin konsolosluklarının neredeyse tümü Frenk Mahallesi'nin bir başında toplanmışlar. Konsolosluk konutlarının çoğu ön cephelerinde çok fiyakalı tanıtım levhalarını takıp takıştırmışlar. İtalyanların tanıtım levhası yepyeni ve çok aşırı büyüklükte. Fransız konsolosluk binası önünde, kestane ve çınar ağaçları bulunan bir bahçede, çatının tepesinde üç renk dalgalanıyor. Bu renklerin gökyüzünde dalgalanırken gerçekten güzel bir havaları, görkemli ve anlamlı şanlı bir vakarı var, onlar orada hemen her zaman baskı altındakiler ve çaresizler için bağlılık, kurtuluş ve umut simgesi oldular.⁽⁹⁾"

Frenk Sokağı, sonunu getiren 1922 yangınından önce de yangınla karşılaşmıştır. Bunların yok edici olanlarından biri 8 Temmuz 1742 tarihinde yaşanan yangındır. Yahudi Mahallesi'nde bir evde başlayan yangın, dönemin İzmir Kadısı'nın ilgisizliğinin ve yangına müdahale emri vermemesi nedeniyle beklenmedik biçimde büyür ve o gece tüm Yahudi Mahallesi'nin yanmasına neden olan ateş, şehrin güvenli olduğu düşünülen diğer semtlere de sıçrar. Önce Yahudi Mahallesi'ne komşu Türk Mahallesi'ne, oradan da Frenk Sokağı'na sıçrayan yangın ve şehrin merkezini de ciddi biçimde etkiler. Kırk sekiz saat içinde İzmir şehrinin üçte ikisi yok olur.⁽¹⁰⁾

XVIII. yüzyılda yaşanan yangınların en büyüğü olan ve şehirde meydana gelen önemli isyanlardan birinin sonucunda, 14 Mart 1797 tarihinde başlayan yangında önemli can ve mal kaybı meydana gelirken Frenk Sokağı'nı da büyük ölçüde etkilemiştir.

Frenk Sokağı ve Frenk Mahallesi'nin coğrafi özelliklerine baktığımızda, Boyacı Deresi'nin getirdiği bereketin bölgenin tarımsal zenginliğine yaptığı katkı, yakın dönemlere kadar ulaşmış bazı yer adlarında da görülebilmektedir. Bunların en ünlüsü 'Fasula' olarak bilinen bölge (sonradan aynı adla önemli bir meydan) ve çevresinde oluşan mahalledir. 1922 büyük yangını ile yok olan yörede, ünlü Frenk Caddesi üzerinde, caddenin Teşrikiye ve Sultaniye adlarını alan bölümleri arasında bulunan bu meydan başlangıçta Boyacı Deresi kenarında özellikle ünlü fasulyesiyle meşhur bahçelerin bulunduğu bir bölgenin merkezindedir. Bu alanın çevresi, XX. yüzyılın başına kadar yapılarla dolar ve ünlü Frenk Caddesi'nin de geçtiği bir nokta olur. 'Üç Yol' olarak da anılan bu alana 'Fasulya' ya da 'Fasulye' de denmiştir.

Frenk Sokağı'nın ticarethane ve yerleşim özellikleri açısından en iyi değerlendirmelerden birini 1905 yılı Goad planı üzerinde görebiliriz. Bu plana göre Frenk Sokağı, batı yönünde, İkinci Kordon'dan gelen Arapyan Çarşısı ile kesiştiği köşede; Çakı ve Çuha Bedestenleri ile hemen bitişiğindeki Büyük

Frenk Sokağı'nda konutların başladığı bölüm.

Frenk Sokağı eni birçok yerinde 5 metreyi bile bulmayan bir arterdi.

Vezir Han önünde Mahmudiye Caddesi adıyla başlar. Bu adla anılan bölümde sokağın her iki yanında yer alan yapılar (Batı yönünden Doğu yönüne olmak üzere) şunlardır: Kuzey yanında; İspartalı Ferhanesi'nden başlayarak sırasıyla Tercümanoğlu Ferhanesi, J. P. Critza, Aliotti, Sadık Bey ve J. N. Poulos'a ait işyerlerinden sonra Coya (Gioya) Hanı'na ulaşılmaktadır. Hanı geçtikten sonra yer alan işyerleri ise Pizzaro kardeşlere ait mobilya fabrikası, Synaticos Ferhanesi, Kudüs Dostları Ferhanesi ve Aya Fotini Kilisesi'nin tam karşısında yer alan Atina Bankası ve bitişiğinde Yunan Konsolosluğu ve aynı adı taşıyan ferhanedir.

Söz gelmişken kısaca 'ferhane'lerden de söz etmek gerekir. Ferhane, 'geçit' anlamında

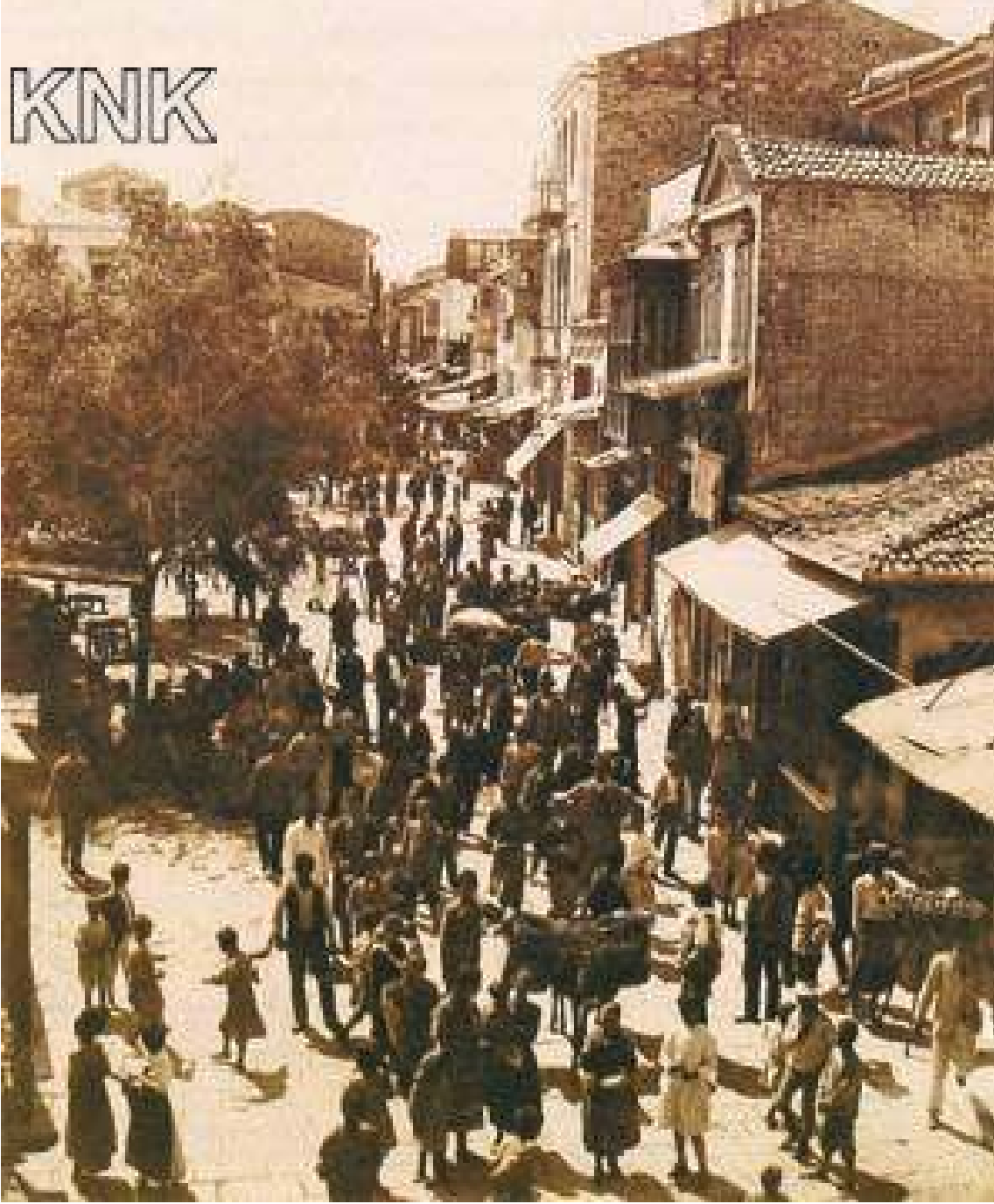
XVIII. yüzyılda yaşanan yangınların en büyüğü olan ve şehirde meydana gelen önemli isyanlardan birinin sonucunda, 14 Mart 1797 tarihinde başlayan yangında önemli can ve mal kaybı meydana gelirken Frenk Sokağı'nı da büyük ölçüde etkilemiştir.

kullanılan bir terimdir. Bu geçitlerin iki tarafında dükkanlar bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda 'pasaj' sözcüğü de bu anlamda kullanılmıştır. Bazı yorumlara göre ise ferhane, 'Frenk' ya da 'fer' sözcüklerinden türetilmiştir. Berhane ya da Verhane olarak da söylendiği görülmüştür. Yangın öncesi şehir planlarında İzmir'in adeta 'pasaj cenneti' olduğu görülmektedir. Özellikle Frenk Sokağı çevresi yüzlerce ferhane ile ağ gibi örülmüştür.

Dört ayrı adla dört bölümden oluşan Frenk Sokağı'nın Mahmudiye Caddesi adını taşıyan ilk bölümünün kuzey yönünde, yukarıda saydıklarımızdan sonra yer alan on beş civarındaki işyeri ve yapılar arasında ilk bakışta göze çarpanlar arasında Keyser Bankerlik, İspanya Konsolosluğu, Yusuf Ferhanesi,

Rossi Ferhanesi ile ulaşılan L. Cristofidis tütün şirketi, Peştemalcıoğlu Ferhanesi, Alex A. Norras mobilya deposu, Arapyan Ferhanesi ve Aya Fotini kavşağına cepheli Crédit Lyonnais göze çarpar. Mahmudiye Caddesi'nin güney yanında ise; Büyük Vezir Han'ın hemen yanında Küpecioğlu Hanı, Küçük Vezir Hanı ve hemen köşesinde P. Dandria'nın halı ticarethanesi ve bu ticarethane ile Bostancıyan'a ait işyeri arasında dar ve uzun bir geçit bulunmakta ve de iki kademeli bu geçitten Grek Evangeliki Okulu'na geçilmektedir. Bunlardan sonra şehirdeki en önemli yapılardan biri olan Aya Fotini (St. Photini) Kilisesi gelmektedir. Elli metreden fazla uzunlukta bir avluya sahip bu kilise ile hemen güney yönü çaprazında yer alan Aya Yorgi (St. George) Kilisesi arasında yukarıda sözü edilen Evangeliki Okulu bulunmaktadır.

Balık Pazarı Camii, Çakı ve Çuha Bedestenleri ile Büyük ve Küçük Vezir Hanlarının bulunduğu bölge XIX. yüzyıl ortalarından itibaren 'Kantar' olarak anılmaktadır. Ünlü Meyhane Boğazı'na da yine buradan gidilmektedir. Bölgenin büyük bölümü günümüzde Fevzipaşa Bulvarı ile çevresindeki yeni yapılaşma içinde yok olmuştur. Ticari malların tartıldığı büyük kantarın bulunduğu yer olduğu için bu adla anılan semtin adını günümüze taşıyan en önemli yapı, İzmir'deki karakollar arasında en ünlüsü olan Kantar Karakolu'dur. Bu karakol 1922 Yangını öncesinde, Frenk Sokağı üzerindeki Fasula Meydanı'na cepheli olan bir yapıda hizmet vermektedir. Yangından sonra Kantar bölgesinde, Hisar Camii'ne yakın, tarihi bir yapıda faaliyet gösterir ve bu dönemde günümüze kadar süren Kantar adını alır. Ancak Fevzipaşa Bulvarı'nın tamamlanması için yapılan istimlak sırasında bu yapı yıkılır ve Kantar Karakolu, Gazi Bulvarı'na açılan bir sokak üzerindeki yeni binasına taşınır. İki katlı olan binanın zemin katında bir kebabçı bulunmaktadır. 1967 yılında bir gün Ödemişli işadamı Mustafa Yıldız, burada iki arkadaşı ile birlikte yediği yemek için, kendisinden otuz beş lira fazla hesap isteyen kebabçıya sinirlenir ve "Hep böyle pahalı mı satarsın?" der. Kebabçı da, "Yiyene göre beyim. Ben burada on beş yıllık kiracıyım" yanıtını verir. Mustafa Yıldız'ın "Seni buradan çıkartmak isterlerse ne yaparsın?" sorusunu da "Kimsenin beni buradan çıkarmaya gücü yetmez. Bu binada Kantar Karakolu var" diyerek cevaplar. Bu konuşmadan sonra istenen hesabı ödeyen işadamı, hemen mal sahibi Nimet Kızılkaya'yı bularak, binayı yüz kırk yedi bin liraya satın alır ve ardından açtığı tahliye davasını da kazanır. Böylelikle bir porsiyon kebab, Kantar Karakolu'nu on dört yıllık yerinden eder ve söz konusu bina yıktırılarak, yerine bir işhanı yapılır. Kantar Karakolu da o günlerde Pasaport İskelesi girişinde, günümüzdeki yerine taşınır. Ancak adındaki 'Kantar' sözcüğü burada da devam eder.

Fasula Meydanı. Meydanın sonunda sokağın Teşrifiye bölümü başlamaktadır.

Söz gelmişken Frenk Sokağı'nın hemen başlangıç bölgesinde yer alan 1922 Yangını'nda yok olan Fazıl Ahmet Paşa Camii'nden de söz etmek gerekir. Hemen yanındaki hamam gibi, bulunduğu bölge olan Balık Pazarı adıyla da anılan cami XVII. yüzyılın ikinci yarısında Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilir. Büyük yangında kül olan meyhane boğazı ve caminin son kalıntıları Fevzipaşa Bulvarı'nın açılış çalışmaları sırasında tamamen yok olur. Fazla yüksek bir cami olmamasına karşın oldukça büyük olan kubbesinin altında bulunan aynı büyüklükteki yekpare halı, işgal sırasında Yunan askerleri tarafından süngülenerek parçalanmıştır. Balıkpazarı Camii'nin külliyesi arasında yine XVII. yüzyılın ikinci yarısında Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırılan bir de medrese bulunmaktadır.

Frenk Sokağı, Balıkpazarı'nın hemen çıkışında, Küpecioğlu Hanı önünden başlar. XVII. yüzyıl sonunda veya XVIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği tahmin edilen han Küpeliolu adıyla da anılmıştır. Bu hanın hemen yanında, Sarıkışla inşa edilinceye kadar İzmir'in en büyük yapısı olan Büyük Vezir Han yer almaktadır. Hanın günümüzde yaklaşık yeri, Mimar Kemalettin Caddesi ile 1326. ve 1330. sokakların kesiştiği köşedir. Hanın inşası, Girit seferi sırasında İzmir'i merkez üs olarak kullanan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından 1675 yılında başlatılmış, Vezir Merzifonlu Kara

Mustafa Paşa tarafından 1677 yılında tamamlanmıştır. Kare plâni ve avlusuyla klasik Osmanlı hanlarının tipik bir örneği olan yapıda, Kireçlikaya mevkiinde bulunan eski Roma Tiyatrosu'nun masif taş blokları ve beyaz mermerlerinin kullanıldığı da bilinmektedir. Küçük Demir Han, ile birlikte XX. yüzyıl başında, özellikle ticaret ekonomisi açısından şehrin en önemli noktalarından biri olan Büyük Vezir Han, inşasından kısa süre sonra meydana gelen 1688 depreminde büyük zarar görür. 1778 yılındaki depremden de oldukça etkilenen hanın, 1779 yılının Temmuz ayında çıkan yangında bir bölümü yanar. İki katında toplam 104 odası bulunan hanın 1922 büyük yangınından kalan duvar parçaları Fevzipaşa Bulvarı'nın açılış çalışmalarında kaldırılmıştır.

Bu hanın hemen yanında yer alan Küçük Vezir Han'ın günümüzdeki yaklaşık yeri, Halit Ziya Bulvarı ile 1332. Sokak'ın kesiştiği bölgedir. Avlulu ve iki katlı hanın inşası, Büyük Vezir Han gibi, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından 1675 yılında başlatılmış, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1678 yılında tamamlanmıştır. 1779 yılındaki yangında bir bölümünün yandığı bilinen 35 odalı han da 1922 büyük yangınında tamamen yok olmuştur.

Sokağın, Yaladika olarak da söylenen, Mahmudiye bölümünün sonunda yer alan Aya Fotini Ortodoks Rum kilisesi, 1658 yılında

kıyıda inşa edilir. 1688 depreminde yıkıldıktan sonra 1690 yılında yeniden yapılan kilise ilerleyen yıllarda metropolit merkezi olur ve İzmir'de yaşayan Rumların sembolü haline gelir. Zamanla, kıyının doldurulması sonucu içeride kalan kilisenin, Hazreti İsa'nın ölüm yaşıyla bağlantılı olarak 33 metre yüksekliğinde olan çan kulesi, kilisenin avlusunda binadan farklı bir noktaya 1856 yılında dikilir. İzmir'in en yüksek binası olması nedeniyle İzmir Rumlarının övünç kaynağı olan çan kulesine 1892'de büyük bir saat eklenir. Aya Fotini Kilisesi'nin avlusundan geçilerek girilen metropolitlik dışında başka bir komşu ve önemli yapı da Rumların ünlü okulu Evangeliki Mektebi ana binasıdır. Dendrinos, Savastopulas, Omiros ve Vitalis adlı dört Rum'un öncülüğünde 1733 yılında kurulan okul, 1778 ve 1842 yıllarında da iki kez yangın geçirmiştir.

Aya Fotini Kilisesi'nin bitiminde sağa yönelen Frenk Sokağı, çan kulesinin altından geçen geçidin de açıldığı Aya Fotini Kavşağı'na ulaşır. Bu kavşakta sağa giden yol Kaymakpaşa Caddesi adıyla güney yönüne ilerlerken, solda kalan Frenk Caddesi de Mahmudiye Caddesi olan adını Sultaniye (ya da Mecidiye) Caddesi olarak sürdürür. Aya Fotini Kavşağı'ndan sonra, Sultaniye Caddesi sağ yanında St. Polycarpe Katolik Kilisesi'ne kadar çeşitli işyerleri ve yapılar yer almaktadır. Caddenin bu kez sola yönlendiği kaviste yer alan bu kilise, diğerleri gibi büyük avluya sahip değildir. Kiliseden hemen arkasındaki Birinci ve İkinci Madamhane sokaklarına açılan 'U' biçimindeki Cousinery Sokak'a kadar olan bölümde yer alan işyerlerinin en büyüğü olarak Abajoli Kitabevi göze çarpmaktadır. Buradan Kızlar (Hacı Stamo/İstam) Sokak'a kadar uzanan bölümde çeşitli önemli işyerleri yer alır.

Sultaniye Caddesi'nin Aya Fotini Kavşağı'ndan başlayan sol yanında ise sırasıyla ünlü Orosdi Back, Geo Caluminos şirketleri ile E. Rivans & M. Sigala mobilya mağazası ve köşesinde bir restoranın yer aldığı Sakızlı Han Sokak yer alır. St. Polycarpe Kilisesi karşısına düşen bu sokaktan sonra yer alan işyerleri ve yapılar arasında şunlar göze çarpmaktadır: Anglo-Eastern Co-Operative Limited Şirketi, Whittall Ferhanesi, St. Maria Kilisesi ve önündeki aynı adlı pasaja açılan ve Boskoviç Ferhanesi ile onların yanında Barbaressi Hanı. Daha sonra ise Moraitine Ferhanesi iki yanında Calech mobilya ile Stivaktopoulos kardeşler ve Yorgandas tütün şirketi. Onların ardında Habir ve Polako halı şirketine açılan Minghetti Ferhanesi. Caddenin nasıl bir rota izleyerek yönlendiğini günümüz İzmir'inde kıyaslamak isteyenler için hala mevcut olan St. Polycarpe ve St. Maria kiliselerinin yerleri doğru bir nirengi noktası olacaktır.

Sultaniye Caddesi'nin bu bölümündeki en önemli yapı Singer şirketinden hemen sonra

gelen geniş bir iç avluya sahip Lazarist Rahipler Okulu'dur. Günümüzdeki İzmir Ticaret Lisesi binaları bu okulun bir kısmıdır. Frenk Sokağı'nın devam eden bölümündeki işyerleri ve yapılar arasında ise Constant, Küpecioğlu, Mathei, Sayian ve Aliotti Ferhaneleri önce yer almaktadır. Sayian Ferhanesinin girişinde yer alan Amalthé gazetesinin basım yerinin hemen arkasında bir başka gazetenin daha basım yerini görürüz: Journal de Smyrne.

Kuzey yönünde yer alan ve Sultaniye Caddesi'ne paralel Saklı Caddesi'ne açılan Sponti Pasajı içinde, girişte sol köşede yer alan eczanenin yanı sıra terzi, kuaför, mobilya dükkanlarından başka bir de piyano ve diğer müzik aletleri mağazası bulunmaktadır. Yusuf Bey Ferhanesi caddenin sağa doğru kavis yaptığı noktadadır. Hemen yanındaki Balıkhane Pasajı girişinde Osmanlı Su Kumpanyası ofisi bulunmaktadır. Tenekeciyan Ferhanesi'nin girişinde ise pastane ve eczane göze çarpmaktadır. Avusturya Postanesi ve Grande Bretagne Restoran'ın bulunduğu ferhanede de bir başka piyano mağazası dikkati çeker. Sultaniye Caddesi üzerindeki en önemli yapı olan İngiltere Konsolosluğu'ndan hemen önce yer alan

ve girişinde Prossen adlı Amerikan pazarı ile Appareil Fotoğrafhanesi'nin yer aldığı Negre Pont Pasajı'nın İngiliz İskelesi Sokak çıkışında ise Avusturya-Macaristan Konsolosluğu bulunmaktadır. Girişinde İngiliz Postanesi'nin yer aldığı İngiltere Konsolosluğu'nun hemen yanında yer alan İtalya Konsolosluğu'nun da bulunduğu yapıdan sonra yer alan Keklik Sokak, aynı zamanda Sultaniye Caddesi'nin de bitim noktası olan Fasula (Fasulye) Meydanı'na çıkmadan önce gördüğümüz son sokaktır.

Fasula Meydanı, bir köşesinde yukarıda sözünü ettiğimiz karakol binası olarak kullanılan çıkıntı yapı hariç, üçgen plânlı bir alandır. Güney yönünde Fasulye Mektep ve sokakların ulaştığı meydana kuzey yönünde de üç sokağın ulaştığı görülmektedir: Meydana bakan sol yandaki işyerleri arasında en önemlisi, çocukları ilerideki yıllarda Fransa Cumhurbaşkanlığı da yapacak olan Balladour'lara ait olanıdır.

Yüz metreden fazla uzunluğu olan Fasula Meydanı'nın sona erdiği noktada Frenk Sokağı, bu kez Teşrikiye (ya da Fasula) Caddesi adını alır. Teşrikiye Caddesi'nin önemli özelliği oldukça sık aralıklarla başka sokaklara açıl-

masıdır. Bu özellik caddenin Mahmudiye ve Sultaniye adlarını taşıyan bölümlerinde görülmemektedir. Bu sokaklar arasında caddenin kuzey yönünde İkinci Kordon Caddesine açılan Lâle, Çayaltı, Kasapoğlu, Nathali İskelesi, Alhambra, Triandafilides sokakları ile güney yönüne açılan Büyük Boyahane, Çay, Natali, İstanbul ve Sütçü sokakları sayılabilmektedir. Bu sokakların da tamamı aynı Frenk Caddesi gibi kesme Napoli taşı döşeli ve her iki yönlerinde de önemli işyerleri ve işletmeler bulunmaktadır.

Hurmali Sokak'tan itibaren yeniden sağa yönelen Teşrikiye Caddesi, Bella Vista Caddesi ile kesiştiği Bella Vista Meydanı'na ulaşır. Caddenin bu bölümü Bella Vista Caddesi adıyla da anılmaktadır. Bu noktadan sonra Mesudiye Caddesi adıyla Punta'ya yönelen Frenk Caddesi'ni güney yönünde İkinci Kordon ile birleştiren sokaklar arasında Tercüman, Mengene, Kilise, Karava, Kamiler ve Hatip Sokak gibi yine ticari merkez olan arterler hemen göze batmaktadır.

1922 Yangını ile büyük bölümü yok olan bu sokağın günümüze ulaşmış tek bölümü Mesudiye Caddesi olarak adlandırılan günümüzün Kıbrıs Şehitleri Caddesi'dir. 13 Eylül'de başlayan 1922 büyük yangını lodos rüzgarının etkisiyle Frenk Sokağı'nı da adeta kül ederek Mesudiye Caddesi'nin başladığı bölgeye kadar ulaşır. Ancak limana doğru daha fazla ilerleyemeden tamamen ters yön olan Poyraz'a dönen şiddetli rüzgar, yaktığı yerleri bir daha yakarak başladığı noktaya yönelir. Rüzgarın yüz seksen derecelik bu dönüşü, Mesudiye Caddesi ve çevresindeki mahalle ve konutların günümüze ulaşmasının nedeni olmuştur.

Frenk Sokağı yanmasaydı acaba ne olurdu diye düşünülebilir? Hiç kuşkusuz, 1922 yangını İzmir'e çok şey kaybettiren ve hala birçok gizemi içinde taşıyan bir felakettir. Şehrin yaşadığı kayıpların yanında eğer Frenk Sokağı yok olmasaydı, İzmir'in XXI. yüzyıla ekonomik ve ticari anlamda ikinci bir Hong Kong olarak gireceği muhakkaktır.

Kaynakça

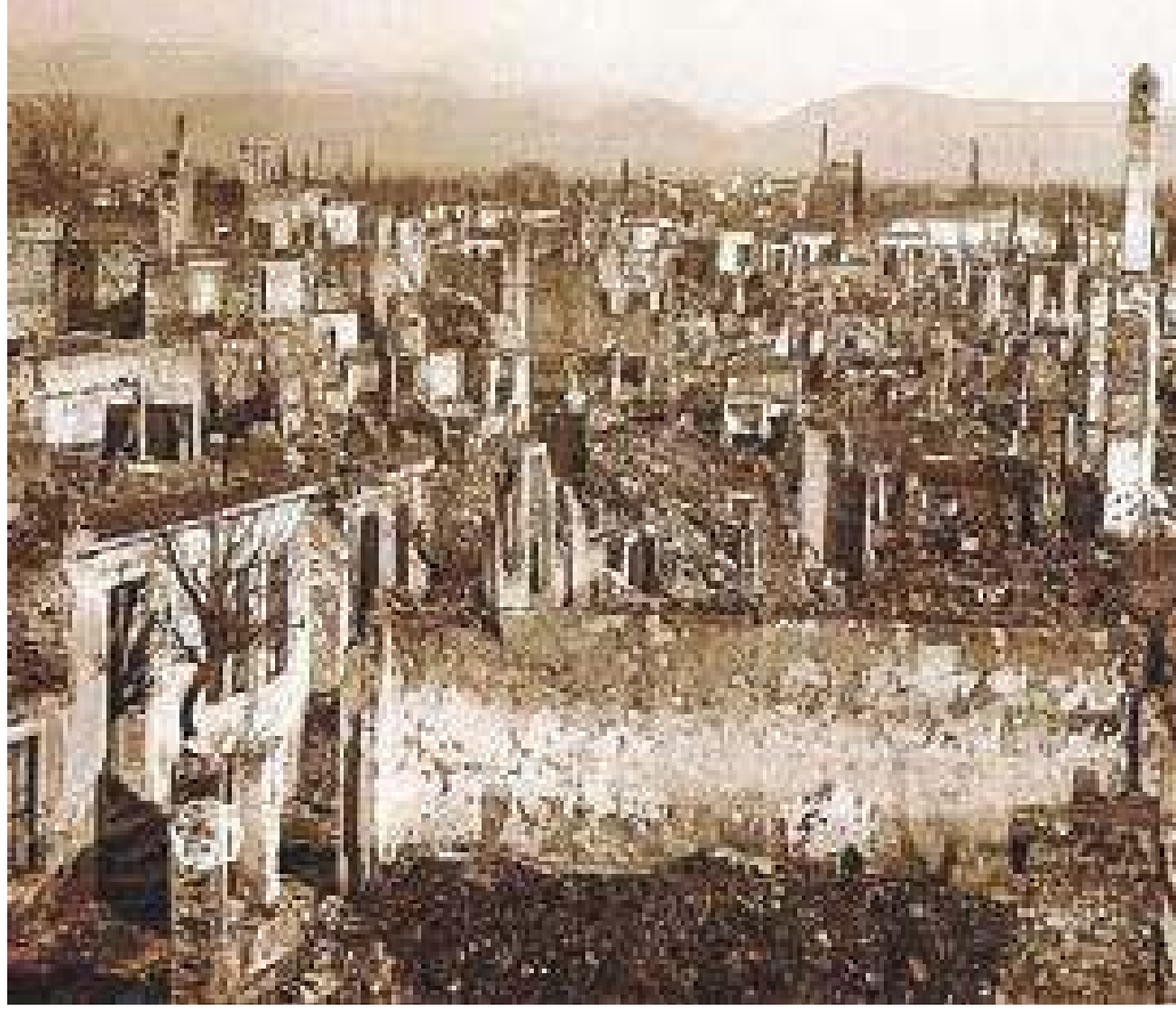
1. Ülker, Necmi "The Rise of İzmir", s. 107, Michigan 1974.
2. Flandin, Eugène "L'Orient" (4 vol), Paris 1853-1876.
3. Dumont, Jean - Baron de Carlsroon "Nouveau Voyage du Levant etc. Par le Sieur D. M. Contenant ce qu'il a Vû de Plus Remarquable en Allemagne, France, Italie, Malthe et Turquie, etc.", s. 269-270, La Haye 1694.
4. Dearborn, Henry "A Memoir on the Commerce and Navigation of the Black Sea and the Trade and Maritime Geography of Turkey and Egypt ..." (2 vol), Boston 1819.
5. Michaud, Joseph et Poujoulat, Joseph "Correspondance d'Orient" (7 vol), Paris 1833-1835.
6. Valon, comte Alexis de "Une Année Dans de Levant, Voyage en Sicile, en Grèce et en Turquie", Paris 1850.
7. Yaranga, Olaf "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir", İzmir 2000.
8. Reynaud, Charles "D'Athènes à Baalbek (1844)", s. 50, Paris 1985.
9. Deschamps, Gaston "Sur Les Routes d'Asie", s. 139, Paris 1894
10. Frangakis-Syrett, Elena "18. Yüzyıl'da İzmir'de Ticaret (1700 - 1820)", s. 48, İzmir 2006.

Goad planında Fasula Meydanı ve batı yönü yerleşimleri gösterir pafta.

İzmir küllerinden

İzmir'de kurtuluş sevinci ilk zamanlarda yangının acısını bastırsa da sonraki dönemde hem sivil halk, hem İzmir yerel yöneticileri hem de Ankara hükümeti yangının getirdiği kara tablo karşısındaki çaresizlikle karşı karşıya kaldı.

■ Mevlüt Kaya

1 5 Mayıs 1919'da Yunan ordusunun İzmir'e girmesiyle başlayan işgal, Yüzbaşı Şerafettin Bey'in şehre girerek, silah arkadaşlarıyla birlikte 9 Eylül 1922'de Hükümet Konağı'na Türk bayrağı çekmesiyle son bulmuştu. Türk ordusu İzmir'i kurtarmaya geldiğinde, işgalci güçler ve bunlara yardımcı olan Ermeni örgütleri şehri ateşe vererek çekilmeye başladılar. 13 Eylül'de İzmir yakıldı. Yangın günlerce sürdü ve kolaylıkla söndürülemedi. İmar ve iskânın, mimarîde kullanılan malzemelerin ve dar sokakların, yangının büyümesinde büyük rolü olmuştu.

İzmir'de kurtuluş sevinci ilk zamanlarda yangının acısını bastırsa da sonraki dönemde hem sivil halk, hem İzmir yerel yöneticileri hem de Ankara hükümeti yangının getirdiği kara tablo karşısındaki çaresizlikle karşı karşıya kaldı. Yangın, şehir merkezinde; sahil boyu 2.5 kilometre, kıydan içe doğru ise 1 kilometre uzunluğunda bir alana ulaşmıştı. Tahribatın faturası oldukça ağırdı. Tarihsel süreçte İzmir

ekonomik anlamda belki de bu kadar çaresiz kalmamıştı. Yangın, İzmir'de halkın ve yerel idarecilerin bir dönemki psikolojisinin saiklerini oluşturmuştu.

Yangın yıllarında İzmir

1922 Yangını'nın yarattığı tahribatın çapının anlaşılabilmesi açısından, yangından önceki göstergelerin durumunu da göz önünde bulundurmak gerekir. 1918 yılında, İzmir merkezinde hanelerin durumu şöyleydi:

Müslümanların uhdesinde 21.050, Musevilerin 1.503, Ermenilerin 3.167, Rumların 11.382, ecnebilerin 9.663 olmak üzere toplamda 46.765 hane mevcuttu. Aynı tarihte İzmir merkezinde bulunan bekâr odalarının durumu da şu şekildeydi: Müslümanların uhdesinde 322, Musevilerin 78, Ermenilerin 50, Rumların 123, ecnebilerin 68 olmak üzere toplamda 641 bekâr odası bulunuyordu.

İşgal öncesi İzmir'de üretimin arttırılması ve sanayinin geliştirilmesine ihtiyaç vardı. Çünkü İzmir ekonomisi, Avrupalı ürünlere bağlı kalıyordu. Yerli üretimin yöre ekonomisinde hâkim olamaması, hem üretici hem

de tüketicinin şikâyetçi olduğu bir durumdu. Bunu önlemek adına tek çözüm, toprakların sanayiye yönelik olarak işletilmesi ve maki-neleşmenin arttırılmasıydı. Üreticiler artık, el tezgâhlarıyla rekabetin asla sağlanamayacağına bilincindeydi.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde durum aynı seyri izledi. Ülke genelinde neredeyse hiç fabrika yoktu. Amerika'dan binlerce çeşit ürünün ithalatı yapılmaktaydı. İthal edilen başlıca ürünler şunlardı: Alkol, bira, bisiklet, kitap-defter, çizme, ayakkabı, branda, mum, mukavva, peynir, Çin Porseleni, çanak-çömlek, çimento, puro, kumaş, saat, bakır, pamuklu mamuller, iplik, kömür, kahve, boya, ilaç, kimyasal maddeler, tuzlanmış balık, mobilya, cam eşya, madeni eşya, müzik aletleri, demir malzemeler, hırdavat, çantalar, kurşun boru, deri, keten eşyalar, makine yağı, kâğıt, baharat, parfümeri, petrol, pirinç, halat, dikiş makinesi, nişasta, şeker, kiremit, tuğla, çay, teneke, kereste, daktilo, çeşitli yiyecek maddeleri.

İzmir, yangının ardından uzun bir süre ekonomik kriz yaşadı. Krizin yarattığı malî dalgalanmalar sürerken öte yandan, imar büt-

doğdu

çesinin yaptığı genel hesaplamalar açıklanmıştı: İmar bütçesi '14 küsur milyon' civarında bir paraya tekabül ediyordu. Bunun büyük bir kısmıyla köyler inşa edilecek, harap düşen şehirlerde onarımlar yapılacaktı. Bütçeden henüz, 'İzmir Yangını' sonrasında tahrip olmuş yerlerin tümü için cevap alınamıyordu. Hem İzmir'in hem de ülke genelinin ekonomisi oldukça zayıftı. Bu sıralarda, imar vekili bir açıklamada bulunuyordu: "Bütçeyi gelecek sene muhacir kabul edeceğimize göre yapmıştık. Onun için on altı milyon lira tahsisat istiyorduk. Hâlbuki ahiren gelecek sene muhacir kabul etmeye karar verildiğinden şimdi ona göre hazırlanıyoruz..."

Evsiz kalmaktan ziyade gıda ihtiyacını karşılayamayan birçok aile vardı. Ülke genelinde yaşanan yiyecek bunalımının İzmir'e etkilerini, dönemin gıda fiyatları en açıkça ortaya koyuyordu. 1923 sonlarında 'levazım-ı beytiye'nin piyasa fiyatları oldukça yüksekti.

Gıda fiyatlarında haftalık yüksek dalgalanmalar oluyordu. Hububat ve kuru sebze çoğunlukla dış alımla elde ediliyor, fiyat konusunda istikrar sağlanamıyordu. Savaşlardan ve ardından yaşanan yangınların tahribatından bunalmış olan halk, iş kaygısının yanı sıra aş kaygısı da çekiyordu. İşgal, yangın, mübadele ve ekonomik bunalım gibi zorlu aşamalar geçiren İzmir'de yaşam standartlarını karın doyurabilme olanakları belirliyordu. 1925 yılı pazar piyasasındaki gıda fiyatlarındaki orantısız yükseliş yangın sonrası ekonomisi hakkında fikir vericidir.

Yangından geriye kalanlar ve çözüm arayışları

Türk idareciler, yangının yaralarını sarmaya çalışırken öte yandan dış basında yankılanan ithamlara maruz kalıyordu. Amerikan basını, Atina ve Londra menşeli bilgilerden hareketle yangının faili olarak Türkleri gösteriyordu. The New York Times gazetesi 15 Eylül 1922'de İzmir Yangını'nı halka şu başlıkla duyurmuştu: "İzmir Yanıyor, 14 Amerikalı Kayıp, Türkler Şehri Yaktığı İçin 1000 Kişi Katıldı"... Yangının bir Türk misillemesi olduğunu iddia eden The New York Times, Chicago Tribune gazetesinin "60.000 Kişi Evsiz Kaldı" başlıklı haberinden faydalanarak, 60.000 Yunan ve Ermeni'nin evsiz kaldığını iddia ediyordu. Ancak Türk yetkililerin bu iddia ve ithamlarla meşgul olmak yerine bir an önce yangının getirdiği tahribatı ortadan kaldırmaları gerekiyordu.

Dâhiliye Nezareti, İzmir merkezinde bir itfaiye teşkilatının kurulmasını uygun görse de bütçe yetersizliği buna izin vermiyordu. Bu açıktan hareketle sigorta şirketleri itfaiye teşkilatları kurma işine yöneldiler. Royal ve Sen adını taşıyan sigorta kumpanyalarının kurduğu itfaiye teşkilatının başına, 1897 yılında Macaristan'dan getirtilen Greskoviç geçirildi. Kumpanyalar tarafından seçilen beş kişilik heyetin idaresinde; 2 mülazım, 3 çavuş, 16 tulumbacı, 2 muavinden oluşan bir ekip oluşturuldu. Ayrıca, bu itfaiye teşkilatının bütün masrafları sigorta kumpanyaları tarafından karşılanıyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in en çok üzerinde durduğu konu itfaiyecilikti. Belediye Başkanı Uşakizade Muammer Bey zamanında gerekli adımlar atılarak itfaiyeci kadrosu 40'a yükseltildi.

İzmir Yangını'nın zarar bilançosu büyüktü. Evler, eğitim kurumları, hanlar, işyerleri, yollar, sağlık kurumları, oteller ve daha birçok mesken yangınla tahrip olmuştu. İzmir'in ihtiyaçları arasında barınma, eğitim, sağlık, gibi ihtiyaçlar başı çekiyordu. Sosyo-ekonomik dirilişi gerçekleştirmek için, idarecilerle halkın elbirliğiyle çalışması her alanda en gerekli koşuld.

Yangından sonra yoksullar çoğaldı. Meskensizlik, kıtlık, paranın hızla değer kaybetmesi ve bozuk asayiş toplumun sancılarını şiddetlendiriyordu. Yangının yarattığı harabeler, İzmir'in en meşhur suç mahalli haline gelmişti. Evler, resmi daireler, oteller, hanlar, işletmeler, işyerleri ve benzer meskenler yangınla yok olmuştu. Ancak İzmir kendi kendine yetmezken, kent dışından göçmen kitlelerin geleceği haberleri İzmirliileri endişelendiriyordu.

Yangınla, camiler ve kiliselerden bazıları

kullanılmaz hale geldi. Cami, hayrat ve vakıf gelirleri bu tahribattan olumsuz etkilendi, halk bu olumsuzluğun da tesirlerini hissetti: "İzmir, Ma'bet ve Müessesat-ı İslamiye ve akarat tahribatı: 219.000, Mefruşat(lira): 120.000, Mecmu-ı tahribat(lira): 339.000"

Yangının ardından kent merkezinin nüfusu, 350.000'den 130.000'e düştü. Bu düşüşte bölgeden giden gayrimüslimlerin rolü önemlidir. Rumeli'den getirilen 30 binin üzerindeki mübadille nüfus boşluğu belirli ölçüde doldurulmaya çalışıldı. 1922-1926 döneminde, vilayet ve belediye yönetiminin dörder defa el değiştirmesi İzmir'in yeniden yapılanmasında *istikrarsızlık* yaratmıştı. 1925-1928 döneminde kısa süreli bir istikrar sağlanabildi. 1925'teki imar planıyla Gazi Bulvarı'nın açılmaya ve Cumhuriyet Meydanı'nın düzenlenmeye başlanması, kentin kanalizasyon haritasının çıkarılması, telefon hattı, mezbaha ve yeni meskenlerin yapımının hızlanması istikrarı hissettiren gelişmeler oldu.

İzmir'de 1922'ye kadar aydınlanma havagazı ile sağlanmaktaydı. Büyük yangın, havagazı şebekesini tahrip etti. Yangından önce havagazı tesisatının 9000 abonesi varken, yangından sonra 500 abonesi kalmıştı. 1923'te İzmir'in aydınlanma sorununu kısa sürede çözebilecek bir kuruluş yoktu. İzmir'in elektrik sanayisinin durumu şöyle idi: *Milli Kütüphane: Tenvirat 24 beygir gücünde, tenvirat 10, tenvirat 53, tenvirat 37; Abret ve Tenvir İmalathanesi: 75, tenvirat 20, tenvirat 25, tenvirat 15, tenvirat 14; Eşrefpaşa Sineması (sinema ve tenvirat): 18; Ankara Sineması: 50; Reşadiye Sineması: 12; Tahniyat ve Tenvirat Fabrikası...* Kimya sanayi kategorisinde bir havagazı şirketi bulunuyordu ve yukarıda adı geçen müesseseler gibi, motor gücüyle çalışıyordu. Beygir gücü ise 128 idi. Üretim yerleri Ankara Sineması (Türk ve İtalyan ortak) hariç, 1923 yılında tamamen Türklerin elindeydi. Çalışmalar giderek hızlandırıldı ve 1924'e gelindiğinde şehirde hem havagazı hem de elektrikle aydınlanma sağlandı.

İzmir Ticaret Odası binası da yangınla tahrip olmuştu. Ancak, *milli tüccarların* 1927 yılındaki girişimleriyle, İzmir Ticaret Odası binası yeniden inşa edildi. Yangın yıllarına bakıldığında; İzmir İktisat Kongresi'nin toplanacağı ve dolayısıyla belli bir masrafın gerektiğine dikkat çeken oda, valilikten istediği nakdi yardımı (1000 lira) alamamıştı. 1922 Yangınına kadar gayrimüslimlerin elinde olan oda, artık Türk'lere aitti. Birçok zorluğa rağmen Türkiye İktisat Kongresi toplanarak dünyaya bir mesaj vermişti: "Uygar başka uluslar kadar uygarız!" ve "Milletimiz mazarından değil, artık istikbalinden mes'uldür."

Kurtuluşun önce İzmir'de işyerlerinin çoğu yabancıların elindeydi: *Sigorta şirketleri, avu-*

kat büroları, bankalar, kafeler, komisyoncular, şekerci ve pastacılar, ayakkabıcılar, pamuk işletmeleri, dericiler, zahireciler konfeksiyoncular, oteller, dikiş makinesi kurum ve acentası, manifaturacılar, doktor yazıhaneleri, çeşitli tüccar mekânları, sigara kâğıtçıları, eczaneler, hırdavat dükkânları, meyân kökü işletme yerleri, lokantalar, terziler, züccacıyeciler, incir, pamuk ve susam tüccarları, kuru yemiş işletmeleri, pamuklu basma işletmeleri, yağhaneler, şarap ve likör işletmecileri. Yangının ardından başlatılan yeniden yapılanma sonrasında her alanda yerleştirme gerçekleşti.

Yangın, şehir merkezinde; sahil boyu 2.5 kilometre, kıydan içe doğru ise 1 kilometre uzunluğunda bir alana ulaşmıştı. Fatura oldukça ağırdı. Tarihsel süreçte İzmir, ekonomik anlamda belki de bu kadar çaresiz kalmamıştı.

Yangın sonrası yeniden yapılanma hamleleri

İzmir için çok önemli bir ticari merkez olan fuar alanı yangının enkazından arındırılarak, saygın ve modern hale dönüştürülüyordu. Fuar katılacak olan yerli ve yabancı kuruluşlar için, Mimar Necmettin Emre ile Mimar Vedat Ar tarafından 14 büyük pavyon inşa edilmişti. 1929-1935 yılları arasında İzmir fuarının katılımcı sayısı şöyleydi:

1929: Fuar açıldı. Katılımcı yerli-yabancı firmalar ile katılımcı sayısı kayıtlarda yoktur.

1932: Fuar milli mahiyette hizmet verdi. 21 yerli, 48 yabancı firma ile 164.311 ziyaretçi katıldı.

1933: Fuar milli mahiyette hizmet verdi. 23 yerli, 50 yabancı firma ile 168.877 ziyaretçi katıldı.

1934: Irak, İngiltere, S. Rusya katıldı. 30 yerli, 66 yabancı firma ile 286.259 ziyaretçi katıldı.

1935: İran, İtalya, S. Rusya, Yugoslavya ve Yunanistan katıldı. 38 yerli, 208 yabancı firma ile 311.009 ziyaretçi katıldı.

1926'da Amerikan basınında yer alan bir ma-

kale, İzmir'de tartışma yaratmıştı: "Türkiye Dört Senede Ne Yaptı?" Henüz ekonomik sorunları sürmekte olan Türkiye, Anadolu'daki yangınların ardından, şehirlerin yeniden yapılanması için birçok ülkeden yapı malzemesi ithal ediyordu. İzmir'de büyük bir kereste bunalımı yaşanıyor. Ülke ithal ettiği yapı malzemelerini gerekli ölçülerle kullanabilecek teknik elemana sahip değildi. Bu durum şehirde yapılanma ve kalkınmanın hızını düşürüyordu. Mevcut kamu çalışanları ise ekonomik durumlarından memnun değildi. 1923 yılında İzmir'de çeşitli statüdeki kamu çalışanları arasında da gelir dağılımı dengesizdi:

Vilayet Encümeni Kalemî Başkâtip Şevki Bey aylık 2700, merkez kazada kâtip Mehmet Niyazi Efendi 1000, İzmir Sanatlar Merkezi'ndeki Muhasebeci Bedreddin Efendi 1500, aynı okulda matematik muallimi 800, Fransızca muallimi 500, elektrik ve tatbikat muallimi 2800, Vilayet İstatistik Dairesi'nde odacı Mehmet Efendi 2500, İzmir'de köy muallimi 1000, Memleket Hastanesi baştabibi Cemal Bey 4000, Memleket Hastanesi kâtipi 800, dâhiliye tabibi Osman Nuri Bey 2000, aynı hastanede ambar memuru 800, hasta-bakıcı 3000, eczacı 1500-2000, kapıcı Osman Ağa 1500, işçi Şaban Ağa 3500 kuruş almaktaydı. Bu yıllarda bir gazetenin fiyatı ise 3-5 kuruş civarındaydı.

Yangından zarar gören kurum ve kuruluşlardaki birçok personel işsiz kalmıştı. Personel sayısı azalırken, hizmet kalitesi de düşmüştü. 1923 yılında Türkiye'de 1655 sağlık personeli vardı. Kişi başına düşen sağlık personeli sayısı ise 7500 civarındaydı. 1923'ten sonra başlayan ve yıllarca süren un ve ekmek bunalımlarının gündelik yaşamı açmaza sürüklediği bu dönemlerde, piyasada genelde şöyle seyrediyordu:

Borsa	Kuruş
Altın	814
Mecidiye	72
İngiliz Lirası	831,80
Fransız Frangı	198
İtalyan Parası	163
Dolar	185,20
Drahmi	65,05
Mark	0,23 para

Ziraat Bankası, İzmir ve İstanbul'da üreticilere ve tüccarlara maddi destek sağlamaya başladı. Yangında mal ve mesken kayıpları yaşayan tüccarlar, bankanın yardımlarıyla biraz toparlanmış olacaktı.

Yirmi milyon sermaye ile bir imar bankasının kurulması teklifi, kurtuluş sürecinde yangınla tahrip olan kentler için teselli kaynağı olmuştu. Yangının enkazını kaldırarak kurum binalarını yeniden tesis etmek, bundan sonrası için atılacak en önemli adımlardan biriydi. Mevcut sandıklar ıslah edilerek yeni bankaların kurulması planlanıyordu. 1926'da İzmir'de, Mimar G. Mongeri tarafından Osmanlı Bankası inşa edildi. Bina, I. Milli Mimari Dönemi yapılarındandı ve Ankara'da bulunan Osmanlı Bankası'nın bir benzeriydi. 1928'de Türk Ekonomi Bankası'nın, 1930 yılında İzmir Ziraat Bankası'nın da yapılmasıyla şehirde önemli gelişmeler yaşandı.

Yangın öncesi yıllarda belediyenin birçok gelir kaynağı mevcuttu. Meskenlere endekli sürekli gelirlerin önemli bir kısmı yangınla yok oldu. Belediye bütçesi yangının enkazı karşısında yetersiz kalmış, çözüm ise yeni kurulan birliklerden beklenir hale gelmişti. 1926-1927'de İzmir'de Harikzedeler Birliği

Cemiyeti'nin yeniden yapılanma adına önemli faaliyetleri olmuştu. Ayrıca Mühendisler Muallimler Birliği kurularak, şehrin yapılanmasında düşünce ve faaliyet adına etkin bir adım atıldı.

Yeniden yapılanma döneminde, kurum binalarının inşası için malzeme ve uzman konusunda dış alım gerekiyordu. Dış alım, yüksek meblağlarda döviz gerektiriyor, dış-alımlarda çoğu kez kullanılan İngiliz Sterlini yükselişini sürdürüyordu:

Yıllar	1 sterlin=kuruş
1922	729
1923	763
1924	836
1925	892
1926	928
1927	956
1929	1009
1930	1032

Yangından sonra 60 civarında okulun onarım ve diğer giderleri için 1923 yılında 555.000 kuruş harcandı. Üç adet hastaneden birinin inşaatı sürüyordu. 1927'de bu hastanelerdeki personellerin maaşlarının ödenmesinde sıkıntı yaşanıyordu. Aynı yılda İzmir'de çeşitli statülerdeki kurum ve kuruluş binalarının sayısı 140'a ulaşmıştı.

İzmir'in yenilenmesi hususunda şehir yöneticileri İş Bankası'nın desteğini almak istiyorlardı. Maliye Nezaret'i'nin kefaletlik etmesiyle istikraz sağlanabildi. Haziran 1929'da İş Bankası ile İzmir Belediyesi arasında anlaşma imzalandı. İzmir bundan payına düşeni on taksitte ve % 8 faizle geri ödeyecekti.

Alınan 2.000.000 lirayı, Dâhiliye Vekâleti ilgili kanunun verdiği yetkiyi kullanarak, şehrin inşa ve onarımı için tasnif etti.

Şehirde kamuya ait her türlü mesken ve tesisat yenileniyordu. Kadifekale'ye bir su deposu yapılıyor, havagazı fenerlerinin sayısı artırılıyordu. 1925'te zirveye ulaşan ekmek buhranı, telefon ve tramvay yetersizliği gibi başlıca sorunlar yavaş yavaş çözülmüyordu. Yeni yollar yapılıyor, ulaşım iyileştiriliyordu.

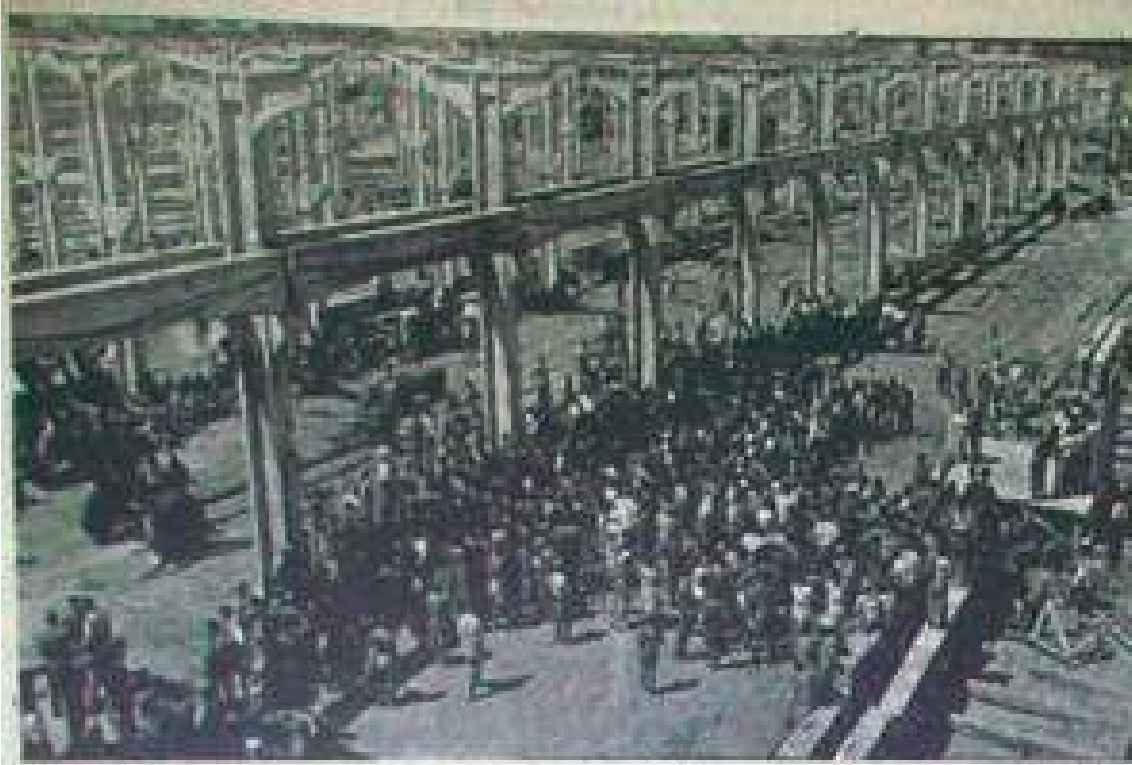
İzmir, yangından sonra yaşanan tüm ekonomik sorunlara karşı yerli üretimin gerekliliğinin bilincindeydi. Milli Ekonomi ideali zaten Türkiye İktisat Kongresi'nde açıkça ifade edilmişti. 1925 yılı inşaat malzemeleri fiyatındaki aşırı yükseliş de yerli üretime yönlendirici bir durum haline gelmişti.

İzmir'de göçmenlerin iskan ve yeniden yapılanmaya etkileri

1921-1927 döneminde İzmir şehrine göçmen sıfatıyla 30.095 kişi geldi. Milli Mücadele döneminde işgal altında bulunan yerlerden, başka yerlere kayan nüfusun yerleştirme, denetim ve çeşitli sorunlarıyla Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ne bağlı bulunan Muhacirin Müdüriyeti ilgilieniyordu. 13 Ekim 1923'te Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuş, 15 Ekim 1923'te yapılan bir seçimle İzmir mebusu Mustafa Necati Bey, bakanlığa atanmıştı. Mustafa Necati Bey, bu yönde tüm yurttaki olduğu gibi, doğduğu şehir İzmir'de de çok önemli çalışmalar yaptı.

Lozan Mukavelenamesi'nde, ahali mübadelesi için bir bütçe oluşturma kararı alındı. Dâhiliye Vekâleti bütçesinden 3.000.000 lira

Yapılan şirketlerin seri halinde imaj ettiği beton işçileri

İzmirin imarı beş ayda bitecek

Anadolu, 23 Mart 1953.

ayrıldı. Maliye Vekâleti, icra vekilleri heyetine tebligat vererek bu bütçenin, ilgili makama memur atamaları, sevk, iaşe, iskân, tamirat, inşaat ve tedbir-i sıhhiye masrafı için ayrılmasını sağladı.

1924'te İzmir İskân Müdürü İhsan Paşa, aynı yılın Mayıs ayı sonuna kadar şehre gelecek olan 43.000 göçmen için gerekli hazırlıkların tamamlandığını ifade etti. Yerli halk, bundan rahatsız değildi ancak iyileştirmede önceliğin kendilerine verilmesini beklemekteydi. Sürecin devamında Torbalı'da yaşanan depremle şehirde mesken ihtiyacı bir kez daha arttı.

1924'te Yunanistan'dan İzmir'e gelen Müslümanların geride bıraktıkları mallarla ilgili, İmar ve İskân Müdüriyeti tarafından bir bildiri yayınlanarak mübadillere duyuru yapılmıştı. Bildiriye göre; geride kalan malların karşılığı, "Yunanlardan ne surette ve hangi şartlardaki beyannamelerle alınabilir" konusuna çözüm bulunmaya çalışılıyordu. Çünkü hem ülke genelindeki hem de İzmir'deki mal ve meskenler, iskân açısından yetersizdi. Cumhuriyetin ilk on yılında, ülkeye gelen göçmenler için 100.000 kadar konut inşa edilmiş, bu sayı İkinci Dünya Savaşı yıllarında 132.150'ye çıkarılmıştı. Bu da 1960 yılına kadar göçmenler için yapılan meskenlerin yüzde 77'sini oluşturmuştu.

Göçmenlerin Rumlardan kalan evlere yer-

leştirilmesi ve bazı kitlelerin izinsiz olarak bu evlere girmesi, fuzuli işgal sorununu gündeme getirdi. İskân teşkilatı, bu hususta eleştirilere hedef oluyordu. Hükümet ise iyileştirme kanunlarıyla, imkânlar çerçevesinde halkın refahı için çabalıyordu. 1924 yılında tesis edilen Emin ve Hilmi Bey'ler önderliğindeki Türk İmalat ve İnşaat Şirketi; inşaat, fabrika, mobilya ve kapı-pencere yapım işlerini üstlenmişti. İzmir merkezli olan ve bazı yerlerde şubeleri bulunan bu şirketin amacı, memleketin imarına katkıda bulunarak, sanayinin gelişmesinde etkili olmaktı. 1927 yılında ikamete ayrılmamış ev sayısı 6.086 idi. Aynı yıldaki verilere göre; 100 eve 423 kişi, 1000 kişiye ise 236 ev düşüyordu. 1935 yılında İzmir'de mesken miktarı 30.195 idi. Bunlardan; % 30,4'ünde su, % 19,9'unda elektrik vardı. Evlerin sadece % 1,5'inde havagazı bulunuyordu. Aynı yılda, bir odalı ev adedi % 21,7, iki odalı ev adedi % 30,7, üç odalı ev adedi ise % 15,9 idi. İzmir'de bu dönemde evlerin büyük çoğu iki odalıydı. Baraka sayısı ise önemsenecek ölçüde çoktu.

Aynı yıllarda, mesken ihtiyacının karşılanması için, hanlar odalara bölünerek evlere dönüştürüldü. Şehre gelen evsizler için bu bir çözümdü. Ancak yerli olduğu halde evi olmayanlar da vardı. Yoksulluğun tırmanışa geçtiği bu dönemde, şehirde bir yıllık ev kiralari, savaş yılları öncesindeki bir evin satış fiyatı

kadardı. 1930 yılında ev kiralari, 1914 yılına göre 16,5 kat artmıştı.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, zirai ürünlerin piyasadaki yerini tersyüz etmişti. Köylü şehre mal indiremiyor; şehirli de ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Kalkınmaya çalışan İzmir, devlet bütçesindeki sıkıntılar yüzünden dalgali piyasadan da faydalanamıyordu. Bu dönem, İzmir için ne kadar ağır ise, ülke için de o kadar ağırdı. Dış ticaret sorunluydu, ülke neredeyse ihracatının 5-6 katı kadar ürün ithal ediyordu.

İzmir mesken bunalımıyla meşgulken, Türk Lirası değer kaybetmeye devam ediyordu. Rakamlar akşamdan sabaha büyük değişiklikler gösterebiliyordu. Dış alımı zorunlu olan yapı malzemeleri malî krize kapı açıyordu. Örneğin 1927'de, ithal edilen çimento için, 6.8 milyon TL, 1932 yılında ise 1.4 milyon TL harcama yapılmıştı. Bu durum, İzmir'in mesken bunalımını bitirecek sürecin şartlarını daha da ağırlaştırdı. 1927-1928'de 14 kaza, 27 nahiye ve 660 karyeden oluşan İzmir'in, 1926-1927 yıllarındaki gelirleri şunlardı:

"Varidat-ı umumiye, hususiye ve belediye varidatı: İzmir vilayetinin varidat-ı umumiyesinefs-i İzmir'in 3.126.003 lira ve mülhakat kazalarının 1.997.546 ki cemi'an 5.070.388 lira varidat-ı hususiyesinefs-i İzmir'in 1.253.159 lira ve kazalarının 47.664 ki cemi'an 1.302.803 lira ve belediyeler varidatı da nefsi-i İzmir'in 1.640.687 olmak üzere yekün 2.434,171 aded liradır."

Yangın sonrası hazırlanan kent planları dâhilinde, İzmir'de ilk yılda 290 bina yapıldı. 1926 yılında 420, 1927 yılında ise 320 bina yapılabildi. 1928 yılına gelindiğinde, belediye 940 yeni binaya ruhsat vermişti. 1932 yılında ise çalışmaların hızlanmasıyla 575 ev inşa edildi. Yaşanan inşaat malzemesi buhranının mesken inşasındaki olumsuz etkisi kaçınılmazdı. Fiyatlar giderek yükseliyor, piyasada az bulunan ve karaborsaya düşmüş olan *levazimat-ı inşaiye* mesken bunalımını arttırıyordu. Çimento, demir ve kereste bunalımı salgın bir hastalık gibi şehri sarmış, imar ve iskân işlerini erteletmişti. Resmi ve sivil meskenlerin yapımı, olması gerekenden daha çok zaman alıyordu.

Dönemin basınından elde edilen bilgilere göre; 1923 Eylül'ünde İzmir şehrinde emval-i metrukeden kalma 10.000 civarında mesken vardı. Bunlara 50.000 aile yerleştirilecekti. Ancak bunların büyük bir kısmı harap haldeydi. Onarımı içinse en az 2-3 milyon lira gerekiyordu. Bu para şehir bütçesini aşırıyordu. Devlet bütçesinden bu miktarda bir yardım beklemek de beyhudeydi. Çünkü

bu tür acil ihtiyaçları olan sadece İzmir değil, Çanakkale, İstanbul ve Anadolu'nun her yanında birçok şehir vardı. Bütçeyi çıkmaza sürükleyen ve şehir işlerinin karışık olduğu bu yerlerde, muhacirlerin başka ihtiyaçları da vardı: Mal ve gayrimenkuller. Zor bir vapur yolculuğuyla taşınan muhacirlerin büyük çoğunluğuna Ekim 1923'te, elli dönümü geçmemek şartıyla, arazi verileceğine dair karar alınmıştı.

1929 yılında Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ağır yansımalarıyla, ekonomik yetersizliği zirveye ulaşan İzmir'de emval-i metruke işleriyle ilgili sancılar daha da artmıştı. Metruk Mallar İdaresi'nden çoğu kişi şikâyetçiydi. İzmir İskân Dairesi'nin kayıtlarına göre, İzmir sınırları dâhilinde 60.000 mübadil vardı. Bunlara ait 7000 dosyadan, yıllardır ancak 550 dosyanın işlemi yapılmıştı. Bu yönde basına yansıyan isyanlar, iskân işlerinin gerektiği biçimde halledebilmesi için 'iş bitirici' nitelikte bir çalışma gerçekleştirilmesi yönündeydi.

İzmir'in imar ve inşaa faaliyetlerinde, resmi kuruluşlar kadar özel teşebbüsler de etkindi. Bunlar bir ölçüde İmar ve İskân Vekâleti'nin işlerine yardımcı oluyordu. İzmir İmarat ve İnşaat-ı Umumiye Türk Anonim Şirketi, deniz işleri, rıhtım inşaatı, mebani inşaatı, tramvay imtiyazı vs. gibi alanlarda çalışıyordu. Sermayesi ise 300.000.000 lira idi. İzmir yöresinin imar ve inşaa faaliyetlerinde Türk Anonim Şirketi ile işbirliği yapılmış, Ticaret Vekâleti'nin

yayınladığı tezkereyle İcra Vekilleri Heyeti toplanmış ve şehrin geleceği adına önemli kararlar alınmıştı. İzmir'de yangın sonrası yeniden yapılanma süreci 1940'lara dek uzadı. Mimaride benimsenen Batı tarzı, ulusal bir üslupla yorumlanmaya çalışıldı. 1970'lere gelindiğinde şehrin görüntüsüne görkemli binalar hâkim oldu.

Yangın İzmir'in sosyal yapısını değiştirdi

1922 İzmir Yangını, son asırda İzmir'in sosyal yapısını değiştiren önemli bir olaydı. Yunan işgalinin bitişi ve yabancı unsurların şehirden çekilmeye başlaması, şehirde kısa süreli bir nüfus boşluğu yaratsa da ardından kitleler halinde göçmenler iskân edilerek bu nüfus boşluğunu doldurmuşlardı.

İzmir'in yeniden inşası, şehir idaresinin ekonomik ve politik yönden zayıfladığı ve aynı zamanda ülke bütçesinin güçsüz olduğu dönemlere tesadüf etmişti. İzmir'in işgalden sonra yaşadığı en büyük talihsizlik, belki de buydu. İç mali krizlerin yanı sıra 1929'dan itibaren hızla dünyayı saran büyük ekonomik bunalım, şehrin yeniden inşasını geciktiren etkenler arasında yer aldı.

Yangından sonra, mimaride millileşme yolunda önemli adımlar atılmıştı. Bu süreçte, çoğu şehri yangınlardan tahrip olmuş Anadolu, kalkınmada yerli üretimin önceliğine inanmıştı. Kentleşmenin hızlı ve modern bir

biçimde gerçekleşmesi için Avrupaî kent planı tarzları incelendi. Gerekli bulunan örnekler alındı ve Anadolu çağdaş bir görünüme bürünmeye başladı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü tarih ve kültüründen beslenen geleneği dikkate alınarak uygarlık yolunda şehirler yükseldi. Yanık tüm Anadolu şehirleri gibi, İzmir de küllerinden doğdu.

Kaynakça:

Arşiv Kaynakları

BCA, 030.0.18.01.01.020.52.018.-BCA, 230, 122.4.23.4.5.-BCA, 272, 00.00.74.71.4.8.1.-BCA, 272.00.00.14.76.26.1.58.-BCA, 272.00.00.74.71.4.8.2.-BCA, 272.00.00.74.71.4.8.3.

Süreli Yayınlar

Ahenk, 17 Temmuz 1926.-Ahenk, 3 Eylül 1340.-Cumhuriyet, 8 Temmuz 1340.-Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir, 1973 İl Yıllığı.-Hâkimiyet-i Milliye, 17 Eylül 1923.-Hizmet, 14 Eylül 1927.

Hizmet, 9 Eylül 1927.-İkdam, 10 Ağustos 1924.-İkdam, 17 Teşrinievvel 1923.-İkdam, 23 Eylül 1924.-İleri, 27 Kânunusani 1340.-İzmir Rehberi (Ticaret ve İktisadi), 1927.-Meslek, 26 Mayıs 1925.-Millet, 3 Kânunuevvel 1925.-Sada-yı Hak, 26 Ağustos 1340.-Son saat, 25 Temmuz 1928.

Tevhid-i Efkâr, 1 Teşrinievvel 1924.-T.C. Devlet Salnamesi, 1926-1927.-T.C. Devlet Salnamesi, 1927-1928.-Türk Mühendisler Ocağı Fen Mecmuası, Ağustos 1341.-Vakit, 22 Eylül 1925.

Vatan, 27 Eylül 1925.-Vatan, 3 Eylül 1923.-Vatan, 3 Kânunuevvel 1923.-Yeni Asır, 31 Temmuz 1931.-Yeni Ses, 14 Eylül 1926.-Yeni Türk, 10 Nisan 1341.

Kitaplar, Tebliğler, Tez ve Makaleler

40 Yıl Önce 19 Şubat 1930 Tarihli Cumhuriyet'ten "Ev Kiraları". Cumhuriyet, 19 Şubat 1969.-Adak, U. (2007). Panayır'dan Halk Üniversitesi'ne İzmir Enternasyonal Fuarı. İşgalden Kurtuluşa İzmir. İzmir: Yayıncı yok.-Ağanoğlu, H.Y. (2001). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi Göç. İstanbul: Kum Saati Yayınları.-Aksoy, Y. (2000). 5000. Yılında İzmir, İzmir: Ercan Kitabevi.-Alkin, E. (1983). Dış Ticaret. CDTA, 2, 312-449.-Ari, K. (1989). Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de "Emval-i Metruke" ve "Fuzuli İşgal" Sorunu". Atatürk Araştırma Dergisi, 15(5).-Ari, K. (1991). Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Türkiye'de Mübadele, İmar, İskan İşleri ve Mustafa Necati. Mustafa Necati Sempozyumu (Kastamonu 9-11 Mayıs 1991). Kastamonu: Kastamonu: Eğitim Yüksekokulu Koruma Derneği Yayınları.-Ari, K. (2009). İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin, Üçüncü Kılıç. İzmir: Zeus Yayınları.-Ari, K. (2009). Mustafa Necati'nin İzmir Gezisi (Şubat 1924). İzmir Tarih ve Toplum, 5, 54-59.-Atay, Ç. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir İmar Planları. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Aysan, A. M. (1999). Atatürk'ün Ekonomik Görüşleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayınları.

Baran, T.A. (2003). Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938. İstanbul: Arma Yayınları.-Bayazit, T. (1992). İzmir Basınında Demokrasi Mücadelesi (1923-1950). İzmir: Yayıncı yok.-Buğdaycı, A. (1996). Milli Mücadele'de Nazilli 1919-1922. Nazilli: Karacasu Matbaası.-Candemir, A. (2000). Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi, İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.-Darkot, B. (1952). İzmir. İslam Ansiklopedisi. Ankara: MEB Yayınları.

Durgun, B. (1998). 1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum. DEU Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İzmir.-Geray, C. (1982). Türkiye'den ve Türkiye'ye Yapılan Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961). Ankara: Ajans Türk Matbaası.-Göktürk, T.B. (2012). Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922). ÇTTAD, 12(24), 123-127.-Hafızoğulları, Z. (2001). Türkiye Cumhuriyeti'nin Fikri Temelleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Hüsrev, İ. (1934). Türkiye Köy İktisadi, Bir Milli İktisat Tetkiki. İstanbul: İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi Yayınları.-İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 4 Kânunusani 1340.-İzmir Mektubu. İkdam, 21 Ağustos 1923.-Kaya, M. (2009). 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nda İzmir'de Yankesicilik Gasp ve Hırsızlık Faaliyetleri. İzmir Tarih ve Toplum, 5, 98-102.-Kaya, M. (2013). 1922 İzmir Yangını ve Yapı Bunalımı. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.-Kocaoğlu, B. (2008). Kurtuluş'tan Kurtuluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları. İstanbul: Değişim Yayınları.-Ökçün, G. (1983). İzmir İktisat Kongresi. CDTA, 4, 1061-1071.-Ölçen, A.N. (2000). Kemalizm'in Ekonomisi. Ankara: Güldiken Yayınları.-Özkan, O. (1982). Atatürk Döneminde Sağlık Politikası. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.-Özkan, B. (1983). Basında Tirajlar. CDTA, 1, 230.-Sami, C. ve Hüsnü, H. (2000). İzmir 1905 (haz. E. Serçe). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.-Serçe, E. (1997). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.-Serçe, E. (1998). İzmir ve Çevresi Resmî, Özel Binalar İstatistiği 1918. İzmir: Akademi Kitabevi.-Serçe, E., Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2003). Küllerinden Doğan Şehir. İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları.-Şaylan, G. (1983). Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Yapısının Evrimi. CDTA, 2, 389-400.-Yerasimos, S. (1992). Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Dünya Savaşı'ndan 1971'e (çev. Babür Kuzucu). İstanbul: Belge Yayınları.-Yılmaz, F. (2008). İzmir Ticaret Odası Meclis Zabıt Defterleri I-II/1926-1930. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.-Yüzgün, A. (1983). Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi. CDTA, 1, 155-165.

"Bugün Türkiye büyük İzmir zaferini tes'îd ediyor..." Milliyet, 9 Eylül 1927.

Tam bağımsızlık için atılan ilk adım

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi politikalarının şekillendiği bir aşama olarak kabul edilen I. Türkiye İktisat Kongresi, aynı zamanda 'tam bağımsızlık' ülküsünden asla taviz verilmeyeceğinin ilan edildiği tarihi bir toplantı olmuştur.

Asil KAYA

Uzman tarihçi
APIKAM Araştırma Görevlisi

'İzmir İktisat Kongresi' adıyla anılan I. Türkiye İktisat Kongresi, Türkiye'nin yakın dönem tarihinin en önemli olaylarından birisi olarak kabul edilir. Kongrede, savaştan çıkmış bir ülkenin '**tam bağımsızlık**' ülküsünün ekonomik aşamalarının ele alınması ve mazlum bir milletin yeniden ayağa kaldırdığı bir devletin emperyalizmle kora kor mücadele ettiği bilek güreşine mola verildiği bir dönemde toplanması, bu kongreyi özel ve önemli kılan hususlardan birkaç tanesidir.

Kısa süre sonra kurulacak olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi politikalarının şekillendiği bir aşama olarak kabul edilen I. Türkiye İktisat Kongresi, aynı zamanda '**tam bağımsızlık**' ülküsünden asla taviz verilmeyeceğinin ilan edildiği tarihi bir toplantı olmuştur.

Kısacası I. Türkiye İktisat Kongresi, gerek toplandığı dönemin koşulları, gerek katılımcıların nitelikleri, gerek konuşmacıların

söylemleri, gerek kongre konusundaki yer seçimi ve gerekse alınan kararlar göz önüne alındığında, sıradan bir iktisat kongresinden çok daha fazla anlamlar içerdiği görülecektir.

İzmir İktisat Kongresi'nin toplandığı dönemin koşulları

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla birlikte başlamış olan Milli Mücadele, mücadelenin son ayağı olan 30 Ağustos 1922 tarihli Büyük Taarruz'la birlikte adım adım zafere doğru ilerlerken, özellikle Batı Anadolu ve çevresinde büyük göçlerin ve bu göçlere bağlı olarak ağır tahribatların ve yıkımların yaşandığı görülmüştür. Bir

Ekonomik sorunlar, o dönemde ülke ticaretinin can damarı olan İzmir'de çok daha yoğun hissedilmiştir.

zamanlar işgalci konumunda olanlar, işgal ettikleri yerleri terk ederlerken, geride hiçbir şey bırakmamak adına mahalleleri, kentleri ateşe vererek geldikleri yerlere doğru yola çıktılar. Ve işgalcilerin bu muameleleri yüzünden töhmet altında kalacağını düşünen birçok Ortodoks nüfus da onlarla birlikte Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır.

Kentlerin ağır tahribata uğramalarının yanı sıra çoğunluğu ticaretle uğraşan Ortodoks nüfusun Anadolu'yu terk etmeleri, ülkeyi ağır denilebilecek ekonomik sorunlarla baş başa bırakmıştır. Öyle ki bu ekonomik sorunlar, o dönemde ülke ticaretinin can damarı olan İzmir'de çok daha yoğun hissedilmiştir. Nitekim pek çok yabancı ticari kuruluşun kenti terk etmesinden dolayı İzmir Limanı ticaret potansiyelini yitirmiş,⁽¹⁾ buna paralel olarak kalifiye eleman açığı had safhaya ulaşmıştır.

Tam da bu sıkıntıların iyiden iyiye hissedilir hale geldiği dönemde toplanan Lozan Barış Konferansı, emperyalist devletlerin savaştan galip ayrılmış yeni Türkiye'yi diplomatik sahada mağlup etme mücadelesine dönüşmüştür.

Her ne kadar Türkler savaştan galip ayrılmışlarsa da Osmanlı dönemindeki ayrıcalıklarının sürdürmeyi arzu eden müttefikler, yeni Türkiye'yi temsilen konferansa katılan delegelere diz çöktürmeye çalışmışlardır. Müttefiklerin özellikle **'kapitülasyonlar, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığı borçları ödeme tarzı ve imtiyazlar'** (2) üzerinde yoğunlaşan taleplerinin **'tam bağımsızlık'** şiarıyla konferansa katılan İsmet Paşa ve ekibi tarafından kabul edilmeyişi, konferansın kesintiye uğramasına sebep olmuştur.

Lozan Barış Konferansı'nın kesintiye uğramasının ardından toplanan ve Türkiye'nin ekonomik alanda yol haritasının çizildiği İzmir İktisat Kongresi, aynı zamanda tüm dünyaya konferansın kesilmesinden önce izlenen tutumun, konferansın devamında da süreceği mesajını vermesi bakımından önemlidir.

İzmir İktisat Kongresi'ne doğru

Kurtuluş mücadelesini başarıyla tamamlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi, ülkeyi yeniden ayağa kaldıracak olan ekonomik alanda henüz net bir politika belirlememişti. Nitekim bu durum, barış konferansına katılan delegeleri sıkıntıya sokmuştur. Öyle ki **'tam bağımsızlık'** söyleminin en önemli ayaklarından birisi olan ekonomik bağımsızlık vurgusu, yalnız imtiyazların ve kapitülasyonların kaldırılmasına dayanıyordu. Bunun dışında bir belirginlik söz konusu değildi. Bununla birlikte Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile kurduğu yakın ilişkiler, kapitalizmin lokomotifini olan müttefikleri bir hayli kaygılandırıyor. Hal böyle olunca da Türkiye'yi boyun eğdirmek için her türlü oyunu oynuyorlardı.

Bu durumun farkında olan İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt), 5 Ocak 1923 tarihinde iktisadi konuların görüşüleceği bir kongre fikrini ortaya atmıştır. Mahmut Esat Bey'in fikrine göre, Ankara'da gerçekleştirilecek kongreye çiftçi, tüccar, sanayici, işçi ve iktisadi kuruluşların temsilcilerinin katılmaları planlanmıştır.(3) Ve kongrenin 1923 yılı Şubat ayı içerisinde toplanması düşünülmüştür.

İttihat ve Terakki Dönemi'nin **'Milli İktisat'** politikasıyla yavaş yavaş oluşmaya başlayan az sayıdaki yerli sermayedar, kongre fikrini heyecanla karşılamıştır. Kaldı ki, savaş nedeniyle dış dünyayla kopan ticari ilişkileri yeniden tesis etmek isteyen İstanbullu tüccarlar, bu dönemde bir Dış Ticaret Kongresi düzenlemeyi(4) düşünmekteydiler. Bu yüzden ki; toplanması düşünülen İktisat Kongresi, tüm yurttan büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, kongre fikri kabul görmüştür. Fakat kongrenin başkent Ankara'da değil, işgaliyle Kuvayi Milliye ruhunun doğuşuna öncülük eden, kurtuluşun hemen ardından yakılıp yıkılarak işgalin acı faturasını misliyle ödeyen ve bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın barış görüşmelerinin (Lozan'dan önce) gerçekleştirileceği yer olarak önerdiği kent olan İzmir'de toplanması kararlaştırılmıştır. Böylece Milli Mücadele'nin başladığı ve zaferle neticelendiği yer olarak simgeleşen İzmir, aynı zamanda tam bağımsız Türkiye'nin tam bağımsız ekonomisinin hayata geçirildiği yer olarak tarihteki konumunu güçlendirmiştir.

İktisat Kongresi Başkanı Kazım Karabekir Paşa.

Kongrenin İzmir'de toplanması kararının ardından çalışmalar hemen başlamış ve ilk iş, kongrenin toplanacağı salonun tespit edilmesi olmuştur. Kentin en güzide binalarının büyük yangından zarar görmüş olması nedeniyle kongrenin toplanacağı yer konusu önemli bir sorun haline gelmiştir. İlk olarak o zamanki adı İttihat ve Terakki Mektebi olan bugünkü İzmir Kız Lisesi'nde toplanması düşünülse de daha sonra hem bulunduğu konum hem de kalabalık grupları ağırlayabilecek kapasitede olması nedeniyle Osmanlı Bankası'nın deposu olarak kullanılan Aram Hamparsumyan Üzüm-İncir İşletmesi binasında(5) karar kılınmıştır.

Bu arada İzmir Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'in başkanlığında toplanan Vilayet İdare Meclisi, Belediye, Ticaret, Ziraat Odaları, Borsa, Müdafaa-i Hukuk temsilcileri İzmir delegelerini belirlediler. Buna göre; Uşakizade Muammer Bey, İplikçizade Fikri, Çiftçi Necati, Ziraat Müdürü Rahmi Bey, Palamut Şirketi Müdürü Kamil, Ahçizade Mustafa

Nuri, Sanayi Mektebi Müdürü Sezai ve Dr. Menekşelizade Hüsnü Bey'in İzmir delegeleri olarak(6) kongreye katılmalarına karar verilmiştir.

Yine İzmir'de çeşitli kurumlarda çalışan Hayriye, Emine, Şefika, Münire ve Nigar Hanımların(7) kadın işçileri temsilen kongreye katılmaları, o dönem dünyasında özellikle kadın hakları konusunda devrim niteliğinde bir karar olmuştur.

Her kazadan sekiz temsilcinin katılmasının beklendiği kongreye toplamda 3000 kişinin(8) katılacağı hesaplanırken, kongreye katılacak delegeler Ocak ayının sonundan itibaren yavaş yavaş kente gelmeye başlamışlar, ilk önceleri 15 Şubat 1923'te toplanacağı duyurulan İzmir İktisat Kongresi'nin (asıl adıyla I. Türkiye İktisat Kongresi'nin) açılışı, şehir dışından gelen delegelerin gecikmeleri üzerine 17 Şubat'a ertelenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)

17 Şubat 1923 tarihinde, saat 10.00'da, yurdun dört bir yanından gelen 1135 delegenin Hamparsumyan Üzüm-İncir İşletmesi'ndeki salonda yerlerini almasıyla birlikte Türkiye'nin geleceğinde önemli rol oynayan kongre başlamış oldu.

Kongreye Manisa Sanayi Murahhası olarak katılan Kazım (Karabekir) Paşa kongre başkanlığına seçilirken, davetliler arasında Azerbaycan'ın Ankara Konsolosu Abilof ile Sovyet Rusya'nın Ankara Konsolosu Aralov'un olması dikkat çekicidir.

Kongrede ilk sözü alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, konuşmasının hemen başında İktisat Kongresi'nin **milli iradeye** dayalı bir organizasyon olduğunu ima ederek şunları söylemiştir:

"Arkadaşlar;

Sizler doğrudan doğruya milletimizi temsil eden halk sınıflarının içinden ve onlar tarafından müntehab olarak geliyorsunuz. Bu itibarla memleketimizin halini, milletimizin elemlerini ve emellerini yakından ve herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması lüzumunu beyân edeceğiniz tedbirler, halkın lisanından söylenmiş telakki olunur ve bunun için en büyük isabetlere mâlik olur. Çünkü halkın sesi, hakkın sesidir."(9)

Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde tam bağımsızlık vurgusu yapan Mustafa Kemal Paşa, bu hususta şu ifadeleri kullanmıştır:

"İstiklâl-i tâm için şu düstur var: Hâkimi-

yet-i Millîye, hâkimiyet-i iktisadîye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedefler kâğıt üzerindeki düsturlarla, arzu ve hırslarla husul bulamaz. Bunların tahakkuk-i tâmmını temin için yegâne kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasî ve askerî muzaferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadî zaferle tetvic edilemezse semere, netice pâydâr olamaz. En kuvvetli ve parlak zaferimize de tetvic eden semerat-ı nafiayı temin için hakimiyet-i iktisadiyemizin temin ve tarsini lâzımdır.”⁽¹⁰⁾

Kongreye katılan Sovyet Rusya'nın Ankara Konsolosu Aralov'un dikkatle dinlediği konuşmada Mustafa Kemal Paşa, **“İktisadiyat sahasında düşünür ve konuşurken zannolunmasın ki, ecnebî sermayesine hasımız; hayır bizim memleketimiz vâsi'dir. Çok sây ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lâzımgelen teminatı vermeğe hazırız. Ecnebî sermayesi bizim sây'imize inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydeli neticeler versin”⁽¹¹⁾** diyerek, hem Sovyet Rusya'ya, hem de Batı'ya net bir mesaj vermiştir.

1) Alev Gözcü, “İzmir İktisat Kongresi”, İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih, II. Cilt, 1. Baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2013, s. 15

2) A. Afet İnan, İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat – 4 Mart, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1989, s. 11

3) Ahmet Gürel, Gazi'nin İzmir Anıları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Birinci Basım, İzmir 2013, s. 183

4) Alev Gözcü, a.g.m., s. 16

5) Alev Gözcü, a.g.m., s. 16

6) Ahmet Gürel, a.g.e., s. 184

7) Sabri Yetkin, Erkan Serçe, Kurtuluşun Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi, İletişimevi İzmir Ticaret Borsası Tarih Projesi, İzmir 1998, s. 87

8) Erkan Serçe, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2004, s. 7

9) Erkan Serçe, a.g.e., s. 43

10) Erkan Serçe, a.g.e., s. 48 – 49

11) Erkan Serçe, a.g.e., s. 50

Mustafa Kemal Paşa, konuşmasında Lozan'da kendilerine diz çöktürmek isteyen müttefiklerin karşısında Osmanlı Devleti'nin değil, yeni bir Türkiye Devleti'nin olduğunu ifade ettikten sonra özellikle ekonomik bağımsızlık konusunda asla müsamaha gös-

İktisat Kongresi Çiftçi Grubu Arması.

İktisat Kongresi İşçi Grubu Arması.

İktisat Kongresi Sanayici Grubu Arması.

İktisat Kongresi Tüccar Grubu Arması.

terilmeyeceğini dile getirmiş ve şöyle demiştir:

“Mazide, Tanzimat devrinden sonra ecnebî sermayesi müstesnâ bir mevkie mâlikti, devlet ve hükûmet ecnebî sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her yeni millet gibi Türkiye buna muvaffakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptırmayız.

Arkadaşlar;

Son söz olarak demiştim ki: Memleketimizi artık esir ülkesi yaptıramayız. Nazar-ı dikkatinizi celbetmiş olan konferansın son müzakeratı bu nokta ile âlakadardır. Lozan konferansının talike uğraması aynı mesele ve noktadan münbaistir. ... Konferanstaki muhatablarımız bizimle üç dört senelik değil, üçyüz ve dörtyüz senelik hesabı rü'yet ediyorlar ve hâlâ muhatablarımız Osmanlı Devleti'nin tarihe karıştığını ve bugün yeni Türkiye'nin mevcudiyetini, bunu kuran milletin çok azimkâr, imânlı ve celâdetli olduğunu, istiklâl-i tamm ve hakimiyet-i milliyesinden zerre kadar fedakârlık yapamayacağını hâlâ anlayamamışlardır. Bu yüzden İtilâf Devletleri dûçar-ı tereddüt oldu. İstedikleri kadar tereddüt edebilirler. Bu millet artık kararını vermiştir. Bu millet için tereddüt devirleri çoktan geçmiştir.

... bu devlet, bu millet hâkimiyet-i iktisâdîyesini ne kadar temin ederse, o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve teâli etmeğe başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakikî düşmanlarımızın muvafakat, bir türlü rıza göstermedikleri budur.

Efendiler,

Bu fi'len vaki olmuştur. Sulh denilen şeyin temini için ecnebîlerin bu hakikati itiraf etmemekteki tereddütlerine mantikî mana vermek mümkün değildir. Çok şâyân-ı arzudur ki, pek yakın bir zamanda onlar da bu hakikati itiraf ederler ve bütün cihan-ı medeniyetin pek büyük hâhiş ve tahassürle intizar ettiği sulhun in'ikadına mani olmak mes'uliyetinden ictinâb ederler.”⁽¹⁾

Görüldüğü üzere her kelimesinde bir ima saklı olan bu konuşmada, nihayetinde barışın sağlanamamasının bütün sorumluluğunun İtilaf Devletleri'nde olduğu vurgulanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın ardından kürsüye gelen İktisat Vekili Mahmut Esat Bey de Türkiye'nin nasıl bir ekonomi politikası izleyeceği konusunda ipuçları vermiştir. Tür-

Hamparsumyan Hanı. İktisat Kongresi binası.

kiye'nin bir nevî karma ekonomi politikası izleyeceğinin sinyallerini veren Mahmut Esat Bey, bunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yeni Türkiye iktisadiyatı mevcut iktisat sistem ve siyasetlerinin hiçbirinin aynı olmaz. Memleketimizin iktisadî manâ ve ihtiyacına, iktisat tarihimizin ruhiyatına muvafık başlı başına bir iktisat siyaseti takip eylemek mecburiyetindedir. Biz iktisat meslekleri tarihinde mevcut mekteplerden hiçbirine mensub değiliz. Ne (Bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar) mektebine, ne de sosyalist komünist, etaist veya hi-

maye mekteplerinden değiliz. Bizim de yeni Türkiye'nin yeni iktisadi manasına göre yeni bir iktisat mektebimiz vardır. Buna ben (Yeni Türkiye İktisat Mektebi) diyorum. Yukarıda zikrettiğim mekteplerden hiçbirine mensub olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan istifâde etmeyi de ihmâl eylemeyeceğiz. Yeni Türkiye muhtelit bir iktisat sistemi takib etmelidir. İktisadî teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-i şahsî tarafından deruhte edilmelidir...

Hülâsa bazı hususatta iktisadiyatımız devletleştirme usulünü takib edecek, bazı hususatta iktisadî teşebbüslerini şahsî teşebbüslere terk edecektir.” (2)

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, konuşmasında tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesiminin mutlaka örgütlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nin en ilgi çekici konuşmacılarından birisi de hiç kuşkusuz işçi kadınlar adına kongreye katılan İzmirli Rukiye Hanım olmuştur. Henüz dönemin en ilerici ülkelerinde bile kadınların söz hakkı konusu tartışılır konumda iken, erkek egemen bir karaktere sahip Türkiye'de bir kadının ülkenin can damarı sayılabilecek bir konuda söz alması, özellikle ilerleyen yıllarda hem modernleşme yolunda atılacak adımlar hem de medeniyet seviyesinde yaşanacak hamleler konusunda önemli bir ipucu sayılabilir.

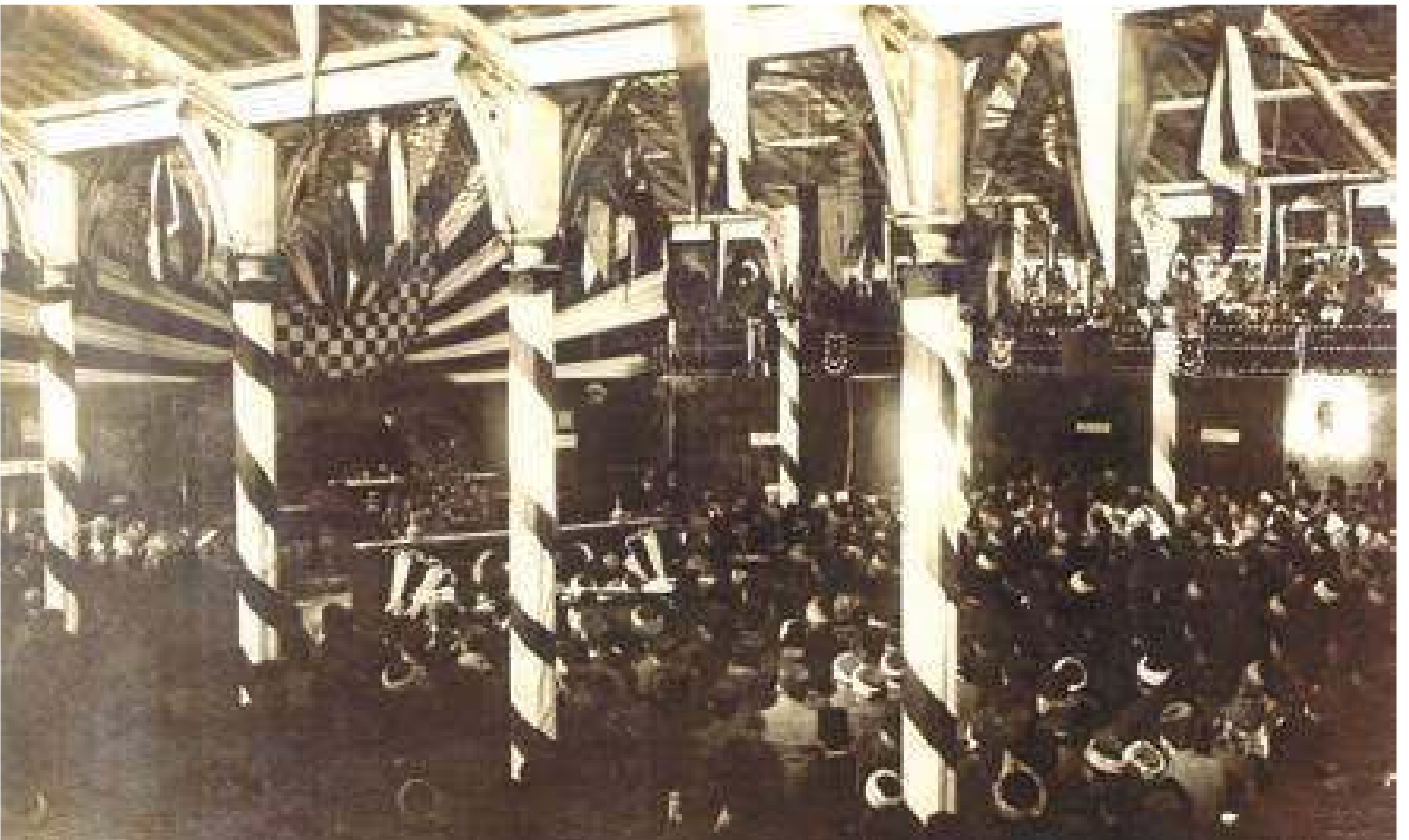
Rukiye Hanım, yaptığı konuşmada kendilerine söz hakkı tanınmasında büyük pay sahibi olduğuna inandığı Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür ettikten sonra şunları söylemiştir:

“Türkiye'de 'memleket işlerine' kadınların da iştirak etmesi ilk defa vukubuluyor. Bu şerefin bize müyesser olması kalplerimizi ferah ve gurur hisleriyle doldurdu. Kongre, iktisadımızın temelini teşkil eden işçi sınıfının meşru haklarını tanıdı. Bu netice kadın işçileri namına şâyâb-ı şükrandır. Diğer grupların da aynı sadakatle iktisadî kurtuluşumuza çalışacaklarına emin bulunuyoruz.

Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmeti, Yaşasın Türk işçi ve köylüleri, yaşasın çalışkan Türk işçi kadınlığı!” (3)

Türk Ekonomi Tarihi'nin önemli bir dönemeci olarak kabul edilen İzmir İktisat Kongresi'nde sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi gruplarından çeşitli öneriler dile getirilmiş ve bu önerilerin hayata geçirilmesi istenmiştir.

Gerek sanayici grubunun, gerekse tüccar ve çiftçi grubunun sunduğu öneriler ilerleyen yıllarda büyük ölçüde hayata geçirilmiştir. Ancak işçi grubunun, bu konuda diğer gruplar kadar şanslı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Zira, işçi grubunun bazı taleplerinin gerçekleşmesi ancak 30-40 yıl sonra mümkün olabilirken, bazılarıysa

hiç gerçekleşmemiştir. Yüksel Ülken'in şu ifadeleri, bu durumun nedenini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir:

"Bir ölçüde çiftçi grubunun ve fakat özellikle İstanbul tüccarının etkisi altında olan ticaret grubunun damgasını taşıyan İktisat Kongresi'ndeki öneriler ve kararların genel ve dilek nitelikli olduğunu söylemek mümkündür."⁽⁴⁾

İzmir İktisat Kongresi, kongreye katılan delegelerin oybirliğiyle kabul ettiği **"Misak-ı İktisadi Esasları"** adını taşıyan 12 maddelik bir sonuç bildirgesi yayınlamak üzere 4 Mart 1923 günü sona ermiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nin yansımaları ve sonuç

Birçok alanda Türkiye'nin kaderine doğrudan ya da dolaylı bir etkisi bulunan İzmir İktisat Kongresi, birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Örneğin; her ne kadar İktisat Vekili koordine etmiş, bazı milletvekilleri katılım göstermiş olsa da İktisat Kongresi'ni toplama kararının Meclis'e danışılmadan⁽⁵⁾ hayata geçirilmiş olması bunlardan bir tanesidir. Yine, kongredeki işçi ve sanayici temsilcilerinin çoğunlukla bürokrat ve milletvekili ağırlıklı resmi kişilerden oluşması, İstanbul işçilerini temsil eden Amele Birliği'nin bir tüccar temsilcisinin deyimleriyle "tüccarın bir kukla teşkilatından, bir paravandan ibaret" olması, tüccar ve çiftçi temsilcilerinin ise gerçekten sermayesi ve büyük toprak unsurlarından olması,⁽⁶⁾ kongrenin ön plana çıkan bir diğer eleştiri konusu olmuştur.

Hatta hiçbir istatistiğin kullanılmaması ve

Yeni Gün 19.02.1923. 'İktisat Kongresi Gazi'nin mühim bir nutkuyla açıldı' başlıklı yazı.

açık bir programın sergilenmemesinden dolayı, bu organizasyonun gerçek bir iktisat kongresi olarak nitelendirilemeyeceği⁽⁷⁾ dahi iddia edilmiştir.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; eleştiriler her ne kadar haklı olsa da pragmatik bir bakış açısıyla İzmir İktisat Kongresi'nin tarihe mâl olacak bir öneme sahip olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Örneğin; İzmir İktisat Kongresi programı çerçevesinde 'erbab-ı ziraat ve sanayi, tüccar ve esnafı yek diğerlerine tanıtmak'⁽⁸⁾ amacıyla açılan "İktisat Sergisi'nin büyük ilgi görmesi üzerine Mustafa Kemal, **"Bu şehirde fuarlar kurun, sergiler açın"** şeklinde talimat vermiş ve böylece bugün fuarlar kenti olan İzmir'in kaderini değiştiren süreç daha o günden başlamıştır. İşte bu nedenledir ki İzmir İktisat Kongresi'nde açılan sergi, bugün tüm dünyanın yakından izlediği bir organizasyon olan İzmir Enternasyonal Fuarı'nın ilk nüvesini⁽⁹⁾ teşkil etmektedir.

Yeni Gün 15.02.1923. 'Türkiye İktisat Kongresi bugün İzmir'de açılıyor' başlıklı haber.

Yine İzmir İktisat Kongresi, ülke çapında ticari mahiyette büyük hareketliliğe neden olmuştur. M. Kâmil Dursun, anılarında bu durumu **"İktisat kongresinin muhitte uyandırdığı iyi tesirler neticesi olarak Türklerden bir hayli zevat ihracat ve idhalat ticaretine başlamışlardı. Esasen mevcut olan bazı şirketleri de muamelelerini tevsi ederek Avrupa'ya ve Amerika'ya, hatta Japonya'ya kadar üzüm, tütün, incir, pamuk, palamut vesair mahsulâtımızın cihan piyasalarında sürümünü temin için çalışıyorlardı. Türk şirket ve ti-**

İktisat Kongresi'nin toplanmasında büyük katkısı olan İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt.

carethanelerinin firmaları bu suretle Avrupa ve Amerika'da tanınmaya başladı. Ve muamelât-ı ticariye gittikçe tevessü ederek Türk sermayesinin işlemesi temin edildi"⁽¹⁰⁾ diyerek açıklamıştır.

Mustafa Kemal'in önderliğinde ekonomik açıdan yeniden dirilmek ve Osmanlı Devleti döneminde kaybettiği iktisadi bağımsızlığı yeniden elde etmeyi amaçlayan yeni Türkiye, gerek İzmir İktisat Kongresi'nde, gerekse Lozan Görüşmeleri'nde bu hedeflerinde ısrarcı olduğunu göstermiştir.

En nihayetinde Afet İnan'ın deyimleriyle yurdumuzu ekonomik bakımdan kalkındırma, yeraltı ve yerüstü kaynakları işlemek suretiyle milleti çağdaş medenî düzeye erdirmeye⁽¹¹⁾ noktasında büyük öneme sahip İzmir İktisat Kongresi'yle ekonomik açıdan yeniden dirilme hedefine ulaşılmıştır. Ekonomik bağımsızlık içinse Lozan Barış Antlaşması beklenenecektir.

1) Erkan Serçe, a.g.e., s. 50 – 51

2) Erkan Serçe, a.g.e., s. 57

3) Afet İnan, a.g.e., s. 85

4) Yüksel Ülken, Atatürk ve İktisat – İktisadi Kalkınmada Etkinlik Sorunu ve "Eklektik Model"; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 1981, s. 87

5) Alev Gözcü, a.g.m., s. 16

6) Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi (1908 – 2002), 7. baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s. 45

7) Erkan Serçe, a.g.e., s. 7

8) Alev Gözcü, a.g.m., s. 20, Ahmet Gürel

“Büyük Millet Meclisi Hükümeti
İzmir İktisat Kongresi Posta ve
Telgraf Şubesi” damgası

BMM Hükümeti İlk Kongre posta ve telgraf damgası.

“Numune Sergisi” deyimini kullanmaktadır.
Ahmet Gürel, a.g.e., s. 184

9) Asil Kaya, Harabeler Üzerinde Cumhuriyet
Abidesi İzmir Fuarı, İzmir Büyükşehir Belediyesi

Kent Kitaplığı, İzmir 2016, s. 10

10) M. Kâmil Dursun, İzmir Hatıraları, Haz. Ünal
Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s. 138-139

11) Afet İnan, a.g.e., s. 14

İncir Hanının vâsi salonunda İzmir Hemşehrilerimle uzun
hasbîhalde bulundum, bu gece 2/3 Şubat 1339 bu mües-
sesenin böyle bir imkânı bahşettiğinden çok memnun
oldum.

M.KEMAL

LÂTİFE MUSTAFA KEMAL

Kaynakça:

Kitaplar

BORATAV, Korkut, Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002),
7. baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

DURSUN, M. Kâmil, İzmir Hatıraları, Haz. Ünal
Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

GÜREL, Ahmet, Gazi'nin İzmir Anıları, İzmir Bü-
yükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Birinci Basım,
İzmir 2013.

İNAN, A. Afet, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4
Mart, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı,
Ankara 1989.

KAYA, Asil, Harabeler Üzerinde Cumhuriyet Abidesi
İzmir Fuarı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Ki-
taplığı, İzmir 2016.

SERÇE, Erkan, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4
Mart 1923, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Ki-
taplığı, İzmir 2004.

ÜLKEN, Yüksel, Atatürk ve İktisat – İktisadi Kal-
kınmada Etkinlik Sorunu ve “Eklektik Model”,
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı,
Ankara 1981.

YETKİN, Sabri ve SERÇE, Erkan, Kurtuluştan Gü-
nümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi, İletişimevi
İzmir Ticaret Borsası Tarih Projesi, İzmir 1998.

Makale

GÖZCÜ, Alev, “İzmir İktisat Kongresi”, İzmir Kent
Ansiklopedisi Tarih, II. Cilt, 1. Baskı, İzmir Büyükşehir
Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2013.

İzmir'in ilk bankaları

■ Umur SÖNMEZDAĞ

Bunlara olan borçların yanı sıra, 1810'lardan beri kullanılan ve piyasadaki değeri hileli alışmalar ve ağırlıkların eksikliği yüzünden itibari değerinin çok altında olan ve yeni basımlar sonucu tedavüldeki miktarları süratle artan beşlik (beş kuruşluk sikke) ve altılık (altı kuruşluk sikke) madeni paraların yarattığı enflasyonist sorun da yaşanıyordu.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılarak Nizam-ı Cedit Ordusu'nun kurulması, asker sayısının 120.000'lere kadar artırılması ve diğer reform çalışmalarının da sonucu olarak büyük bütçe açıkları ile karşı karşıya kalınmıştı. Açıkların giderilmesi amacıyla başvurulanan sıkı vergi denetimleri ve yeni kaynak arayışları yeterli gelmeyince iç borçlanmaya ağırlık verilmiş, bu da yetmeyince II. Mahmut döneminde tarihinin en büyük taşşışlarına başvurmak zorunda kalınmıştır. Taşşış (paranın içindeki değerli maden miktarının azaltılması) edilmiş paralar aynı zamanda ithal mallarda devamlı fiyat artışlarına yol açmış, kamu gelirleri değeri düşmüş para olarak tahsil edildiğinden devlet maliyesi de sarsılmıştı. II. Mahmut tahta çıktığında 1 sterlin 19 kuruş iken, 1839'da 104 kuruşa ulaştı. Ticaret hacminin hızlı bü-

17. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı'da döviz ve para ticareti yapan bankerler yayılmaya başlamıştı. II. Mahmut'un (1808-1839) uzun yönetim döneminde cereyan eden savaşlar ve iç isyanlar sonucu doğan para sıkıntısına Galata bankerleri menfaatleri karşılığında bir yerde çözüm getirmişlerdi. Yabancı para değişimi, borç verme ve maaşlar karşılığı verilen ödeme mektuplarının kaldırılması gibi esasta üç çeşit hizmet gören ve bir tür tüccar olan Galata bankerlerine devlet de borçlanmıştı.

yümesi, kuruşun sterlin karşısında değer kaybını daha da hızlandırdı. Bu dönemde Osmanlı metal parasının ismi ve biçimi altın baskıda 35 kez, gümüş baskıda ise 37 kez değiştirilmiştir. Gümrüklerin 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile yüzde 13'ten yüzde 3'e indirilmesi de özellikle döviz sıkıntısına, dolayısı ile dış ödemelerde güçlüklerle ve paranın değerinin düşmesine yol açmıştır.

İhracat İzmir'den yapılmaktaydı

19. yüzyıl başlarında İzmir'de yoğun ticari faaliyet olmasına rağmen, banka olmaması sebebiyle finansman ve kambiyo işlemlerinde sıkıntı yaşanıyordu. Öte yandan 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı mallarına olan

talep de giderek artmaktaydı. Bu artışın temel nedeni Avrupa'da yeni gelişen sanayilerin artan hammadde ihtiyacıydı. İzmir'de yaşayan ve ihracatta özel şartlara sahip şirketler kurmuş olan İngilizler de bunu değerlendirmek için çalışıyorlardı. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye yaptığı ihracatın tamamına yakını Batı Anadolu'dan, özellikle İzmir'den yapılmaktaydı. Yüksek kâr elde etme olanağı, yabancı tüccarların da ilgisini İzmir'e yönlendiriyordu. Ancak bu ihracat artışının sağladığı fırsatlardan yararlananlar, bu ticareti ellerinde bulunduran gayrimüslim araçlardı. Bu durumdan hoşnut olmayan İngilizler, yurdun iç bölgelerine İngiliz malları pazarlama konusunda bu gruplarla rekabete girdiler. Bu rekabetin en temel dayanağını ise bir bankanın kurulması oluşturacaktı. Çünkü ku-

rulacak banka ile üreticiye uygun faiz oranları ile kredi sağlanacak ve bu sayede kazançları artırılarak İngiliz tüccarların yerli aracılara olan bağımlılığı ortadan kaldırılacaktı. Böylece, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinin art alanında da tarıma ve ekonomiye daha fazla yatırım yapılabileceklerdi. Ancak ticaretin gelişmesinin önündeki en büyük engel para anarşisi ve şube bankacılığının olmamasıydı.

Nakit para sıkıntısı yaratmış

İzmir'de ihracatın yoğun olduğu ağustos-ekim döneminde bankerlerin de işleri artarken, ocak ayından haziran ayına kadar da ölü sezon oluyordu. 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda yer alan 'vergilerin devlet yetkililerince toplanıp İstanbul'a ulaştırılacağı' hükmü, piyasada nakit para sıkıntısı yaratmıştı.

Nakit para eksikliği karşısında

İngiliz tüccarlardan 'takas' yoluna gidenler olmuştur. Hem yerli halk, hem de Batılılar işlerine geldiği gibi döviz kurlarıyla oynuyorlar ve birbirlerini şehrin ticaretini zarara uğratmak ve Osmanlı parasının değerini düşürmekle suçluyorlardı. Her iki taraf da kendine göre haklıydı. Fakat dünyada bu tip sorunlar batının önderliğinde bankacılık sektörünün düzenlenmesiyle azalmaya başlamıştı.

Banka kurma girişimleri sonuçsuz kaldı

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka kurma girişimi, İngiliz sermayedarlardan 1836 yılında geldi. Ancak, bu girişimden bir netice alınamadı. İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan ünlü Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın yapıldığı 1838 yılında Bursa'daki İngiltere Konsolosu D. Sandison, dönemin önde

Nakit para eksikliği karşısında İngiliz tüccarlardan 'takas' yoluna gidenler olmuştur. Hem yerli halk hem de Batılılar işlerine geldiği gibi döviz kurlarıyla oynuyorlar ve birbirlerini şehrin ticaretini zarara uğratmak ve Osmanlı parasının değerini düşürmekle suçluyorlardı.

gelen Osmanlı devlet adamı olan Mustafa Reşid Paşa'ya 'Reid, Irwing and Company' firmasının banka kurma teklifini getirdi. 1790 yılından beri Doğu Hindistan ile ticaret yapan bu İngiliz şirketinin başında bulunan Sir John Rae Reid, 1839-1841 yılları arasında İngiltere Merkez Bankası'nın başkanlığını da yapmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra, 1840 yılında 'General Bank of Constantinople' adında bir başka banka önerisi de dönemin Ticaret Nazırı Ahmed Fethi Paşa'ya iletilmişti. Aynı yıl, Coste adında bir Fransız sermayedarın da 'Le Banque Generale de Constantinople' adında bir banka kurma teşebbüsü diğerleri gibi neticesiz kalmıştır.

The Bank of Smyrna

İzmir'deki Batılılar, modern uygulamaları yakından takip ettiklerinden ellerindeki döviz bonolarını ve tahvilleri daha iyi şartlarda değerlendirmek için banka kurmak istediler. İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya, Hollanda, Sardunya, Amerika, Toscana, Danimarka, İspanya ve Yunanistan tebaasında bulunan ve İzmir'de ticaretle uğraşan bazı seçkin tüccarlar bir araya gelmişler ve kapitülasyonların İsveç tebaasına sağladığı ayrıcalıklardan yararlanmak amacıyla İsveç'in İzmir Konsolosu Mösyö Dankelman'ın himayesinde 2 Mayıs 1842 günü 'The Bank of Smyrna'yı (İzmir

Bankası) kurmuşlardı. Bu girişime İzmir İngiliz Konsolosu Francis Werry'nin oğlu John Joseph Augustus Werry, İzmir'e İngiliz deniz askerleri için yapılan hastanenin düzenlenmesi için gelen ve Maltass ailesinin kızıyla evli olan Charles Wood ile 1815 yılında Levant Kumpanyasına kabul edilmiş bir tüccar olan James Prudie adlı üç İngiliz öncülük etmiştir. Bankanın yönetim kurulunda J.F. Hanson, J.J.A. Werry, C. Whittall, W. G. Maltass, J. Langdon, J. Pagy, W. Chasseau ve Frederick de La Fontaine gibi tanınmış tüccarlar bulunuyordu. 74 hissedarın bulunduğu bankada, 1/3 oranında Batılıların saygı duyduğu Osmanlı vatandaşları da yer almıştı.

İllegal banka kuruldu

Osmanlı hükümetinden izin alınmaksızın Batı tarzında kurulan bu ilk banka başlangıçta hizmetleriyle ilgili bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede faaliyetleri ile ilgili olarak halktan faiz karşılığı para toplanacağı, rehin karşılığı tüccarlara kısa vadeli ve düşük faizli kredi sağlanacağı, piyasaya sürülen ayarı düşük metal paralar karşısında ortaklarını ve mudilerini koruyacakları ve ayrıca banka meclis azaları, bankanın müddeti ile sermayesinin miktarı yazıyordu. Bankayı himaye edeceği söylenen İsveç Konsolosu Mösyö Dankelman'ın Osmanlı İmparatorluğu ve İsveç Krallığı arasındaki anlaşmalarda belirtilen yetkileri aşacağı da öne sürülmekteydi. Bu 'illegal' bankadan, çok kısa bir süre içinde Babiâli'nin de haberi olmuştu. Osmanlı hükümetinin gözünde Bank of Smyrna, İzmir'de bazı yabancı tüccarların Osmanlı hükümetinden izin almaksızın ve kendi başlarına kurdukları bir banka şirketinden başka bir şey değildi. Maalesef kendi topraklarında emrivaki yoluyla kurulan bir bankayı kapatabilmek için hükümet, bir yıldan fazla uğraşmak zorunda kalmıştır. Üstelik bu bir yıllık süre zarfında, bankanın faaliyetlerini istediği şekilde sürdürmesini engellemeyi bile başaramamıştır.

Nakit darlığı başlıyor

İzmir Bankası kuruluşundan hemen sonra, yerel halkın bankanın kurucularına olan güveniyle, yüzde 6-7 gibi yüksek faiz uygulamasıyla mevduat toplamaya ve faiz karşılığında kredi açmaya başlayınca, önce İzmir piyasasında nakit darlığı gözlenmiş, daha sonra da nakit darlığı nedeniyle ödemeler aksamaya ve vergi tahsilâtı bile yapılamamaya başlamıştır. Bu dönemde banka memurlarının kasaba ve köyleri dolaşım bağ, bahçe ve evini rehin gösterenlere

akçe dağıtması karşısında, bu paranın ödenememesi durumunda mülklerin bankanın eline geçeceği endişesi de yaşanmaya başlamıştı. Fakat bankanın iç bölgelerdeki halkın elinde bulunan eski dönemlere ait değeri düşük bozuk paraları, günün koşullarına uygun olarak kıyaslayarak alması da memnuniyet ile karşılanıyordu. Bankanın kuruluş amaçlarından biri de takas oranlarını düzenlemek ve hatta takası azaltmaktı. Banka kurucularının çıkarlarına aykırı gördüğü bu takas uygulaması, bankanın faaliyete başlamasının 14. gününde neredeyse sona ermişti. Banka yetkililerince takas yerine ticarete uzun dönemli güvenin hakim olması gerektiği vurgulanmıştır. Bankanın rakibi olan bankerlerle bankanın sermayesi mukayese edildiğinde ve şehirde etkili bir grup oluşturan banka hissedarları düşünüldüğünde, banka İzmir piyasalarında ve iş çevrelerinde bir dönem etkili olmuştur.

Takas kullanımı sona erdi

Banka sayesinde nihayet Batılılar şehirdeki para işlerini düzenleyebilecek ve döviz kurlarını etkileyebileceklerdi. 16 Mayıs 1842'de banka iş hayatındaki insanlarla anlaşma yaparak üç aylığına Osmanlı parasının diğer döviz kurları karşısındaki değerini piyasadan daha yüksek bir oranda sabitlemişti. Osmanlı parasının değeri artırılarak güven ve istikrar sağlanmak amaçlanmıştır. Beşlik para sorunu, takastan kaynaklanan sorunlar nedeniyle banka yayınladığı sabit kur ve faiz çizelgesine uyulmasını ve her türlü Osmanlı parasının kabul edilmesini bu anlaşmayla sağladı. Bankanın yayımladığı bu döviz kuru tarifini şehirdeki sarraflar dahi üç ay boyunca uygulamıştır. Bu listede yer alan dövizlere 'sağ akçe' denilmiştir. Bu anlaşma sonucunda Frenk mahallesinde takas kullanımı sona ermiş, Ocak 1843'te İzmir piyasalarında kurlar biraz artmışken, bu artış Frenk Mahallesi'nde %1'in altında gerçekleşmiştir. Bu da bankanın etki alanının daha çok şehirdeki Batılılar olduğunu göstermektedir.

Yüksek faiz oranları sıkıntı yaratmış

15 Haziran 1842 tarihinde Aydın Paşası Es-Seyyid Mehmed bin Salih Efendi, Sa-

daret'e banka ile ilgili bilgiler göndermiştir. Banka ortaklarından bazıları ile İzmir'deki konsoloslukların tercümanları vasıtasıyla görüşen ve bankanın kuruluş beyannamesinden de haberdar olduğu anlaşılan Salih Paşa'nın tezkiresine göre, bankanın girişimleri İzmir piyasaları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ona göre bu kadar yüksek faiz oranları var iken kimse devlete olan vergisini zamanında ve tam olarak ödeyemezdi.

Banka sayesinde nihayet Batılılar şehirdeki para işlerini düzenleyebilecek ve döviz kurlarını etkileyebileceklerdi.

"Banka, para basıyor" söylentisi çıkıyor

Bankanın Mayıs 1842'den, Mart 1843'e kadar olan çalışmaları arasında Türk parası ile oynayarak döviz kurlarına hileli yönlendirme yaptığı, işleri bozulan bankerler tarafından iddia edilmişti. Banka, ayarı düşük para problemini atlatmak için bir nevi çek kullandırmaya başlayınca, çekemeyen bankerler, "Banka, para basıyor" diye söylenti çıkarmışlardı. Ancak o dönem dünyadaki tüm İngiliz bankaları bir nevi çek gibi kullanılan 'banknote' denen kâğıtlar basıyorlardı. Çin'den 13. yüzyılda seyyahlar vasıtasıyla öğrenilen banknot, Avrupa'da ilk defa 1661 yılında İsveç'te

Mustafa Reşit Paşa.

kullanılmıştır. Banka verdiği bu kâğıtları altın ya da gümüş madeni parayla değiştirmeyi garanti ediyordu. İngiliz bankaları da 1695-1844 yılları arasında kendi adlarına hazırlanmış banknotları kullanmıştır. 1844 yılından sonra banknot basma yetkisi İngiltere Merkez Bankası'na verilmiştir. İzmir Bankası yetkilileri de Osmanlı'nın bastığı kaymenin (kâğıt para) sadece İstanbul ve çevresinde bulunduğunu, İzmir'de nakit sıkıntısı yaşandığı için bu uygulamayı yapmak zorunda olduklarını savundular. Bu arada banka, amaçları doğrultusunda çalışıyordu. 20 Ocak 1843 tarihinde mevduatın 2/3'ünü oluşturan 100.000 İspanyol Doları (veya karşılığı olan 20.000 Sterlin) İngiliz tüccarlara aitti.

Banka kapatılıyor

Artan şikâyetler üzerine, Osmanlı hükümeti, 'Bank of Smyrna'nın faaliyetlerini

durdurmak için İsveç hükümeti nezdinde bazı girişimlerde bulunmuştur. Hükümetten izin alınmadan kurulan bankanın aynı yıl içinde faaliyetine son verilmiştir. Osmanlı hükümeti ilk olarak İstanbul İsveç Konsololuğu'nda maslahatgüzar Mösyö Nesta'ya başvurur. İsveç Kralı'nın bu olaydan haberdar olmadığı, Kral'ın Osmanlı'nın içişlerine karışmak istemediği de öğrenilir. Salih Paşa'nın tezkiresinden sonra Sadaret, İsveç Konsolosu'nun tercümanını Hariciye Nezareti'ne çağırması ve İsveç'in İzmir Konsolosu M. Dankelman'a bir mektup göndererek İzmir Bankası'na sağladığı himayeyi geri çekmesini istediklerini belirtmiştir. Süreci hızlandırmak için İsveç devleti nezdinde hare-

feshi İsveç Konsolosu'nun yetki ve sorumluluklarını aşmaktaydı.

The Bank of Smyrna 460 gün çalışıyor

460 gün çalışan banka, 6 Ağustos 1843 tarihli kanun ile Osmanlı Hükümeti tarafından kapatıldı. Bankanın kapatılma sebebi bankerlerin şikâyetlerinden ziyade bir grup Batılı'nın döviz kurlarını etkileyerek para düzenini bozması ve Osmanlı'nın egemenlik hakkının ihlal edildiği düşüncesiydi. Osmanlı tebaasının faiz yoluyla borçlanması ve ağır faiz oranları altında ezilmesi nedeniyle mal ve mülklerini yabancı tüccarlara kaptırmaları olasılığı da

Bankanın yaptıkları egemenlik ihlali görüldü

Ancak banka kurulmadan önce de, kapandıktan sonra da İzmir'de döviz kurları piyasa koşullarına göre şekillendiği gibi manipüle de edilmiştir. İzmir Bankası'nın kapatılması sırasında aşağıda görüleceği gibi İngilizlerin önderliğindeki bir gruba yeni bir banka (Commercial Bank of Smyrna) kurması için Osmanlı Hükümeti izin vermiştir. Aslında İzmir Bankası kısa bir sürede sadece İzmir'de bile olsa Babıâli'nin tüm ülkede yapmak istediği döviz kurlarını düzenleyip, kontrol etmeyi başarmıştı. Ancak 1840'ın ilk yıllarında Osmanlı Hükümeti bunu yapabileceğini

kete geçileceği de mektuba eklenmiştir. Bunun üzerine İsveç Konsololuğu himayesinde kurulan banka ile ilgili olarak İsveç Dışişleri Bakanlığı ile iletişime geçilmişti. İsveç, bankanın kapatılması konusunda Osmanlı Devleti ile aynı görüşte olduğunu bildirmiş ve İzmir Konsololuğu'nun bu konuda uyarılacağı bilgisi verilmiştir. Bu gelişmelerden sonra, İsveç'in İzmir Konsolosu M. Dankelman kendi ülkesinden gelen uyarı üzerine, banka üzerindeki himayesini daha fazla sürdürmeyeceğini banka yönetim kuruluna bildirir, ancak banka ortakları İsveç tebaasından olmadığı için bankanın

Osmanlı devlet adamlarının banka kurumundan korkmalarının diğer bir sebebidir. Bankanın kapatılmasını destekleyen diğer unsurlar arasında bankanın faiz karşılığı mevduat toplama ve ikrazat (tefecilik) yapması nedeniyle akçe fiyatlarının artması da sayılabilir. İngiltere'nin İzmir Konsolosu Brant ise, bankanın Baltazzi kardeşler gibi İstanbul'da bulunan bazı bankerlerin baskıları nedeniyle kapatıldığını iddia ediyordu. Brant'a göre çıkarlarının tehlikeye girdiği endişesine kapılan Rum bankerler, özellikle Baltazzi kardeşler hükümete baskı yaparak bankanın kapatılmasını sağlamışlardı.

ve bunu yapmanın sadece kendi işi ve sorumluluğu olduğunu düşünüyordu. Bankanın yaptıklarını egemenlik ihlali olarak görmüşler ve kapatmışlardı. Bank of Smyrna'nın kuruluş ve kapanış hikâyesi, 16. yüzyılda verilen kapitülasyonların 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik hayatı üzerinde yarattığı yıkıcı ve olumsuz etkilerin güzel bir örneğidir. Bu bankanın kapatılmasından ders alınmıştır. Batılılar önce kendi diplomatlarının desteğini alıp daha sonra Osmanlı yöneticilerinin izinlerini almaları gerektiğini öğrendiler. Banka kurucularının 3/5'i İngiliz'di. Kapatıldıktan sonra

Sultan Mehmet Reşat döneminde Osmanlı Bankası tarafından tedavüle çıkarılan 1 lira.

İzmir'de bulunan C. Whittall Şirketi bünyesinde faaliyete geçmek istediler. Bu faaliyete İngilizlerden başka Fransız, Avusturyalı ve Hollandalı isim yapmış bankerler de katılmak istediler. Fakat başarılı olmadılar.

Commercial Bank of Smyrna

İşin önemini anlayan, Osmanlı topraklarında ticaret yapan 30 İngiliz şirketi Londra'daki hükümetlerine başvurarak kurmayı planladıkları 'Commercial Bank of Smyrna' (İzmir Ticaret Bankası) için kraliyet imtiyazı talep ettiler. Birinci başvuruları Ticaret Bakanlığı tarafından geri çevrilince, ikinci başvurularında "İngiltere'nin bu ülkedeki siyasal etkisinin artmasına katkıda bulunacağı" belirtilerek, bu tür bir bankadan elde edilecek çıkarları özetle şöyle belirtmişlerdi:

- 1- Osmanlı, ithalat vergisinin yok denecek kadar az olması nedeniyle İngiliz üreticileri için önemli bir satış kapısıdır.
- 2- İzmir Limanı, Anadolu'nun Avrupa'ya çıkış kapısı olduğu için seçilmiştir.
- 3- İngiltere'den yapılan mal ihracatı döviz kurundaki dalgalanmalar nedeniyle zarar görebilmektedir.
- 4- Banka, Anadolu'da iç kesimlere bağlantılı yolların güvensiz olması nedeniyle aracı kurumlar ve poliçelerle fonların akışını sağlayacak böylece İngiliz tüccarların riski azalacaktır.
- 5- Birikimlerini yatıracak güvenli bir yer bulamayan yerli aracılardan ve Ermeni sarrafların biriktirdikleri büyük servetleri banka kasasına girecektir.

Bankanın genel yönetimi Londra'da olacak

Girişimciler, İngiliz Hükümeti garantisiz bankaya sermayedarlarını himaye altına almak istiyorlardı. Kurulacak bu banka sayesinde İzmir'deki İngiliz girişimciler ciddi yatırımlar yapacaklardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal zenginlikleri sermaye kıtlığı nedeniyle işlenemediğinden pazarlanamıyor, bu da Osmanlı'nın satın alma gücünü azaltıyordu. İzmir Ticaret Bankası İngiliz yatırımcılara vereceği kredilerle bölgeye yatırım yapılmasını sağlayacak, İzmir'den gerçekleştirilecek ihracat sayesinde halkın alım gücü artacağından, Osmanlı ülkesi İngiliz ürünleri için bir pazar haline dönüşecekti. İngiliz Ticaret Bakanlığı projeye olumlu

bakmış ve 1844'te İzmir Ticaret Bankası Londra'da kurulmuştu. Bankanın 1.000'er Sterlin değerindeki 200 paylık sermayesinin toplamı 200.000 Sterlin idi. Kuruluş amacı 'İzmir'de para basmak dışında her türlü bankacılık işlemini yapmak' şeklinde belirtilmişti. Bankanın genel yönetimi Londra'da olacak, İzmir'deki faaliyetler tayin edilecek bir yerel yönetici tarafından yürütülecekti. Bu kuruluş şekli daha sonraları İngilizler tarafından dış ülkelerde kurulacak bankalara da örnek olmuştur. Banka için 1843 yılında imtiyaz çıkmış ve 4 yıl çalışmıştır. Bu süre içinde yatırımlar yetersiz kalmış, kredilerin çoğu ödenememiş ve ipotekler son derece güvenilmez çıkmıştır. Bankanın yöneticileri faiz hadlerini ayarlarken büyük yanlışlıklar yapmıştı. Krediler yüzde 12-15 faizle verilirken açılan hesaplara ise ancak yüzde 6 faiz veriliyordu. 1847 İktisadi Krizi geldiğinde banka, aniden artan likidite talebini karşılayamadığından fazla dayanamadı ve işlemlerini durdurmak zorunda kaldı. Çünkü sarraflarla iş yapmaya alışan yerli halk, bankaya alışmamıştı. Diğer önemli bir unsur da çoğunluğu gayrimüslim olan yerel tüccarlar ticaretin yanı sıra her türlü bankacılık işlerini görüyorlar ve iltizam anlaşmalarına katılıyorlardı. Para değiştirmek, tefecilik ve iltizamın sağladığı kârlar ticaretten daha avantajlıydı. 1840'lı yıllarda yabancı sermaye, tam anlamıyla güvence altında olmadığından İmparatorlukta kök salamıyordu.

Para reformu yapıldı; para bakır mangıra döndü.

1844'te Osmanlı parasını diğer para birimlerine karşı dengede tutmak için para reformu yapıldı. Osmanlı devletinde koordineli bir para politikasının yokluğu, ekonominin önemli güçlüklerle karşılaşmasına sebep oluyordu. Altın liranın değerini ve döviz kurunu sabit tutmak, 1840

yılından itibaren kullanılan kaymenin değerini korumak, kısacası ekonomiyi istikrarlı bir konuma getirmek amacıyla 1844 yılında para reformu gerçekleştirildi. Osmanlı kuruluşunun içinde 1690 yılında 15,6 gram, 1808 yılında 5,9 gram gümüş bulunmakta iken, bu miktar 1831-32 yılında 0,5 gram ile en düşük düzeye inmiş, para bakır mangıra dönmüştür. 1844 yılında gerçekleştirilen para reformu ile kuruluş içindeki gümüş miktarı tekrar 1 grama yükseltilmiştir. Bu para reformunun amacı Osmanlı parasını, İngiliz parasına karşı, kurun sabit tutulması su-

Osmanlı Bankası, ilk şubesini İzmir'de açmış ve kısa bir süre sonra da adeta Osmanlı Merkez Bankası gibi çalışarak Osmanlı döviz politikasını belirlemiştir.

retiyile istikrara kavuşturmak ve tüm ülkede tek bir para birimi kullanımını geçerli kılmaktı. Tağış edilmiş eski gümüş paralarla eski altın paralar tedavülden kaldırılmış, altına dayalı 'Mecidiye Lirası' ve gümüşe dayalı 'Mecidiye Kuruşu' para birimlerinden oluşan 1 Altın Lira=100 Gümüş Kuruş eşitliğinde, onluk yeni bir para sistemine geçilmiştir. Yeni sikkelere basılması ve para reformu için İngiltere'den Londra Darphanesi'ndeki örnekleri gibi makineler ithal edil-

di. İngiltere ve Fransa'dan teknisyenler ve uzmanlar getirildi.

Osmanlı Bankası'nın ilk şubesi İzmir'de açıldı

İngilizler, 19. yüzyılda İzmir ve kıyı bölgelerinde sayısal, ekonomik ve politik olarak çok iyi temsil edilir durumdaydı. Ne var ki kıyı bölgelerde gösterdikleri bu varlığı, iç kesimlere doğru genişletmek için umutlanmaya devam etmişlerdi. Özellikle Kırım Savaşı'nda yanımda yer almaları ve sonunda imzalanan Paris Antlaşması'nda bizim hamimiz durumuna girmeleriyle elde ettikleri 1856 Islahat Fermanı ile ekonomik çıkarlarını da arttırmışlardır. Daha o yıl İngiliz sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası, ilk şubesini İzmir'de açmış ve kısa bir süre sonra da adeta Osmanlı Merkez Bankası gibi çalışarak Osmanlı döviz politikasını belirlemiştir. İngilizler bu arada Ege Bölgesi'nin iç bölgelerindeki geniş tarım alanlarının ürünlerini ve hammaddelelerini kolaylıkla İzmir'e taşıyabilmek için de 1856 yılında aldıkları ferman ile İzmir-Aydın demiryolunun inşaatına başlayarak bölgede ticaret için gerekli demir ağı ördüler. İstedikleri gibi kazançlarına kazanç kattılar.

Kaynakça:

- Elena Frangakis-Syrett, "Credit and Early Banking", *economics.yale.edu*.
- Elena Frangakis-Syrett, "Practices in the Ottoman Empire: The Bank of Smyrna (1842-1843)".
- Elena Frangakis-Syrett (2009), *Banking in İzmir in the early twentieth century, Mediterranean Historical Review*, C. 24, S. 2, , 115-132.
- Gabor Agostan, Bruce Masters; "Encyclopedia of the Ottoman Empire", NY, 2009.
- Hüseyin Al; "Osmanlı Devletinde Kurulan İlk Banka: İzmir Bankası", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, İstanbul, 1998
- Kaya Bayraktar, *Osmanlı Bankasının Kuruluşu*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt 3, sayı 2, 2002
- Prof. Dr. Haydar Kazgan; "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk bankacılık Tarihi", *Türkiye Bankalar Birliği*, İstanbul, 1997.
- Prof. Dr. Reşat Kasaba, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Bir İngiliz Bankası: İzmir Ticaret Bankası", *Tarih ve Toplum*, 8/43, 1987.
- Prof. Dr. Reşat Kasaba, *Dünya, İmparatorluk ve Toplum, Osmanlı Yazıları*, Kitap Yayınevi, 2005.
- Sabri Yetkin, *İzmir'de Kurulan İlk Bankalar*, *Milliyet Gazetesi*, 12 Aralık 2004
- Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, 2012
- Yavuz Selim Karakışla; "Eski Hayatlar Eski Hatıralar / Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgelerle Gündelik Hayat (1760-1923)", *Doğan Kitap*, Eylül 2015.
- Zafer Toprak; "Osmanlı Bankası ve Tarihinden İzler", *Toplumsal Tarih*, Şubat, 1998.

Faik Paşa Mahallesi

Eski adı Musalla olan Altınpark, tarihten silinen meşhur Faik Paşa Mezarlığı'na evsahipliği yaptı. Mezarlığın önemli bir kısmı eğimli arazide olduğu için, diğer mezarlıklar gibi 1930 sel felaketinden zarar gördü. Daha sonra mezarlar nakledildi, yerine Faik Ener Parkı yapıldı.

■ Orhan BEŞİKÇİ

■ Fotoğraf: Atilla ÖZDEMİR

Prof. Dr. Münir Aktepe'nin 'İzmir Yazıları, Camiler, Hanlar, Medreseler ve Sebiller' kitabında Faik Paşa Mahallesi'nde bulunan, Kumrulu ve Bayraktar (Abdurrahman) meşitlerine neden yer vermediği merak konusudur. Kumrulu Mescit'in güney cephesinde bulunan türbesi, uyarılarıma rağmen halen belirgin değil... Eski adı 'Kepekli' olan 1273 Sokak'ta fevkani olarak inşa edilmiş Kumrulu Mescit'in, özgünlüğü belgelenen mihrap ve duvar levhalarının korunması, zemin katında bulunan türbenin ortaya çıkarılması konusunda İzmir Vakıf Bölge Müdürlüğü'ne uyarı dilekçeleri yazmıştım. Geçmiş yıllarda mescidin haziresinde bulunan mezar taşları ve sandukalar kaldırılıp işyeri olarak kiraya verildi, darbeleri makineler çalıştırıldığı için tarihi bina, titreşimden yeteri kadar zarar gördü... Bir üst sokakta Faik Paşa Mahallesi'nin diğer bir simge yapısı olan; tek minareli, ahşap çatılı, kiremit örtülü Abdullah Efendi Camisi'nin yapımı 19. yüzyıla tarihlenir. İnşa tarihinden günümüze gelene

kadar yapılan bilinçsiz onarımlarla tarihi caminin mimarisinde önemli değişiklikler oldu. Fotoğraf sanatçısı Atilla Özdemir'le minare merdivenlerinde elektrik ve ses düzeneğinin olmadığı yıllarda hoca efendilerin ezan okumak için günde beş kere inip çıkarak aşındırdıkları minarenin taş basamaklarını belgelemeyi ihmal etmedik...

Bayraktar Mescidi'ne gelince; İzmir'in tanınmış eczacısı Faik Ener'in yeğeni, Eczacı Siret Ener ile Faik Paşa Mahallesi sokaklarını dolaşırken 1277 Sokak'ta Bayraktar Mescidi'ne önünde, "Bizim Şadi, 1922 İzmir Yangını enkazını kaldıran atların hatırasına kendisine sipariş edilen heykellerin çamur ve alçı kalıplarını bu mescidin avlusunda yaptı, o kalıplarda benim de el izim vardı" diyerek bana eserin yapılış öyküsünü anlatmıştı. Kendisinden heykelin yapım aşamalarını dinlerken, atölyesi olmayan genç heykeltıraşın, yapım süresince bu mescitte yatıp kalktığını öğrendim. Çağdaş yontu sanatının

ustası Prof. Dr. Şadi Çalık'ın, Faikpaşa Mahallesi'nde yaptığı heykeller 81 yıldır Kültürpark'ta sergileniyor...

Faikpaşa Mahallesi'nin arkeolojik zenginliği

Faik Paşa Mahallesi'nin arkeolojik zenginliğini, Altınpark kazısını gerçekleştiren Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy'un 'Antik Smyrna Seçilmiş Eserler ve Sikkeler' isimli kitabından okuyalım. "Batı yönünde Anafartalar Caddesi'ne cephesi olan 'Altınpark Arkeolojik Alanı'nın Osmanlı'nın son döneminde mezarlık olarak kullanılmış olduğunu toprak kesitlerinde görmek mümkün olabilmektedir. Altınpark konumu gereği Smyrna'nın kent surunun dışında kalmaktadır. Burada tespit edilen en önemli mimari bulgu, Smyrna'nın bilinen iki kapısından biri olan Magneisa kapısından çıkarak doğuya Magneisa (Manisa) Phokaia (Foça) ve Pergamon (Bergama) doğru uzanan yol kalıntısının bir bölümünün ortaya

miş toprak matara, ampul, çömlek, sepet-kulplu testi, ekmek mührü, cam parfüm şişesi, buhurdanlık ve diğerleri...

Alyanak Osman'ın kahvehanesinde gramofon çalardı

Faik Paşa Mahallesi'nde Anafartalar Caddesi'ne cephesi olan ve 1896 yılında faaliyete geçen Muzafferiyet-i Milliye Fırını'nın bacası aralıksız 121 yıldır tütüyor. Günümüzde de geleneksel olarak odun ateşinde ekmek pişirilen, İkinci Dünya Savaşı sırasında ekmeğin karne ile dağıtıldığı günlere tanıklık etmiş tarihi Muzafferiyet-i Milliye Fırını halen faal durumda... Tarihi fırının bitişiğinde bulunan, eski İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak'ın babası Osman Alyanak tarafından işletilen Altınpark kahvehanesini Altınpark'ta tanıştığım Atif Amca (Eryuva) anlatmıştı: "Çocukluğum Altınpark'ta geçti. Eskiden burada mezarlık vardı, geçmeye korkardık, sonra park yapıldı. Okulun bulunduğu yerdeki (Şehit Fethi Bey İlköğretim Okulu) salıncakları çok iyi hatırlıyorum. İzmir'e yolum düştüğünde buraya gelir, çocukluk ve gençlik anılarımı yeniden yaşarım. Arkadaşlarımın çoğu öldü, kalanlar da artık buralarda oturmuyorlar. Çıkmaz sokakta Alim'lerin evi vardı, iyi arkadaştık. Bize ulu çınarın altında mandolin çalardı, birlikte elektrik direğinin altında roman okurduk. Alim (Şerif Onaran) daha sonra profesör oldu. Altınpark'taki arkadaşlarım evlerini satmışlar, onları bulamadım, kimse kimseyi tanımıyor. Çınardan geçen yol bile değişmiş. Alyanak Osman'ın kahvehanesinde Necip Celal'in seslendirdiği tangolar çalardı. Şimdi o kahvehanede bu tür müzikler çalınmıyor."

1896 yılında faaliyete geçen, günümüzde de geleneksel olarak odun ateşinde ekmek pişirilen Muzafferiyet-i Milliye Fırını'nın bacası aralıksız 121 yıldır tütüyor.

çıkmasıdır. Yolun orta aksında bir kanalizasyon sisteminin olduğu, üzerinin blok taşlarla kapatıldığı gözlenmiştir. Altınpark'ta en çok Roma Dönemi'nden günümüze ulaşan arkeolojik malzemeler bulunuyor. Ancak araştırmalar gösteriyor ki, Roma öncesine ait yaşam izlerini taşıyan objeler de ortaya çıkarıldı. Müzeye gönderilen objeler içerisinde gördüklerimiz; mezar steli, sunak, piş-

Faik Paşa Mahallesi esnafı Kuşçu Hasan Efendi

Basmane Karakolu'nun karşı köşesinde zahireci Kuşçu Hasan Efendi'nin evi ve işyeri vardı. Bu işyerinin duvarlarında asılı duran obje ve fotoğrafları seyrederken, kaya bül-bülü devreye girip kafesinde konser verirdi. Hasan Efendi, 9 Eylül ve Cumhuriyet kutlamalarını önemser, bir gün öncesinden evinin devamlı kapalı duran panjurlarını açıp pencerelere bayrak asar, o güne mahsus takım elbise giyip kravat takardı... Kısa boylu, şişman, kırmızı yanaklı, güler yüzlü bir keyif insanıydı. Dükkânının önünde mangalı yanmaya başlayınca arkasından nargile faslının geleceğini anlardım. Nargile marpucu elinden düşmez, adresler ondan sorulurdu. Bölgedeki sokaklara numara verilmeden önceki adlarını bilir, yakasından eksik etmediği kırmızı karanfili ve kafesinde devamlı konser

veren kaya bülbülüyle ilgi çekerdi... Dizle-
rindeki kireçlenme nedeniyle dükkânının
arkasındaki bahçeye bakan tek göz odasında
yatıp kalkan Hasan Efendi'nin ölümünden
sonra kapı önünde satılan eşyaları arasında
kaya bülbülünün şakıdığı kafesi gördüm.
Satılığa çıkarılan, değersiz görülen eşyalar
arasında, kuş kafesini, üç katlı ahşap para
kasasını, siyah beyaz özel fotoğraflarını
onun hatırasına saklıyorum...

İlk 1 Mayıs Altınpark'ta kutlandı

Eski adı Musalla olan Altınpark, tarihten
silinen meşhur Faik Paşa Mezarlığı'na ev-
sahipliği yaptı. Mezarlığın önemli bir kısmı
eğimli arazide olduğu için, diğer mezarlıklar
gibi 1930 sel felaketinden zarar gördü.
Daha sonra mezarlar nakledildi, yerine
Faik Ener Parkı yapıldı. Bazı kaynaklar ül-
kemizde ilk 1 Mayıs kutlamasının 1911 yı-
lında Üsküp'te, Selanik'te, arkasından İst-
anbul'da amele bayramı adıyla kutlandığını
yazar... Oysa Türkiye'de ilk 1 Mayıs, Bas-
mane Altınpark'ta 1906 yılında ulu çınarın
altında kutlandı. O yıl dağıtılan bildiriye,
"Yurtsever aydın gazeteciler, yurtsever iş-
çiler, haberiniz olsun ki 1 Mayıs İşçi Bayramı
tren İstasyonunun yukarı tarafında işçi kı-
raathanelerinin olduğu yerde kutlanacaktır,
davetlisiniz!" haberini okudular... Daveti-
yenin altında cemiyet reisi Celil Efendi ile
reis vekili Hüsamettin Efendi'nin isimleri
yazılıydı... Tren istasyonunun üstü denilen
yer, eski adı Musalla olan Altınpark'ta ulu
çınar ağacının altındaki küçük meydandı.
Bildiriye okuyan emekçiler sessizce bu nok-
tada toplanıp ulu çınarın altında 1 Mayıs
İşçi Bayramlarını kutladılar... 1 Mayıs kut-

lamasına tanıklık yapmış ulu çınar ağacının yaşamını tehdit eden problemler, tescilli olduğu gerekçesiyle çözülemiyordu. Yeraltı sularının bilinçsizce kullanılması ve diğer nedenler yüzünden çınar ağacı hızla kurumaya başladı... Yaşlı çınarın korunması doğrultusunda koruma kurulundan karar çıkınca, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi işbirliğiyle çınara özel sulama sistemi uygulandı, üzerinde bulunan telefon, elektrik, tabela için çakılan kanca ve çiviler tek tek çıkarıldı. Ancak yapılan kurtarma çalışmaları, çınarın kurummasını engelleyemedi. Ulu çınar, rüzgârlı bir günde devrilip gitti... Ulu çınarın yanına emekçilerle birlikte diktiğimiz yeni fidan tuttu, boy verdi. 111 yıl önce yaşanmış 1 Mayıs kutlamasının canlı tanığı tarihi çınar kökünden yeniden filiz verdi, yavru fidanla birlikte aynı yerde yaşamaya devam ediyor...

Solda (Mago) Mesut ve İsmail Öztapacı.

Faikpaşa mezarlığından yapılan park.

Faik Paşa Mahallesi'nin dar yokuşlu sokakları, avlulu, kuyulu, havuzlu, cumbalı kafes pencereli eski İzmir evlerine, anıt ağaçlara, cami, mescit, çeşme, okul, fırın ve arkeolojik buluntulara evsahipliği yapar. Mahallede dut ağaçlarının kale olarak kullanıldığı yıllarda Türk futbolunun unutulmaz ismi Metin Oktay'la top oynayan Mago lakaplı Mesut Öztapacı'ya sorarsanız size arkadaşı Taçsız Kral'la olan hatıralarını anlatmakla kalmaz, birlikte forma giydiği günlerden hatıra kalan tek fotoğrafı gururla gösterir... Prof Alim Şerif Onaran gibi birçok ünlü ünsüz ismin yaşadığı mahalle şimdi Suriyeli mültecilerin sığınağı oldu. Basmanelilerin ve özellikle sanatçı dostlarının yakından tanıdığı sevgili köpeğim Zeytin'i uzaklara değil, Faik Paşa Mahallesi'nde bir çitlembik ağacının altına gömdüm. Eski İzmir Mahallesi bakımsız da olsa yaşanılmışlığı ve kültür değerleriyle dimdik ayakta. Bize de bu tarihi mahalleyi korumak düşüyor...

Gazi Mustafa Kemal Paşa

ve İzmir'de şerefine verilen yemekler-II

Gazi'nin dinlenme günlerinde, Cumhurbaşkanı ve eşi, misafir gazetecilere köşkte bir akşam yemeği vermişlerdir. Bu yemek, 05 Şubat 1924 günü saat 20.30'a kadar devam etmiştir. Yemek sırasında yapılan samimi ve serbest konuşmalarda; ekonomi, eğitim, hukuk, anayasa, basın, kadın hakları, resmi görevler ve yetkiler, tecrübeli elemanlardan yararlanma, idare anlayışı ve hilafet konusu dâhil akla gelen her konu üzerinde durulmuştur.

Ahmet GÜREL

İTK Uşakizade Köşk Md.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, askerlik hayatının 18 yılını hep cephelerde geçirmiştir. Şimdi de ülkesini 'ümmet' idaresinden 'Cumhur'un idaresine geçirmiştir. Artık, dış düşmanlarla mücadele yerine hem dış hem de iç düşmanlarla mücadele devri başlamıştır. Cumhurbaşkanı seçildikten 13 gün sonra, yorgun olan kalbi ciddi bir uyarı işareti vermiş ve ilk kalp krizini geçirmiştir. 11 Kasım 1923 günü, Cumhurbaşkanı, Çankaya Köşkü'nde öğle yemeği yerken

sol kolunun dirseğinden göğsüne kadar vuran şiddetli bir sancıyla kıvrılmıştır. İlk müdahale anında yapılmıştır.

Kalp krizi geçirmiş

13 Kasım 1923 günü, Çankaya Köşkü'nün bahçesinde yürüyüşe çıkan Cumhurbaşkanı, yorulduğunu hissetmiş ve kahve istemiştir. Kahvesinden bir yudum aldıktan sonra sandalyesinden yere düşmüş ve tekrar kalp krizi geçirmiştir.

Latife Hanım'ın, eşinin geçirdiği krizler sırasında İstanbul'da olduğu bilinmektedir. Latife Hanım, Dr. Neşet Ömer'in de yardımıyla eşini İzmir'e 'hava değişimine' gitme konusunda ikna etmişlerdir. Böylece, Latife Hanım, bu seyahatle Cumhurbaşkanı'na 'koruyucu bir dinlenme' olanağı sağlamış olacaktır. Cumhurbaşkanı, deniz kenarında hava değişimine gitmek yolundaki doktorların önerisini yerine getirirken, verdiği kararda zatürree geçiren Latife Hanım'ın hava değişimine ihtiyacı olduğu düşüncesi de önemli bir rol oynamıştır.

Güvenlik sağlanamayınca taşınmış

Gazi'nin Cumhurbaşkanı olarak İzmir'e ilk gelişi olan bu gezi; 2 Ocak'ta başlayıp, 22 Şubat 1924 günü sona ermiştir. Cumhurbaşkanı ve eşi trenden inerek karşılayıcılarla görüşmüş, askeri birliği selamlayarak, halkın coşkun gösterileri arasında otomobille kendileri için hazırlanan Buca'daki Forbes Köşkü'ne gitmişlerdir. Yeterli güvenlik sağlanamadığı için, Cumhurbaşkanı ve eşi ertesi gün karargâhi Uşakizade Köşkü'ne taşınmıştır.

KNK dergisinde anlatmaya başladığım, 'Gazi'nin, İzmir'de Şerefine verilen Yemekler' başlıklı yazıma bu sayıda devam ediyorum. Cumhurbaşkanı, 13 Şubat 1924 günü, Harp Oyunları için gelen İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım (Karabekir) Paşa ve Ali Fuat Paşa'yı Basmane Garı'nda karşılamışlardır. Latife Hanım, o gece Gazi'nin misafirlerini Köşk'te ağırlamış ve beraberce akşam yemeği yenilmiştir. Cumhurbaşkanı, eşinin evsahipliğine hayran kalmış ve mutluluktan gözlerinin içi gülmüştür. Hastalığından bu yana ilk defa perhizi bozan Cum-

hurbaşkanı, o gece arkadaşlarıyla bir iki kadeh içki içmiştir. Topluluk, ertesi gün İzmir Orduevi'nde yapılacak olan Harp Oyunları'nda buluşmak üzere geç vakitte dağılmıştır.

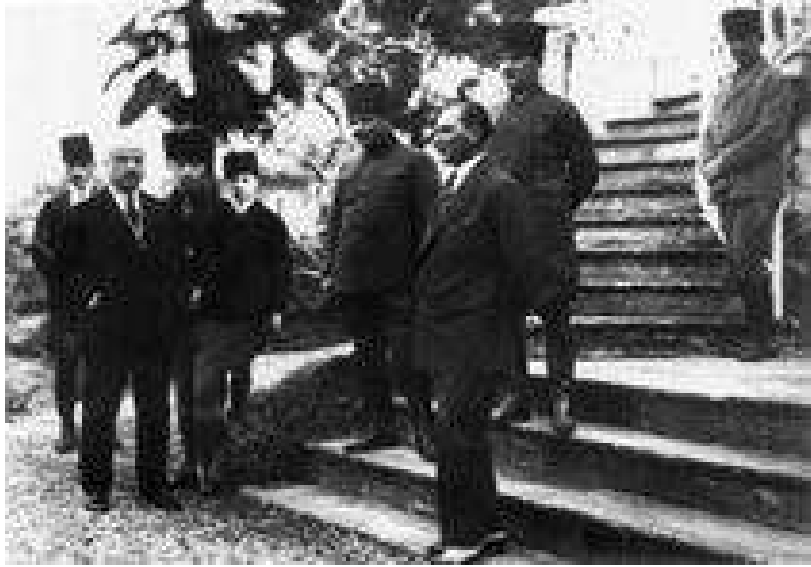
Cumhurbaşkanı, padişaha ve hilafete bağlılığı devam eden İstanbullu gazete sahibi ve başyazarlarını Uşakizade Köşk'üne davet etmiştir. 4 Şubat 1924 günü saat 15.00'te Köşk'te yapılan toplantıya katılanlar; 'Tanin'den Hüseyin Cahit Bey, 'Vakit'ten Asım Bey, 'Akşam'dan Necmettin Sadık Bey, 'Vatan'dan Ahmet Emin Bey, 'Tercüman'dan Hüseyin Şükrü Bey, 'İleri'den Suphi Nuri Bey ve 'İkdam'dan Ahmet Cevdet Bey'dir.

Kemal Paşa'nın yanıtları tatmin edici

Gazi'nin dinlenme günlerinde, Cumhurbaşkanı ve eşi, misafir gazetecilere köşkte bir akşam yemeği vermişlerdir. Bu yemek, 5 Şubat 1924 günü saat 20.30'a kadar devam etmiştir. Yemek sırasında yapılan samimi ve serbest konuşmalarda; ekonomi, eğitim, hukuk, anayasa, basın, kadın hakları, resmi görevler ve yetkiler, tecrübeli elemanlardan yararlanma, idare anlayışı ve hilafet konusu dâhil akla gelen her konu üzerinde durulmuştur. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, yöneltilen bütün sorulara her bakımdan tatmin edici cevaplar vermiştir. Çok neşeli geçen ve saat üçe kadar süren ziyafet sırasında İhsan Bey'in yönettiği bando, köşkün koridorunda seçkin musiki parçalarını hafif hafif çalarak geceye renk katmışlardır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, yemekte yaptığı konuşmada düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Muhterem Beyefendiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kıymetli basın heyetini bir arada görmekten, onlarla bir sofrada bulunmaktan çok memnunum. Büyük, önemli bir inkılâp oldu. Bu inkılâp milletin selameti namına, hak namına yapıldı. Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını yok etti. Vatani istiladan kurtardı. Kahraman ordumuz zafer meydanlarında kazandığı başarıyı siyaset sahasında da devam ettirdi. Türkiye'nin yeni idaresini başarıyla tanıttıktan sonra dünyaca bilinen unvanlarıyla varlığını açıkladı ve kanıtladı. Bazılarının

anlamak ve yorumlamak istedikleri gibi geri dahi gitmesi muhtemel bir bekleme, bir duraksama bulunmadığını ispat etti. Türkiye tarihinde bir Cumhuriyet devri açtı. Muhterem efendiler, Sultanların boğdukları sanılan milletin ruhu, saltanat tacı ve tahtı parçalayarak dirilmiştir. Milletlerin duyarlığına, milletin ilerleme ve gelişme ve kabiliyetine güvenerek, milletin azminden asla şüphe etmeyerek Cumhuriyetin bütün gereklerini yapacağız. Arkadaşlar, Türkiye basınının hakiki ses ve iradesinin belirtisi olan Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale oluşturacaktır. Bir fikir kalesi, düşünüş kalesi! Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyetin hakkıdır. Bütün milletin samimi olarak birlik ve dayanışma halinde bulunması gereklidir. Halkın selameti ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Bu gerçeği milletin kulağına, milletin vicdanına gerektiği gibi ulaştırmakta basının görevi çok ve çok önemlidir.

versitesi öğretim üyeleri 14 Şubat 1924 günü Uşakizade Köşkü'nde ağırlanır ve öğle yemeği verilir. Latife Hanım tarafından hazırlanan yemekte İstanbul Üniversitesi Rektörü İsmail Hakkı Bey ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Köprülüzade Fuat Bey, Tıp Fakültesi Dekanı Dr. Vasıf ve Fen Fakültesi Dekanı Aynızâde Tahsin, Fen Fakültesi Öğretim Üyesi Matematikçi Şükrü Beyler hazır bulunmuşlardır.

İstanbul Üniversitesi Rektörü İsmail Hakkı Bey, o geceyi şöyle aktarmıştır:

"Şubatın onuncu günü Ankara'dan hareket ettik ve İzmir'e vardık. Cumhurbaşkanı, Milli Kahraman İsmet Paşa'yı karşılamak üzere istasyona gelmişlerdi. Trenin penceresinden kendisini gördüğüm zaman gayriihtiyari heyecan duydum. Hemen aşağıya indik. Gazi, her birimizin ellerini teker teker sıktı ve

Gazi'nin Cumhurbaşkanı olarak İzmir'e ilk gelişi olan bu gezi; 2 Ocak'ta başlayıp, 22 Şubat 1924 günü sona ermiştir.

Efendiler, kabul etmeliyiz ki, dünya henüz yeni Türkiye devleti hakkında, Türkiye Cumhuriyeti hakkında daha fazla aydınlanmak ihtiyacındadır. Milletin, bilhassa aydın ve bilgili vatandaşların bir hedef etrafında birlikte olduklarını reddedilemez ve çürütülemez delillerle göstermeliyiz. Milli işlerde çeşitli meslek çalışanlarının bir diğerine yardım etmesi, çalışmanın ortak hedefte toplanacak şekilde kararlaştırılması gereklidir. Birçok zor konularla karşı karşıya bulunduğumuzun bilincindeyiz. Bunların tamamını inceleyerek, azim ve iman ile millet aşkının sarsılmaz kuvvetiyle birer birer halledeceğiz. O millet aşkı ki, her şeye rağmen göğsümüzde sönmez bir kuvvet, dayanıklılık ve ateş kaynağıdır.

Hüseyin Cahit Bey, yemekte yaptığı konuşmasında sunları söylemiştir:

"Abdülhamit devrinden beri beslediğimiz emellerin gerçekleştiğini görmekte kendimi sanki rüya içinde sanıyorum. O zaman imkânsız görüneni şimdi ele geçirmiş bulunuyoruz. Bu durum yalnız milletin azmi ve yeteneğiyle değil, aynı zamanda büyük bir milli rehber ve kurtarıcının yardımıyla olmuştur. Elde edilen bu mucizenin yerleşmesi için basın, samimi duygularla gayret göstermeye arzulu ve taraftardır. Cumhuriyetin etrafında, Gazi Paşa'nın dediği gibi çelikten değil, ondan daha sağlam kalpten bir kale meydana getirdik. Ancak bazen, ne yazık ki, amaçlarda ve esaslarda değil, ifadede anlaşmazlık oluyor. Yoksa temelde hiçbir anlaşmazlık yoktur. Hürriyet zor ve şiddetle kurulur, ama koruması ancak karşılıklı ve geniş bir hoşgörülle, darılmamakla mümkün olur. Bunu Gazi Paşa'da görmekle mutluyum."

Gazeteci Hüseyin Cahit Bey, yaptığı konuşmasından sonra kadehini, Cumhurbaşkanı ve Latife Hanım'ın şerefine kaldırarak, sağlık ve afiyetlerinin devamını dilemiştir.

Uşakizade Köşkü'nde, bu kez de İstanbul Üni-

Yemek sırasında Mustafa Kemal Paşa, yöneltilen bütün sorulara her bakımdan tatmin edici cevaplar vermiştir.

iltifat etti. 'Buyurun' dedi, yürüdük. İstasyon kapısında veda edildi, ayrıldık. O gün bir yaver geldi, 'Bu akşam saat 05.00'te Gazi, Paşa Hazretlerine davetlisiniz; sizi tam saat beşte kendi aracımızla alacağız' dedi. Biz çok heyecanlıydık. Saat beşi dört gözle bekliyorduk. Saat beş oldu, iki büyük otomobil Naim Palas'ın önünde durdu. Göztepe'ye doğru otomobillerle hareket ettik. Köşke vardığımız zaman doğrudan kabul edileceğimizi anladık. Kendileri küçük bir odada bizi bekliyorlardı. Gazi ayakta ve hareketsiz duruyordu. Elini sıktım. Hiçbir şey söylemedi ve oturmamızı işaret etti. Heyetin duyduğu mutluluğu kendilerine ifade etmek için izin istedim. Hemen ilmi bir görüşme başlamıştı. Konu şu idi: 'Terbiye dini mi olmalı, yoksa milli mi olmalı?' Bu soruyu bana soruyordu. Bütün dikkatimi topladım: 'Din, sosyal bir kurumdur. Realitede yaşamaktadır. Fakat devlet, onu okullarında öğretmeye mecbur değildir. Devlet terbiyesinin karakteri ancak milli olabilir. İnkılâp, eğitim kurumlarını laikleştirmelidir.' Gazi doğru veya yanlış demiyordu. Bir sorunun cevabını alınca ikincisine geçiyordu. İkinci bir soru

sordular: 'Böyle bir laiklik hareketini halk nasıl değerlendirir?' Hiç duraksamadan, 'Türk milleti laik eğitim hareketini çok iyi kabul edecektir. Çünkü dünyanın en realist, en müspet kafalı millettir' diye cevap verdim..."

İstanbul Darülfünun Öğretim Üyeleri toplantı sonrasında, demokrasi ilkelerine kayıtsız şartsız destek olacaklarını bir telgrafla kamuoyuna duyurmuşlardır.

13 Ekim 1925 gecesi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, 'Naim Palas'ta İzmir Belediyesi'nce onuruna verilen ziyafete katılmıştır. Yüze yakın konuşanın katıldığı ziyafette, üst düzey memurlar, 'Halk Fırkası' heyetleri, esnaf cemiyetleri temsilcileriyle diğer cemiyet temsilcileri yer almıştır. Yemekten sonra, Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşma, 'Anadolu Ajansı'nda şöyle yer almıştır:

"Muhterem Efendiler, bu sofrada birlikte geçirdiğimiz neşeli ve zevkli dakikaları derin duygular içinde anarım. Görüyorum ki, masayı çevreleyenler, bütün idarecilerdir. Aynı zamanda milli ve iktisadi çeşitli şirketlerin başkan ve temsilcileridir. Efendiler, milletimizin ilerlemeye, yenilenmeye; gelişmeye ne kadar hasret olduğunu her gün görmektesiniz. Memleketin birçok yerlerinde aynı gözlemlerde bulundum. Aynı duyarlılığı, aynı yüksek pişmanlık ve uyanmayı gördüm. Sizi bundan haberdar ediyorum. Sizler milletin bu özlemini, bu arzusunu desteklemeyi gündelik ve resmi görevleriniz dışında, onun üstünde yüksek ve milli bir görev saymalısınız. Bu görevinizi başarıyla yerine getireceğinize emin olarak çok memnun oluyorum. Varlığınızın verdiği memnuniyetle, çok teşekkür ederim. Geçmişte, en büyük felaketleri yapan, Türk Milleti'nin içinden çıkan teşkilat vardır ki, ona devlet ve hükümet teşkilatı derlerdi. Millet, hükümet teşkilatının, görünüşte esiriydi. Bu

onun bakışıydı. Oysa Türk, esirliği kabul etmeyen bir millettir. Türk Milleti esir olmamıştır. Yalnız hükümet bu durumda kalırken, millet de hükümete kayıtsız ve ondan nefret eder bir durumda kalmıştır. İşte bu durum çok felaket oldu. Bunların maddi görüntüsü devlet ve hükümet teşkilatı üzerinden oldu. Mahvolan devlet, sonunda ölmüştür. Fakat Türk Milleti görüyorsunuz ki, daha kuvvetli, daha şerefli olarak yaşamaya devam ediyor. Bugünkü hükümetimiz ve devlet teşkilatımız, milletin kendiliğinden yaptığı devlet teşkilatı ve hükümettir ki, onun adı Cumhuriyettir. Artık hükümetle millet arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millet, millet hükümettir. Artık hükümet ve hükümet mensupları milletten ayrı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamiyle anlamıştır. Hepimizin efendisi olan milletin ilerlemesi, yükselmesi ve ona yardımcı olan devlet memurları için başarılar dilerim."

Bu gelişler, Gazi'nin ve İzmir'in unutmadığı anılardı, bu anlarda, vatanın kurtuluşunu, ülkenin çağdaş medeniyetler seviyesine gelişini, devrimlerin teker teker yürürlüğe girişinin izlerini görürüz.

sanatçının 48'inci ölüm

■ Nalan KOLAĞASI İMRE

İzmir'e büyük bir tutkuyla bağlı olan müzisyen Dario Moreno'nun adının verildiği 'Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi', sanatçının 48'inci ölüm yıldönümünde hizmete açıldı. Tarihi Asansör'ün de bulunduğu, Moreno'nun adını taşıyan sokakta düzenlenen törene İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu, Konak Belediye Başkanı Sema Pekdaş, belediye meclis üyeleri, Dario Moreno'nun sevenleri ve İzmir Musevi Cemaati üyelerinin de aralarında bulunduğu çok sayıda davetli katıldı. Konak Belediyesi tarafından restore edilen üç katlı binada hizmet verecek olan Dario Moreno Sanat Merkezi, çocuklara ve gençlere yönelik sanat kurslarının verildiği bir merkez olacak. Aynı zamanda kent kültürünün de yaşatılacağı mekan, İzmir'in simgelerinden biri olan Tarihi Asansör'ün bulunduğu sokağa yeni bir soluk getirecek.

Yeni Dario Moreno'lar yetişecek

Konak Belediye Başkanı Sema Pekdaş, Dario Moreno Sanat Merkezi'nin ço-

Sanat Merkezi,

yıldönümünde açıldı

çocukları ve gençleri sanatla buluşturan bir mekan olacağını söyledi. Pekdaş, "Amacımız çocuklarımızın ve gençlerimizin burada müzikle, dansla, tiyatroyla tanışması ve bu sanat dallarına ilk adımı burada atmasını sağlamaktır. Çünkü toplumlar ancak sanatla gelişebilir. Çocuklarımız bizim geleceğimiz

ve biz onların özgür bireyler olarak yetişmesinde, ülkemizde demokrasinin hakim olmasında, adaletin, hukukun var olmasında sanatın ne kadar önemli olduğunu biliyoruz. Buna bir katkı koymak, bu çabaya destek olmak amacıyla, sanatla buluşmuş nesiller yaratmak kararlılığında ve amacındayız. Umarım bu merkezden yeni Dario Moreno'lar çıkar" dedi.

İzmir kültür ve sanat kenti

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Aziz Kocaoğlu ise Dario Moreno'nun doğup büyüdüğü ve bugün adını taşıyan sokakta böylesi anlamlı bir merkezi hizmete açan Konak Belediye Başkanı Sema Pekdaş'a teşekkür etti.

Tenor Lorenzo Mok'tan Moreno şarkıları

Konak Belediyesi, İzmir'i Sevenler Platformu ve İzmir Musevi Cemaati'nin birlikte düzenlediği anma töreninde İzmirli, gece boyunca Moreno'nun birbirinden güzel şarkılarını dinleyip dans etti. Tenor Lorenzo Mok, Moreno'nun şarkılarını seslendirdi.

'İzmir Devlet Tiyatrosu' böyle doğdu

Bir dönem İzmir Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı da yapan Sabri Süphandağlı'nın ısrarlı çabaları sayesinde İzmir, muhteşem bir Tiyatro ve Opera Sarayı'na kavuşturulacaktı. Proje hazırlandı, temel atıldı ve inşaat yarılandı ama tamamlanamadı. O olmadı ama Konak'taki eski Halkevi binası İzmir'in yerleşik bir Devlet Tiyatrosu olarak da kente kazandırılmış oldu. Bu başarının mimarı yine Süphandağlı'dan başkası değildi.

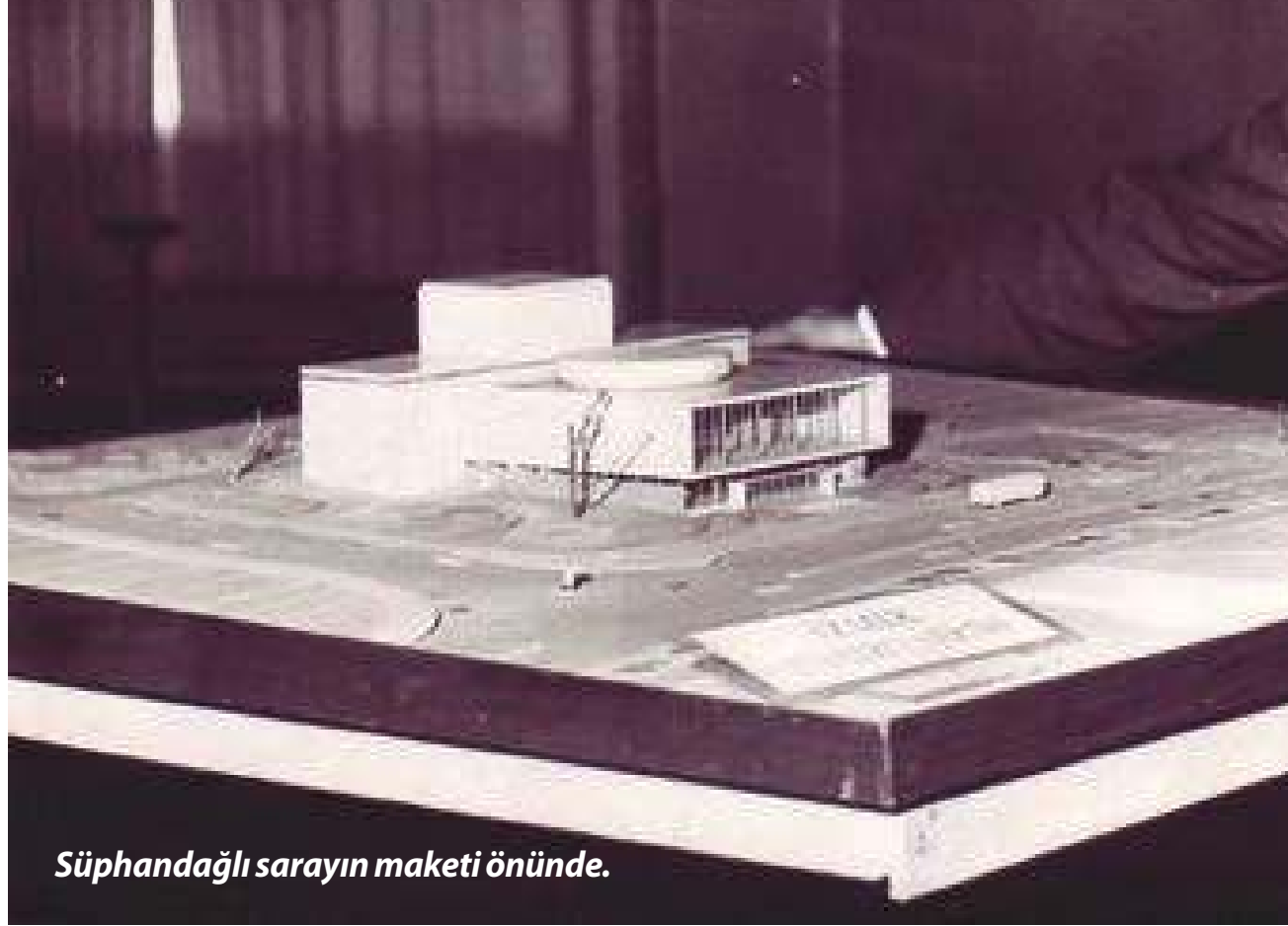
Tayfur GÖÇMENOĞLU

İzmir Yangını'ndan önce özellikle Kordon Boyu, sadece büyük ticari kumpanyaların büroları ile değil, kente renk katan kültür ve eğlence mekanlarıyla da doluydu. Pathe Tiyatrosu, bunlardan sadece biri sayılabilir ki, tiyatronun muhteşem binası, pek çok Avrupa tiyatro binalarından daha alımlı ve donanımlıydı.

Locaları, standardın üzerindeki akustiği, fuayesi ve keyifli yapısı ile İzmir'de yaşayan her sanatseverin gönülden sahiplendiği bu değerli mekan, ne yazık ki İzmir Yangını'ndan nasibini aldı ve kül oldu.

Yıllar yılı İzmir, böyle bir mekana sahip olma şansı yakalayamadı. Cumhuriyet'ten çok sonra İzmir Belediyesi tarafından Konak civarında kurulan ve bir süre Avni Dilligil'in yönettiği Şehir Tiyatrosu'nun 1948'de yanması, bu boşluğu iyiden iyiye hissettirir oldu.

Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmirli, özel tiyatro oluşumunda gerçekten zorluk çek-

Süphandağlı sarayın maketi önünde.

mişlerdi. Ancak 1944 yılından itibaren Ankara Tatbikat Sahnesi'nin İzmir'e düzenlediği turneler sayesinde bir nebze olsun tiyatro aşkıyla kucaklaşıyor ve sanata olan açıklarını giderebiliyorlardı.

Tatbikat Sahnesi, her Fuar sezonu Eylül ayı içinde İzmir'e gelmeyi adet edinmişti. İzmir Belediyesi, bu tiyatro grubunun Kültürpark Açık hava Tiyatrosu'nda oyunlar sergilemesine öncelik tanıyor, bir ücret de almıyordu. Böylelikle bu tiyatro grubunun Fuar sezonunda on ya da yirmi günlük İzmir turneleri bir gelenek haline gelmiş oluyordu. Ancak bu tiyatro sunumu, yine de ithal kimliğini taşıyor ve bu da İzmir'de bir eksikliğin yaşandığının işareti oluyordu.

1949 yılında Devlet Tiyatro ve Operası Kuruluş Yasası çıkarıldı. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra Tatbikat Sahnesi İzmir'e, Devlet Tiyatrosu adı altında gelmeye başladı.

1956 yılında İzmir'de yerleşik bir Devlet Tiyatrosu kurulması fikri ortaya atıldı ve bu fikir yavaş yavaş destek bularak 1957 yılına gelindi.

İzmir Şehir Tiyatrosu'nun yanmasından sonra İzmir Belediyesi yeniden bir şehir tiyatrosu kurma fikrini sık sık etüd etmiş, ancak bir çıkış yolu bulamamıştı. Ondan sonra kurulan 'Bizim Tiyatro' da dağıldıktan sonra, bu fikir daha da kuvvetlenmiş, ancak yeni belediye meclisleri, her zaman tiyatroyu bir sonraya bırakmışlardı. Hele İzmir Sanat ve Kültür Derneği'nin kurduğu 'Ara Tiyatro' fikri, bu oluşumda önemli rol oynamıştı.

İzmir Belediyesi, bu tiyatroya yılda 30 bin lira yardım yapıyordu. Belediye yardım yapıyor diye sık sık sanatçılar olsun, yöneticiler olsun, belediyenin başını ağrıttıyorlar, bir takım asılsız sözlerin yayılmasına sebep oluyorlardı.

Sabri Süphandağlı, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a İzmir Tiyatro ve Opera Sarayı'nın maketi üzerinde bilgi sunuyor.

Ziraat Bankası'nın desteği

Ziraat Bankası, belediyenin kefaleti ile tiyatronun koltuklarını hazırlamıştı. İki yıl Ziraat Bankası ilanı, tiyatronun perdesinde duracaktı. Belediye de tiyatronun halısını falan almıştı.

Dönemin İzmir belediye Başkanı Enver Dünder Başar'ın, İzmir Devlet Tiyatrosu Dergisi'ndeki yazısı.

1953-1954 yılında İzmir Belediye Meclisi'nde iki fikir oluşmuştu: Bunlardan biri; İzmir'de bir tiyatro ve opera sarayı yapılması. Diğeri ise; İzmir'e, Belediyeye yük olmayacak bir tiyatro getirmek. İki fikir de mecliste olumlu karşılanmış, bir heyet Avrupa tiyatro binalarını incelemek üzere Avrupa'ya gönderilmişti. Öte yandan Fuar zamanları İzmir'e gelen Devlet Tiyatroları ilgilileri ile temaslar sür-

1956 yılında İzmir'de yerleşik bir Devlet Tiyatrosu kurulması fikri ortaya atıldı ve bu fikir yavaş yavaş destek bularak 1957 yılına gelindi.

dürülüyor, Devlet Tiyatrosu'nun İzmir'de yıl boyu temsiller vermesi üzerinde duruluyordu. Devlet Tiyatrosu'nun o zamanki ilgilileri, turne masraflarının belediye tarafından ödenmesi fikrini öne sürüyorlar, belediye ise yaptıkları hesaplar sonunda buna yanaşmıyordu. Bir encümen üyesi kollarını sıvamış, gecesi ile gündüzü ile bu işe adanmıştı kendisini. Bu üye, Ankara'ya gidiyor, ilgililerle pazarlık ediyor, parti kademelerini harekete geçiriyor, genel müdürleri bazen tehdit ediyor, bazen onların huyuna gidiyor; sanatçılara, genel müdüre, diğer tiyatro ilgililerine İzmir'in üzümleri, balıkları gönderiliyor, geldiklerinde yemekler tertipleniyordu. İki yıllık bu uğraş, 1956 yılında kendini gösteriyor, nihayet Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, İzmir'de devamlı bir turne kadrosunun bulunmasını kabul ediyordu.

Kollar sıvandı

Ve bir gün İzmir'de eski Halkevi binasında ustalar çalışmaya başladı. Artık her şey yoluna girmiş, İzmir Devlet Tiyatrosu, sezona hazırlanıyordu. İzmir Belediye Meclisinin bu

Şimdiye kadar isminden bahsedilmesini istemeyen bu kahraman, Gazeteci Sabri Süphandağlı'dan başkası değildi.

üyesi, rahat bir nefes almış, yıllarca çalışmasının sonucunu almanın sevincini duyuyordu. Şimdiye kadar isminden bahsedilmesini istemeyen bu kahraman Gazeteci Sabri Süphandağlı'dan başkası değildi.

14 Nisan 1957'de 'Yağmurcu' adlı oyun sahnelendi. Bu, İzmir Devlet Tiyatrosu sahnesinde temsil edilen ilk oyun niteliği taşıyordu ve nitekim bununla ilgili bir de dergi yayımlanmış, bu derginin kapağında, inşa edilmesi düşünülen İzmir Tiyatro ve Opera Sarayı'nın bir karakalem resmi yayınlanmıştı. Derginin başyazısını Belediye Başkanı Enver Dünder Başar kaleme almış, keza dergide Sabri Süphandağlı, Haluk Cansın ve Nihad Kürşad da düşüncelerini yansıtan birer yazı kaleme almışlardı.

1 Ekim 1957'den itibaren ilk olarak John Boynton Priestley'in 'Haftabaşı' oyunu bu sahnede sürekli olarak temsil edilmeye başlandı.

Ancak bu durum Sabri Süphandağlı'yı tatmin etmemişti. O, İzmir'e bir tiyatro ve opera binası kazandırılmasında ısrar ediyordu. Yoğun çalışmalar sonucunda; Belediye Başkanı Enver Dünder Başar döneminde projesini hazırlatmayı başardığı bu saray, Bahribaba

Parkı'nın Mithatpaşa Caddesi'ne bakan cephesi üzerine kurulacaktı.

Süphandağlı, İzmir'i sık sık ziyaret eden dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes'le saray maketi üzerinde tartışarak, onların da büyük desteğini almayı başarmıştı. Nitekim sarayın temeli, Menderes'in katılımı

ile güzel bir törenle atıldı.

İnşaat, hızla devam ediyordu ki, 27 Mayıs İhtilali oldu. İhtilalciler, projede Menderes'in parmağı olduğunu düşünerek inşaatı durdurdular. Bir başka sanatsever, Ziraat Bankası'nın Ara Tiyatro'ya yaptığı 18 bin lira tutarındaki koltuklarını da ödemeye mahkum

Menderes, ilgililerden bilgi alıyor.

Menderes ve dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, sarayın yapılacağı inşaat alanına gelirken.

14 Nisan 1957'de sunulan ilk oyun Yağmurcu'nun tanıtım dergisinin kapağı.

İşler yürümüyor

1963 yılına gelindiğinde, İzmir Belediye Başkanı seçilen Osman Kibar bu inşaatın devam ederek tamamlanacağı sözünü verdi. Ama onun da ömrü yetmedi. İnşaat çeşitli nedenlerle tamamlanamadı. Bu arada belediye, inşaatın önündeki durağa 'Opera Durağı' tabelasını asmış ve bu konudaki kararlılığını da göstermişti ama olmadı. Öte yandan eski Halkevi binasında tiyatro gösterileri devam ediyordu. 1957'den 1971'e kadar Ankara'dan desteklenen sürekli oyunlarla seyirci karşısına çıkan İzmir Devlet Tiyatrosu, 1971'de kendi kadrosunu kurdu. Bu kadroda müdürlüğe Ragıp Haykır getirildi. İlk kadroda Semih Sergen ve Işıl Yücesoy gibi isimler göze çarpıyordu. Yerleşik kadro, ilk defa John Millington Synge'nin 'Babayiğit' oyununu sergiledi.

Bu arada belediye, inşaatın önündeki durağa 'Opera Durağı' tabelasını asmış ve bu konudaki kararlılığını da göstermişti ama olmadı.

Sabri Süphandağlı, 1971'de Osman Kibar'ın bir türlü tamamlayamadığı ve ödenek olmadığı için el uzatamadığı Opera ve Tiyatro Sarayı'nın tamamlanması için 'İzmir Tiyatro ve Opera Binasını Yaptırma Derneği'ni kurdu. 7 Mayıs 1971'de yapılan kurucular toplantısında Selçuk Yaşar başkanlığa seçildi. Selçuk Yaşar, derneğe 1 milyon lira bağış yaptı. Derneğin İkinci Başkanı İş Bankası Müdürü Fikri Anlı, Genel Sekreter Sabri Süphandağlı, Yönetim Kurulu üyeleri de Şinasi Ertan, Ticaret Odası Başkanı Sabri Tanık, BMC Fabrikası ortaklarından Ergun Özkat ve Yüksek Mimar Harbi Otan olarak belirlendi.

Dernek, yine ödenek yokluğu nedeniyle faal olamadı ve inşaat öylece kaldı. Sonra yapılar yıkıldı ve burası semt garajı olarak kullanılmaya başlandı.

Bir saray tamamlanamamıştı ama eski Halk-evi'ndeki İzmir Devlet Tiyatrosu projesi hayata geçirilmişti. Bu da önemli bir başarıydı. Bu mücadelenin en ön saflarında yer alan Sabri Süphandağlı, kendisini yine de mutlu hissediyordu. Çünkü İzmir'e, yerleşik bir Devlet Tiyatrosu kazandırmıştı.

edildi. Bütün suçu Ziraat Bankası'ndan dernek adına alınan paraya kefil olmasıydı. Ama öte yandan; İzmir Sanat ve Kültür Derneği böyle bir paranın varlığını kabul etmiyordu. Oysa sanatsever şahıs bankadan alınan paraya kendi adına değil, dernek adına kefil olmuştu. Daha sonra anlayış gösteren bir Mülkiye Müfettişi sorunu çözüme kavuşturmuştu.

Bina inşaat halinde.

Saint Polikarp Kilisesi'nin freskleri

KNK dergisinin 2016 Ağustos sayısında St. Johannes Katedrali'ndeki azizlerin hikayesini yazdım. Bu sayıda da Polikarp Kilisesi'ndeki duvar fresklerinin gizemli hikayesini betimleyeceğim.

■ **Mehmet GÜLÜMSER**

■ Fotoğraflar: **Atilla ÖZDEMİR**

Tarihçe

Kilisenin yayınladığı tanıtım kataloğunun Almanca versiyonuna göre; Polikarp Kilisesi'nin ve Aziz Polikarp'ın hikayesi şöyle anlatılmıştır:

Eski İzmir Symrna'nın 4. İncil yazarı Johannes'in de mektup yazdığı yedi kiliseden birinin bulunduğu kenttir. Hilton Oteli karşısındaki Polikarp Kilisesi İzmir'in en eski kilisesidir. 1620 yılında Fransızların arzusu, Osmanlı Sultanı'nın izniyle Kapella olarak inşa edilen bu yapı, Fransız konsolosluk binasının iç kısmında bulunmaktaydı. Daha çok İzmir'deki Fransız topluluğunun ziyaret ettiği bu kilise, 1668 yılındaki depremde büyük zarar görmüştür. Şimdiki kilise ise 1690 yılından bu yana hizmet vermektedir. Pek çok kez zarar görmüş ise de pek çok kez de restore edilmiştir. 1898'de kilise şimdiki halini almış ve iç duvarların tüm yüzeyi muhteşem fresklerle bezenmiştir. Bu görevi Konak Saat Kulesi'ni inşa eden ressam mimar Raymond Pere üstlenmiştir. Kilisenin Polikarp'a adanmış olması onun kişiliğinden, dini liderliğinden ve ilk din şehidi olmasından ileri gelmektedir. Tahminen (M.S. 69-155) yıllarında yaşadığı varsayılan Polikarp, köle bir ailenin çocuğudur.

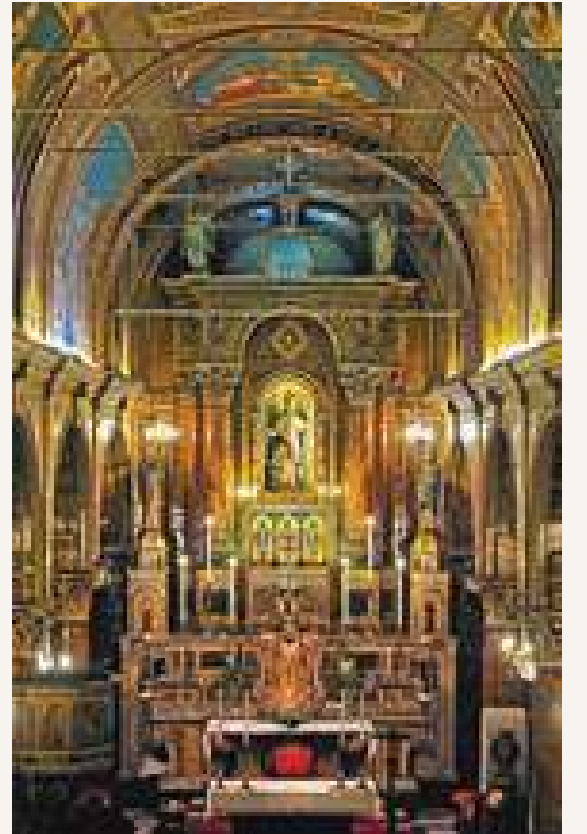
Hz. Yusuf.

Çocuk Polikarp ve kadın Callisto

10 yaşında iken hali vakti yerinde Callisto adında İzmirli bir kadın tarafından satın alınan Polikarp, özel bir eğitim almıştır. Kapsamlı dini eğitim ise havari Johannes tarafından verilmiştir; başarılı bir öğrenim sonucunda da İzmir Bischof'u olarak atanmıştır. Fresklerden birinde Çocuk Polikarp, kendisini satın alan Callisto ile birlikte eve giderken resmedilmiştir. Toparlayıcı kişiliği Paganizme karşı dik duruşu ve

Kubbe.

Apsis.

mucizeleriyle bölgenin parlayan yıldızı olmuştur. Ancak inançlarından vazgeçmemesi, Paganist Roma yönetimince ölümle cezalandırılmış ve şimdiki Kadi-fekale itfaiye kulesinin olduğu yerdeki

stadyumda 10 bin kişinin gözleri önünde öldürülmüştür. Haftanın her günü 15.00-17.00 saatleri arasında açık olan Polikarp Kilisesi, ana binanın sol tarafında bulunmaktadır. İlk kapıdan girince dar bir koridor sizi avluya inilen merdivene götürür. Avludan sonra da büyük kapıdan kilisenin ilk holüne girilir.

Kutsal kefenin sırrı

4.36-178 cm. ebatında ve orijinal olduğuna inanılan kefen Torino kentinde sergilenmektedir. 6. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar Kudüs'te, 10. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar İstanbul'da sergilenen kefenin, bu tarihten sonra Haçlı Şövalyeleri tarafından Torino'ya götürüldüğü tahmin ediliyor. 1978 yılında kefen kırk bilim adamı tarafından Karbon-14 yaş belirleme testine tabi tutuldu ve kefenin 13. yüzyıla ait olduğu açıklandı. Bu sonuçtan memnun olmayan kilise J. Johnson ve E. Jumper adlı iki fizikçiye tekrar araştırma yaptırdı. İki fizikçinin izo yoğunluk sitemiyle elde ettikleri bulgularda kefen üzerinde 1. yüzyıla ait para izlerine rastlanmıştır. Bu bulgular, 1. yüzyılda Yahudilerin ölülerinin gözlerine para koyup

Polikarp.

da defnetmesi geleneğiyle örtüşünce, kilise iddialarını daha kuvvetlice savunmaya devam etti. Ve bugün Torino'da bulunan bu kefenin İsa Mesih'e ait olduğunu kabulleniyorlar.

Franciscan cemaatinin sembolü

Hemen vitrin yanındaki mermer levhada, binanın yapılış tarihleri, 18. Louis Krallığı ve Pierre David'in başkonsolosluğu zamanında Kral 13. Louis'e atfen inşa edildiği ifade ediliyor. Levhanın alt kısmında 1630 yılında bölge kilisesi olma kararnamesiyle ilgili bilgiler yer alıyor. Mermer levhanın tam ortasında Franciscan cemaatinin sembolü iki el ve ortada haç işareti var. Bu iki elden biri Mesih İsa'ya diğeri de Franciscan cemaati kurucusu Aziz Francesco'ya aittir. Bunun anlamı şudur: Aziz Francesco Hz. İsa'ya en yakın şahsiyettir.

Hız. Yusuf ve asası

Koridorda Hz. Yusuf'un heykeli elde bir asa ile durmaktadır. Meryem'le evlenmek isteyen on iki adaydan biri olan Hz. Yusuf, altın (sunak) üzerine koymuş olduğu asasının mucizevi bir şekilde yeşermesi sayesinde Hz. Meryem ile evlenme hakkını elde etmiştir.

Apsis

Koridordan geçilip orta kapıdan kilisenin içine girildiğinde apsinin ışıltısı sizi kendisine doğru çeker. Naosta ağır ağır yürüyerek apside ulaşınca sizi ilk karşılayan kutsal masa olacaktır. Bu masa, Hz. İsa'nın havarileriyle son akşam yemeği yediği masayı temsil eder. Hemen arkada sağda kutsal kutu tabernakl bulunmaktadır. Bu bölüm kilisenin en kutsal yeridir. Mesih İsa'nın bedenini ifade eden ekmek burada saklanmaktadır ve kutunun yanında sürekli yanan bir ışık vardır. Kilisedeki her görevli oradan her geçişte o yöne doğru reverans yaparak selam durur. Kilise, Aziz Polikarp'a adandığı için heykeli de apsinin tam ortasında bulunmaktadır.

Kubbenin ihtişamı

Apsisin kubbesi benim için en önemli detayların bulunduğu yerlerden biridir. Kubbe 12 dilime ayrılmış; her dilime bir havari resmi ve kendilerini ifade eden semboller resmedilmiştir. Örneğin; yerin ve göğün egemenliğinin verildiği Petrus, taşıdığı bir çift anahtarla resmedilmiş, Andreas'ın ters çarmıha gerilmesi X sembolle ifade edilmiş, kubbenin tam ortasına 'Rabbin ruhu güvercin' konulmuştur.

Polikarp'ın şehit edilişi ve Raymond Pere'nin gizemi

Bu büyük freskte Aziz Polikarp'ın şehit edilişi sunulmuştur. Paganizmi reddettiği için dö-

Frencesko.

nemin valisi tarafından stadyumda yakılarak öldürülmesi emri verilir. Ancak bir mucize gerçekleşir ve alevler vücudunu sarsa da zarar vermez. Fakat emir eri bir kılıç darbesiyle ölümüne sebep olur ve o, şehrin ilk ünlü din şehididir artık...

Raymond Pere rölyefin sol köşesinde eli kolu bağlı, elinden bir şey gelmeyen aciz bir kulu temsilen kendisini resmetmiştir.

Policarp'ın mucizesi

Symrna'da yangın tüm şehri sarmış ve yoğun bir şekilde devam etmektedir. Vali, halk, asker bu yangını söndürmekte aciz kalmışlardır. Son çare olarak kerametlerine inanılan Polikarp'tan yangını durdurmasını isterler. Resimde görüldüğü gibi halkın önünde Polikarp yangının durması için dua ettikten hemen sonra mucize bu ya, yangın kısa süre içinde söner ve şehir kurtulur.

İsa'nın doğumu

Ahırda gerçekleşen doğumda bir tarafta mütevazı kişiliğe sahip Hz. Yusuf, diğer tarafta Hz. Meryem, ortada Mesih İsa kundaklanmış olarak ahır yemliğinde uymaktadır. Onların üzerinde de Cebrail gözüküyor ve elindeki yazıda 'kelam beden oldu' yazıyor. Bu freskte, ortamı nefesleriyle ısıtan, aslında Bebek İsa üşümesin diye yemliğin altında duran iki hayvan da resmedilmiştir.

Kutsal ruh güvercin

Hız. Meryem çok yaşlı bir adamla evlidir,

buna rağmen Cebrail tarafından ona, hamile kalacağı bildiriliyor. Resimde tertemiz giysiler içinde Meryem bir kürsü önünde dua ediyor, kutsal ruh, güvercin şeklinde, ateşten bir üçgen içinde Meryem'e doğru geliyor. Önünde bulunan zambak bekâretinin korunacağını, mavi elbisesi de lekesiz biri olduğunu simgeler.

İsa çarmıhta

Çarmıha gerilmiş olan İsa'nın etrafında 3 kadın ve ayaklarının dibinde çömelmiş bir vaziyette Hz. Johannes durmaktadır. Sağ tarafta tek başına bakire Meryem durmakta, sol tarafta ise anne Hz. Mer-

Polikarp Müzesi.

yem, hemen yanında, başını Meryem'in omzuna yaslayan kadın, günahları İsa tarafından affedilmiş olan Maria Magdalena durmaktadır. Hikayesini kısaca anlatmak isterim: Bir gün o zina ederken yakalanıyor. Ceza vermek için Hz. İsa'yı çağırıyorlar. Çağırma nedenleri aslında İsa'yı alt etmektir. Çözüm olarak da İsa oradaki topluluğa diyor ki: "Ey ahali, günahsız olan bir adım öne çıkıp ilk taş atsın." Sonuç mu? Ortalık sessizliğe bürünür. Kimsede tık yoktur. Bu belki İsa'nın tanrının yasasına ilk defa karşı çıkışıdır.

Son akşam yemeği.

Kutsal kefenin sırrı.

İsa'nın doğumu.

Meryem'in hamile kalışı.

İsa'nın çarmıha gerilişi.

Çünkü o devirde bu olayın cezası taşlanmadır. İsa kadını affeder ve o kadın da onun kötü gününde yanındadır.

Assisili Aziz Francesco

Assisili Aziz Francesco 12-13 yüzyılları arasında yaşamış. Zengin olmasına rağmen askerlik sonrası kendini dine vermiş, fakirlere yoksullara yardımı önemsemiş bir azizdir. Resimde görüldüğü gibi üzerindeki elbise çuldan ve kemeri iptendir. Bu freskin sol tarafındaki resmin hikayesi şöyledir: Francesco bir gün bir evde misafirdir. Ancak akşam üstü ruhi bir sıkıntıya düşer. Ev halkından müzik çalacak birinin olup olmadığını sorar. Gelen cevap "Hayır!" olur; ama tanrı bu sevdiği kulunun isteğini duyar, karşısına keman çalan bir melek yollar ve sıkıntısı yok olur. Karşı duvarda ise Aziz Francesco kutsal haç günü dağda dua etmektedir. Gökten kanatlı bir melek iner.

İşte o an çarmıha gerili Hz. İsa ona görünür, tüm ruhu ve izleri ona geçer. Böylece onun ellerinde ve bedeninde beş yara izi belirir. Aşağıdaki iki çocuk onu cennete götürecek senedi, takdisi yazıyor ve okuyorlar.

Sevgili okurlar, aslında bir kitap çalışması olması gereken kilisenin rölyeflerinin yorumlanmasını dergimizin sınırlı sayfalarına sığdırmaya çalıştım. Bu yazımda fotoğrafların çekimini yapan Atilla Özdemir dostuma, Episkos Lorenzo'ya ve kilise yönetimine teşekkür ediyorum.

Kaynakça

Bedrettin Cömert, *Mitoloji ve İkonografi, De ki basım-yayım ltd. şti. Ankara, 2008.*

Walter Conrad, *Heilige Stätten in der Türkei, Almanya.*

Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, Ohan Basımevi, 1992.*

Gerard Bessiere, *Beklenmedik Tanrı İSA, Yapı Kredi Yayınları.*

Jan Dark.

Şehit edilişi.

Agora gizeminde Mesih Sabetay Sevi...

Efsaneler, komplo teorileri, dedikodular ve ağır ithamlardan arındırılmış tarihsel gerçekler...

Yaşar AKSOY

Uluslararası İzmir Araştırmaları
Merkezi Yönetmeni

Musevi Agora gözlerimizi 1492 yılına çevirelim

1492'de İspanya'dan Katolik zulmü sebebiyle kaçan ve Kaptan Kemal Reis'in kadirbilir kadırga ve kalyonlarıyla Osmanlı ülkesine getirilen **Sefarad Yahudileri**, tıpkı **Selanik** ve **İstanbul'a** sığınışları gibi, **Osmanlı İzmir'i**'nin kadim kollarına büyük bir şükran ile sığındıklarında, şehri yöneten Voyvoda ve kadılar, yeni gelen bu halkı, şehrin Müslüman bölgesinin tam ortasına, yani **Tilki-lik-Agora-Namazgah** civarına iskan etmişlerdir. Çünkü Katoliklerin zulmünden kaçan bu garip toplulukları şehrin Hıristiyan bölgesine yerleştirmek onları kıyıma ve eziyete mahkum etmek demektir.

Oysa Bizans zamanından beri bu kadim şehirde yaşayan bir başka yerleşik Musevi topluluğun da bulunduğunu, hatta **Etz Hayim Sinagogu**'nun bu dönemden kaldığını (veya temelleri üzerine yeni ilaveler yapıldığını) biliyoruz. 1492'den sonra Agora merkez olmak üzere çevresine kümelenen yeni gelen İspanyol Musevileri, Osmanlı'nın kendilerine vaat ettikleri serbest ticaret yapma hakkı ile bölgede kök saldılar, sinagoglarını inşa etmeye başladılar, sessiz ve dindar bir yaşamı, kadim şehrin Müslümanlarıyla yan yana gerçekleştirmeye başladılar.

Henri Nahum'a göre toplumsal hayat, sinagogları merkez alır ve Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İzmir sinagoglarının sayısı 40 civarındadır, 25 bin civarındaki Musevi nüfusu 3500 aileyi kapsamaktadır (Henri Nahum, İzmir Yahudileri, İletişim Yayınevi, s. 35-40). Bu nüfusun büyük çoğunluğu, öteden beri Agora civarında büyük sıklıkla toplanmıştı, hatta bir çatı altında yaşayan

İzmirli Mesih Sabetay Sevi.

çok sayıda ailenin oluşturduğu mekanlara verilen **Yavuthane** (Yahudihane = Aile Evleri = Kortijo) ismi böylece ortaya çıkmıştır.

Bu nüfusun varlıklı olanları 1900'lere doğru **Karataş** ve **Asansör** civarına (deniz kıyısına) göç ettikten sonra, 1914'lerde Amerika kıtasına büyük bir göç gerçekleştirmiş, 1950'lerde ise Agora civarında üst üste yaşayanların hemen tümü İsrail'e gitmişlerdir.

Karataş ise 1960'lardan sonra cazibesini yitirince varlıklı İzmir Musevilerinin yeni semti **Alsancak** olmuştur. Çok önemli bir İzmirli Musevi Kültürü araştırmacısı olan **Sara Pardo**, yayımlanmamış ve alıntı yapmama izin verdiği 'Tarih İçinde Türkiye Yahudilerine Genel Bakış' isimli özel kitabında, Agora'yı merkez kabul ederek İkiçeşmelik Caddesi'ni atlayan ve Kemeraltı kıvrımlarına yerleşen, öte yönden Agora'dan Kadifekale'ye uzanan sinagogları şöyle sıralamaktadır: **Etz Hayim, Şalom veya Aydınlılar, Talmut Tora veya Hevra, Bikur Holim, Sinyora veya Giveret, Algazi, Geruş, Forasteros veya Ora Hayim, Galante, Pinto, Bakış, Portugal (Portekizliler), Ginat Veradim, Bet Levi, Mahazika Tora De Son-sino, De Los Istanbulis (Istanbulular), Bet İllel, Haim Argi, Oratuar Mezake Et Ha-Rabim...**

Bütün bu yapısal sinagogların dışında, güçlü ailelerin çatısı altında işleyen evsel sinagoglar da, semtin bu bölgesinde yoğunlaşmıştı. Bu bakımdan İzmir'in Kemeraltı kıvrımlarından başlayıp, İkiçeşmelik

Son sözümü en başta söyleyeceğim.

Sabetaycılık konusunun en gerçekçi akademik uzmanı Dr. Cengiz Şişman'ın da belirttiği gibi Sabetay Sevi üzerine en derinlikli araştırma ve analizleri gerçekleştirmiş titiz yazarların başında gelirim. Öncelikle söyleyeceklerimin ana başlıkları şunlardır:

- 1- Sabetay Sevi olayı, Osmanlı Türk Tarihi'nin önemli bir sayfasıdır, es geçilemez.
- 2- Ancak bu sayfa, temelsiz efsaneler, uluslararası komplo teorileri, çirkin dedikodular ve özellikle Atatürk'ün aile kökenine uzanan arsız ithamlarla karalanamaz. Bu bakımdan konunun spekülasyonu Yalçın Küçük'ün iddiaları beni bağlamaz.
- 3- Sabetay Sevi olayının cemaat fertlerinin uzantıları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bizim kapı komşularımız ve arkadaşlarımızdır. Bizim ulus-devletimizde, bizimle eşit yurttaşlarımızdır.
- 4- Günümüzde kaba Sabetaycılık yapmak veya tam tersine güya Sabetay kökenlileri gizli siyonist ajanlar olarak ilan etmek (örneğin Şehit Gazeteci Hasan Tahsin'i), ırkçılığın hem de dik alasıdır.
- 5- İzmir'de Sabetay Sevi olayı ile ilgili kültürel etkinliklerin, hiçbir etnik, dini, siyasi, ezoterik içeriği olamaz. Olay, günümüzde sadece, tarihsel anlamda çok ilgi çekici bir temele dayalı olarak folkloriktir. Nokta...

Bu gizemli Mesihçi hareketin İzmir'den filizlenmiş olması, yazımın konusudur. Şimdi tarihin sayfalarını çevirmeye başlayalım.

Sabetay Sevi'nin gençlik yılları.

Sabetay Sevi'nin Halifesi Gazzeli Natan (yaşadığı dönemde çizilmiş bir gravürü).

geçidini geçtikten sonra Mezarlıkbaşı Keçeciler Caddesi boyunca Tilkilik'i adımlayıp, Namazgah'a uzanılıp, oradan Agora'ya ulaştığımızda, '**Birinci Juderia**' dediğimiz bu Yahudi Mahallesi'nin en az beş yüz yıllık Musevi mayasının, bu kadim semtin gizemli ruhunda baskın biçimde yer aldığını bilmeliyiz, '**İkinci Juderia**', Karataş-Asansör'dür.

Musevi mistisizminde önemli yere sahip olan din adamı Hayim Palaçi'nin son hahamlık yaptığı Beth-İllet Sinagogu, Gürçeşme Mezarlığı'ndaki kabri ve arınma havuzunun bulunduğu noktaların birleştiril-

mesiyle elde edilen ikizkenar üçgen ise, '**Pırlanta Üçgeni**' olarak isimlendirilir.

İzmir'in Agora civarından yükselen Musevi kadim tarihçesini böylece çok kısaca özetleyebildik.

Mesih sahneye çıkıyor

İzmir 17. yüzyılın ortalarında tüm zamanların en gizemli '**Mesih**' hareketiyle sarsıldı. Bu ruhani eylemin, merkez üssü de Roma Agorası'nın hemen dibiydi. Bu evrensel olayın çarpıcı, sarsıcı, radikal dinsel daha doğrusu tüm dinlere karşıt, ilginç, acılı ve daima kökleri karanlıklar içinde kalmış kasvetli ve lanetli bir hikayesi vardır.

İspanya topraklarında altın çağını yaşadıkten sonra, 1492 yılında katolik zulüm ve asimilasyonundan kurtulmak için, davet üzerine Osmanlı topraklarına, bu arada İzmir'e göç eden ve burada ibadetinde, orucunda, namazında sessiz ve sakin bir yaşam kuran ve kendilerine yurt verdiği için daima Osmanlı'ya şükran duyguları içerisinde olan İspanya Musevileri (Sefaradlar), bu yeni topraklarında 1666 yılında doruk noktasına çıkacak olan müthiş parlayıcı ve tehlikelerle yüklü bir bunalımla karşılaştılar. Bu yüzden 1666 yılına, halk arasında '**canavar yılı**' denmiştir. Bu hem Mesih'in geleceğini, hem de felaket getireceğini önceden ilan eden bir simgesel kavramdır.

Bu bunalım, o dönemde tüm Yahudi dünyasını etkilemiş, İzmir içlerinden patlayarak Avrupa ülkelerine, Yemen'e, Filistin'e, Balkanlar'a, Anadolu'ya, Kuzey Afrika'ya kadar

tüm topluluklarda garip kaynaşmalara yol açmıştır. Sonuçta Yahudiliğin resmi ve tehlikesiz tutumundan koparak, ayrılıkçı, yeni, radikal, hatta tüm diğer dinlerin mazlum ve yoksul kitle tabanlarını da etkileyen kışkırtıcı bir toplumsal harekete dönüşmüştür.

İşte bu hareketin önderi, kendini '**Mesih**' (kurtarıcı) ilan eden Sabetay Sevi, 1626'da İzmir'de Agora civarında yoksul Musevi semtlerinde yaşayan **Mordehay** isimli bir hahamın oğlu olarak dünyaya geldi. Babası gibi haham olmayı kafasına koyan, küçük yaşlarından itibaren dine meraklı olan Sabetay Sevi, kutsal kitapların içindeki büyü ve sihirlerle de merak salarak delikanlılık yıllarında giderek ağır bir dinsel romantizm içine saplandı.

Kendisinin Musevi toplumunu kurtarmaya ve **Sion Krallığı**'ni kurmaya yönelik tanrısal bir enerjiye muktedir olduğunu sanan Sabetay Sevi, geçirdiği ağır depresyonlar sonucunda içine kapanarak '**Mesih**' olduğuna inandı ve Agora yakınındaki sinagoglarda ilk vaazlarına başladı. İçinde bulunulan yılların, **Tevrat**'ın özel yorumu sonucu ortaya çıkan gizemli **Kabala** öğretilerine göre Mesih'in geleceği yıllara denk düştüğünü büyümlü hesaplarla fark ettiğini sanan özellikle yoksul Museviler, İzmir'de onun çevresinde büyük kitleler halinde toplanmaya başladılar.

Sabetay Sevi, 31 Mayıs 1665'te Mesihliğini ilan etti. İzmir sinagoglarını dolaşarak ateşli vaazlarını tırmandırdı. Önce Musevi toplumunu, sonra Müslüman ve Hıristiyanları fikri kargaşaya sürüklemeye başlayan Sabetay Sevi'nin eylemleri, hahamların, papazların ve imamların büyük tepkisini çekti. Mesih hareketi yayılmaya ve imparatorluğun tabanı karışmaya başladı. Otoriter din oligarşisi, Mesih'in tasfiyesi için Sultan'ı zorlamakta gecikmedi.

Agora civarındaki **Portugal** ve **Galante Sinagogları**, Sabetay Sevi'nin el koyduğu ve sürekli vaaz verdiği mekanlardı. Günümüzde Eşrefpaşa Caddesi'nden Havra Sokağı'na çıkan bir köşedeki Portugal Sinagogu'nun yalnızca giriş kapısı ve üst kitabesi ayakta kalmıştır; ibadet yeri günümüzde bir işyerinin deposu olarak kullanılmaktadır.

17. yüzyıl başlarında Agora civarında uluslararası resmi kayıtlara geçmiş 6 önemli sinagog vardı (**Siren Bora**, İzmir Yahudileri Tarihi, Gözlem Yayınları, s. 49). Bu sinagogların, yani kesin olarak Mesih'in eline geçmiş Portugal Sinagogu'nun dışındakilerde, yani Etz Hayim, Şalom (Aydınlılar), Foresteros

Sabetay Sevi'nin İzmir'den İstanbul'a gelişi ve Müslümanlığı kabul ediş sürecini anlatan tarihi gravür.

Sabetay Sevi'nin Osmanlı sarayında Müslümanlığa geçişini tasvir eden Münif Fehim tarafından çizilen resim.

Mesih, zindanda çile çekmekte.

(Orahim), Pinto ve Bakış'ta, Mesihçiler ile anti Mesihçi Hahamlar arasında büyük çekişmeler yaşandı ve bu kutsal yerler defalarca el değiştirdi.

Sultan, kargaşayla el koyuyor

Osmanlı Sultanı **4. Mehmet** (Avcı Mehmet) topraklarının üzerinde oluşan bu olaylara epey gecikmeli yanıt verdi ve kendisine yapılan ürpertici resmi uyarılar sonucunda Sabetay Sevi'yi yakalatıp İstanbul'a getirtti. Sorgulanması esnasında Sabetay Sevi, kendisine dayatılan iki seçenektan birini seçmek zorunda bırakıldı. **Ya yolundan dönmediği takdirde kellesi uçurulacak, ya da Müslümanlığa dönmek için kelime-i şehadet getirecek ve Müslüman ismiyle bir Müs-**

lüman olarak yaşayacaktı. Sabetay Sevi, ikinci yolu seçerek **Mehmet Aziz** ismini aldı, Osmanlı sarayına sığındı ve 1676'da Arnavutluk'ta sürgünde öldü. Ancak gerçek gizem bundan sonra kök salmıştır.

Çünkü Mesih'e inanan büyük bir kesim, Sevi'nin gövdesel olarak Müslümanlığa döndüğünü, ancak ruhsal olarak göğe uçarak, bir zaman sonra yeniden dünyaya döneceğine inandılar, böylece bu tür düşünenler de zahiri olarak (görünüşte) Müslümanlığa döndüler. Böylece tarihimizde '**Dönmeler**' denilen gizli bir cemaat oluştu. Mesih'in sağlığında seçtiği halifesi **Gazzeli Natan**, tüm coğrafyaları gezerek ciddi bir örgütlenme becerisi ile Mesihçi cemaatleri yeraltına çekti. Bu cemaat gizli, içine kapanık,

acılı bir toplum olarak yoluna devam etti. Bir kısmı yüzyıllarca Mesih'i bekledi, bir kısmı Osmanlı-Türk toplumu içinde asimile olarak, Mesih inancından koptu...

Agora kadim semti, bu gerçekler yüzünden Mesihçi veya Sabetaycı kültür sebebiyle de, gizem dolu, derin tarihle bezenmiş ilginç bir alinyazısı arz etmektedir. Sabetay Sevi'nin ilk örgütlenme çalışmalarını gerçekleştirdiği, havra olarak kullandığı kutsal evinin veya barınma mekanının dahi, gözlerden uzak, metruk ama emin biçimde yaşadığımız 21. yüzyıla kadar ulaştığı ve hala Agora civarında bulunduğu az sayıda araştırmacı gibi benim tarafımdan da bilinen bir gerçektir. Defalarca ziyaret edip, fotoğrafladığım ve kameraya aldığım bu evin çevresi günümüzde geniş biçimde istimlak edilmiş ve **Agora Müze Evi** olarak restore edilmektedir (**Halk arasında İkiçeşmelik Caddesi**). Eşrefpaşa Caddesi'nden aşağı akarken Keçeciler Caddesi girişine varmadan sağda tek başına görünen bina, sözünü ettiğimiz yapıdır.

Kimi bu yeri tekinsiz olarak bellemiştir, kimi kutsal görür, kimi ise olaya folklorik, tarihi veya turistik olarak bakabilir. Bence bu gizemli mekan, başta Sabetaycılar olmak üzere, Musevileri, Müslümanları ve bu tür mekanlara dini değil, kültürel bir yorumla bakan laikleri; yani dört kesimi yakından ilgilendirmektedir. Bu dört kesimi ortaklaşa memnun edecek ve ülkenin (ulus-devlet) yararına bir proje sonucunda, Mesih'in yaşadığı yerin ve yerlerin izlerinin korunması ve açıklanmasından yanayım. Onun dışında komplocu sansasyonel girişimlerin bu satırların yazarını bağlamadığını biliyoruz. Konuya meraklılar, dünya çapında pek revaçta olan **Amin Maalouf**'un '**Yüzüncü Ad**' romanını kaçırmazlar.

Gizem dolu Agora

Semtin gizeminin düz mantıkla eski sokak isimlerine yansıyışını araştırmak, bizi daha ilginç sonuçlara götürecektir. Agora'yı kuşatmış sokakların 1930'lu yıllarda saptanmış numaralarını ve bu tarihten önceki kadim isimlerini açıklayayım: **802 Sokak (Makara Sokak), 803 Sokak (Morahane), 804 Sokak (Hacı Osman), 806 Sokak (Yapıcı Yokuşu), 808 Sokak (Mumcuzade), 816 Sokak (Saçmacı Hamamı), 818 Sokak (Bülbül Hoca), 820 Sokak (Uzun İmam), 821 Sokak (Çavdar), 823 Sokak (Girdap), 824 Sokak (Sakarya), 825 Sokak (Ata), 826 Sokak (Hacı Süleyman), 827 Sokak (Asmalı Mescit), 830 Sokak (Kirpi), 833 Sokak (Çirkin), 838 Sokak (Müftü), 840 Sokak (Molla Reis), 920 Sokak (Azizler), 939 Sokak (Dikilitaş), 941 Sokak (Külhan), 940 Sokak**

(Dellalbaşı), 942 Sokak (Kadı Hamamı), 943 Sokak (Namazgah), 944 Sokak (Sarmısak), 945 Sokak (Osmanzade Yokuşu), 946 Sokak (Atpazarı)...

Bu sokak isimlerindeki makara, hacı, hoca, mum, saçmacı (metalik maddeleri, örneğin kurşunu simya uğraşı ve büyü kovma işlemlerinde kullanma anlamında), bülbül hoca, uzun imam, müftü, molla, aziz, girdap, çirkin, külhan, mescit, kadı hamamı, dellalbaşı, sarmısak (üfürükçülük ve büyücülükteki yeri anlamında), namazgah gibi vurguların, semtin karanlık geçmişine yönelik, çoğu dilden dile dolaşan ve efsanelere dönüşmüş yerel hikaye ve şöhretlerle ilişkisini kabul ederken, 920 numaralı sokak isminin **'Azizler'** olarak parlamasındaki inanılmaz ve mucizevi çağrışıma dikkat çekmek gerekiyor.

Mesih Sabetay Sevi'nin ayağının bastığı ve hala izlerinin yıkılmak bilinmeyen dirençli duvarlarına yapıştığı bir kadim yapısal kümeye Eşrefpaşa Caddesi'nden bir ok gibi uzanan ve Mesih izlerini fısıldayan bölgeyi adımlayan **Azizler Sokağı'nın**, bir aziz olarak belli bir cemaat tarafından kabul görmüş Sabetay Sevi'yi ve dahası Müslümanlığa dönünce Mesih'in aldığı **Mehmet Aziz** ismini rastlantıyla kapsadığını sanabilmek, semtin tüm gizemlerini peşin olarak reddetmek anlamına gelir.

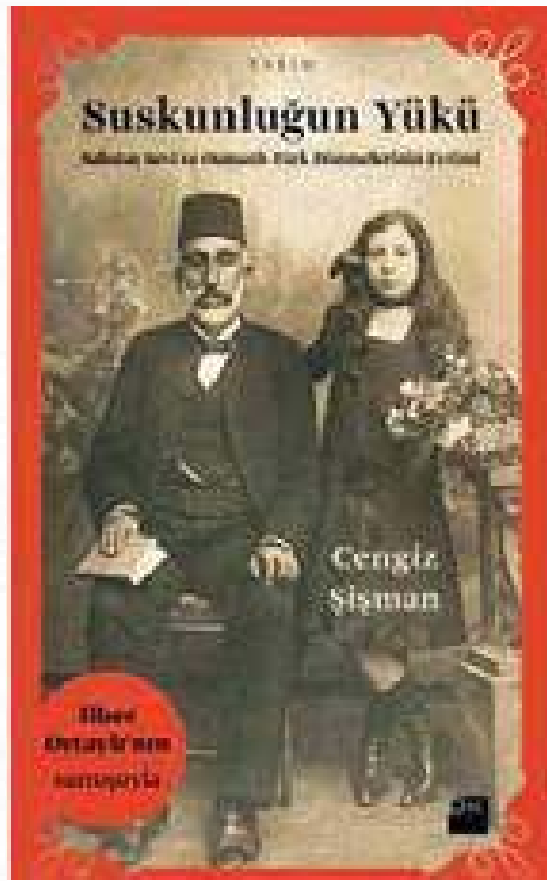
Azizler Sokağı'ndan Sabetay Sevi'nin evinin bulunduğu yapı kümesine uzanan çıkmazın ise Musevi ağzıyla **Lambatiya Çıkmazı** ismini taşıması da pek anlamlıdır. Işık saçan, ışıklı anlamına gelen Lambatiya kelimesi, bir Mesihçilik şifresidir. Minik sokağın bir çıkmaz olup yalnızca Sabetay'ın evi ile noktalanması, bu inancın tek bir yolu olduğu ve kurtarıcının yolun sonunda insanlığı beklediği anlamındadır. Ne yazık ki Lambatiya Çıkmazı, istimlak çalışmalarında tümüyle yok edilmiştir. Ancak yolun gizemini çözmek için, bu yolda çok uzun geçmişte oturmuş olan yurtdışındaki ailelerin anılarında ve evraklarında araştırmalarımız devam etmektedir.

Müslüman mistizmi zirvede

Yine Agora'nın türbelerle çevrili Dibekbaşı Camii'nden Asmalı Mescit Camii'ne, bir gizemli kadını çağrıştıran Hatuniye Camii'nden Fettah ve Şeyh Camilerine kadar uzanan bir camiler örgüsünün dizi dibinde, mahalle mescitleri yanındaki odalarda toplanılarak helva sohbetleri yapılırken veya tekkelerde, ekabir evlerin haremlik ve selamlık bölümlerinde buluşulduğunda, geniş biçimde uygulanan tura, yüzük oyunları, sırlı bilmeceler, efsunlu Battal Gazi ve Binbir

Gece Masalları anlatılırken, bu resmi dinsel-folklorik görünümün perde arkasında binbir türlü cencilik, fal, büyü, sihir ve nazar yöntemleri ile uğraşmış ve iç içe geçerek katmerleşen bu mistik magma, insanların yüreklerini hamur gibi yoğurmuştur.

Mızraklı Dede, Yusuf Dede, Tezveren Dede, Ciğer Dede, Hasan Baba, Ali Baba, Ruhi Baba, Selatin Sultan, Emir Sultan, Nur Sultan, İzmirli Efendi, Zekeriya Efendi, Kıbrıslı Efendi, Natırzade Efendi gibi ermiş ve evliyaların yatır ve ziyaretgahları ile tıka basa dolu olan bu Müslüman örgüsünün içinde Batıni tarikatların da diri biçimde yaşadığını ve özellikle kök saldığını söyleyebiliriz. 19. yüzyılın ünlü İzmir Bektaşî şeyh şairlerinin, yani **Ruhi Beybaba, Behçet Efendi, Mehmet Şevket Efendi, Mehmet Nurettin Efendi, Asım Keremi Baba, Yusuf Şemsettin Baba** gibi çok derin izler bırakmış ve otorite olmuş ediplerin, ney ve nefes üstadı postnişinlerin bu kaldırımların evlatları olduğunu ilave etmeliyiz.

ABD'de akademik çalışmalarını yürüten Dr. Cengiz Şişman'ın Doğan Kitap'tan 2016 yılında yayımlanan 'Suskunluğun Yüğü' isimli kitabı, konu ile ilgili biricik tarafsız ve bilimsel yayın olarak büyük bir boşluğu doldurdu.

Bu yüzden Sünni öğretinin sınırları içindeki ermiş, evliya, dede ve cennetlik kavramlarıyla simgeleri bu sınırların dışına taşan Batıni öğretilerin uzantısındaki benzer unvanları taşıyan dede, şeyh, sultan, baba söylenceleri zamanla karışmış, kimlik değiştirmiştir. Ancak bölgede Alevi-Bektaşî, Pir Sultan yapılanması da, hemen her yüz-

yılda gözle görülür bir çerçeve oluşturmuş ve kendine özgü mitler yaratmıştır. Denizden çıkıp gelen bir 'Şahmeran'ın Agora altındaki kadim dehlizden geçerek, Kadifekale'deki babayiğit yeniçerilerle aşk yapmaya tırmanışını ve civarındaki kötü ruhlu karabüyücü ve cadıları yuttuğunu fısıldayan İzmir Batıni efsanesi, geçtiğimiz yüz-yılda çoğu yaşlı semt insanının belleğine işlenmişti.

Semtin yetiştirdiği ünlü şairlerden Şahin Çandır ise, 1930'larda yol geçerken kazılan bir arsada ortaya çıkan kabir açıldığında, içinden gelin giysili yüzü hiç bozulmamış yüzyıllık bir mevtanın ortaya çıktığını ve büyük bir telaşla halkın kabri nasıl dualar okuyarak yeniden kapattığını anlatır. Özellikle tekinsiz olarak bilinen semt mezarlıklarının yeni imar planları sebebiyle taşındığı, parçalandığı ve yok edildiği dönemlerde, bölgenin üzerine çöken kabus ve tarifi imkansız ruhi kargaşanın vahim söylenceleri, bundan 70 yıl önce hala, ısrarla birçok evde anlatılıyor ve abartılarak yaygınlaştırılıyordu. Yüzlerce yıllık Mezarlıkbaşı'nda kabirlerdeki kemiklerin karmakarışık edilerek kepçelerle savrulduğu ve yeraltı mukaddes silsilelerinin tahrip edildiği günlerde bölgede yaşanan garip olaylar, kuşaklar boyunca İzmir'de anlatılan fenomen hikayeler arasında yer almıştır..

Roman kültürünün merkezi

Agora'nın Roman kültürü ile kan bağı ise, başlı başına bir başka ilgi alanıdır. Prof. Dr. Erkan Sevinç tarafından **'Karmenler Mahallesi'** diye tanımlanan Agora; Afrika göçmeni ve özellikle fasulye ve bakla falında ustalaşan Roman kadınlarıyla öne çıkmıştır. Semtin göbeğinde fokurdayan geleneksel cin, peri, hayalet ve iyi saatte olsunlar hikayelerinin yarattığı ezoterik ortam içinde, çok renkli tavırlarıyla yer alan Roman kadim kültürü de, bakla, kahve, ayna, cam küre ve su eşlikli gizem uğraşlarıyla belirlenmiştir.

Semtin tozlu topraklı kaldırımlarında açılan işporta ve sergi tezgahlarında göze çarpan 'Gizli İlimler' risalelerinden, tılsım, uğur ve muska yazım kılavuzlarına, falcılık, şifalı otlar kitaplarından 'Hayber Geçidi' veya 'Battal Gazi' menkıbelerini anlatan kötü baskılı piyasa kitaplarına kadar binbir türlü yayın da yöre halkının belleğini dolduran bilgiler konusunda kaynaklık yapmıştır. Doğduğum yıl olan 1947'te basılan, benim 20 yıl sonra bu kaldırımlardan edindiğim ve kütüphanemin en gizemli eserlerinden biri olan **'Varidat'** isimli 40 sayfalık, 75 kuruşluk minicik risale üzerinde şöyle bir şerh vardı: "İzmir Salepçioğlu Camii Kütüphan-

Agora bitişğinde Sabetay Sevi'nin evi olarak kabul edilen harap bina. Arkada görülen beyaz bina İkiçeşmelik Caddesi yönünü işaret etmekte. (Fotoğraf 2000 yılında çekildi)

si'ndeki Arapça elyazma nüshasından tercüme edilmiştir. Tercüme eden: İzmir Arkeoloji muhitinden Mustafa Rahmi Balaban." Kitabın içindeki konulardan birkaçını sıralayalım: Kıyamet Alametleri, Cennet Neresidir, Cinler Kimdir, Şeytan Var mıdır, Tasavvuf Nedir, İsa'nın Diriliği, Köpeklerin Laneti, Vahiy Nasıl olur? Bu ilginç kitabın yazarı kimdir bilir misiniz? **Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin'dir...**

Hıristiyan kutsallığı ve Polikarp

Agora'nın Roma döneminin sonları olan M.S. 395 ile Türklerin Kadifekale önlerinde gözüktükleri 1080'li yıllar arasındaki Doğu Roma (Bizans) bilinmez yıllarındaki öyküsü, inanılmaz biçimde kapkaranlıktır, çünkü şehrin bu dönemi aydınlatılmamıştır ve hem mekan olarak, hem yazılı belge olarak

tam bir yitlilik veya kısırlık söz konusudur.

Ancak kentin simsiyah yüzyılları içinde yer alan Hıristiyan gizemciliğinin parlak bir konusu olan **St. Polikarp** olayı, Agora bölgesini çok yakından ilgilendirmektedir. Günümüzde hala İzmir'i yangınlardan koruduğuna inanılan ve bu sloganla hazırlanan Polikarp figürlü muskaların Hıristiyan evlerini süslediği ve hele hele bu azizin ismine inşa edilen **St. Polikarp Kilisesi'nin** (kentin en eski kilisesi) müthiş 1922 İzmir yangınında, alevlerin tam ortasında kalmasına rağmen yanmadığı bilindiğine göre, St. Polikarp Hıristiyan tebaayı derin biçimde etkilemiştir, her yıl kendi adına bir yortu ve ayin düzenlenir ki, bu yalnızca İzmir'e ait bir gelenektir.

22 Şubat 155 tarihinde İzmir Akropolü üzerinde, Roma Stadyumu'nda Romalılarca yakılmaya teşebbüs edilmesine rağmen,

bir türlü alevlerin onu yakmaması üzerine hançerle öldürülen, İsa'nın en ateşli takipçilerinden Polikarp'ın yok edilmesini, İzmir'in ilk Hıristiyan cemaati, ağlamaklı bir şekilde Agora'da toplanarak uzaktan ilahiler okuyarak izlemişlerdir.

İnfaz, Pagos Tepesi'nde (Kadifekale) gerçekleşmiş, mekan anlamında değil, cemaat anlamında kullanılan İzmir Kilisesi üyeleri, bu vahşi infazı Agora'da toplanarak ruhlarıyla yaşamışlardır. Daha sonra Polikarp'ın cesedi, kaleden aşağı indirilerek, Kale ile Agora arasındaki eğimli alanda tam orta yere gömülmüştür. Bu yer, yüzyıllarca Polikarp'ın Mezarı olarak eski metinlere ve haritalara işlenmiş, Hıristiyanlarca ziyaret edilmiştir.

İzmir Aziz'i, İzmir'in Patronu, İzmir'in Başpiskoposu kavramlarıyla kutsanan Polikarp'ın ateşle öldürülemez, bir Roma

hançeriyle yok edilmesini anlatan ve Fransız ressam **Raymond Pere** (İzmir Saat Kulesi'nin de mimarı) tarafından yapılan temsili resim, Polikarp Kilisesi'nin tavanına yapılmıştır. Polikarp'ın mezarı ise, daha sonra kentin sisleri içinde kaybolup gitmiştir.

Rahmetli topraklar

Ancak şehirdeki ilk Hıristiyan azizin şehit edilmesiyle sulanan bu bölge toprakları daha sonraki cenklerde, sayısız Hıristiyan savaşçıyı da ölümler sürüsü halinde içine çekmiştir, hem de şehit Müslüman savaşçılarla birlikte... Çünkü 1080-1400 yılları arasında bu topraklar, yani İzmir'in kapısı Kadifekale'den İzmir'in kalbi Liman Kalesi'ne uzanan alan, bir batı-doğu cenk meydanıdır... Cengin doğu cenahında Müslüman Türkler, batı cenahında ise Ortadoks Bizanslılarla, Haçlı Avrupa Şövalyeleri vardır.

Semtın Bizans yüzyıllarında İsa Mesih, Azize Meryem kültürü ile yoğrulmuş Hıristiyan egemenliği, Türklerin Kadifekale'yi ele geçirmesinden sonra adım adım Agora üzerinden geri çekilerek, zaman zaman ileri atılmalarına rağmen, son tahkimat olarak iç limanın ucundaki Liman Kalesi'ni güçlendirmişler ve burayı savunmaya başlarken, kale ile aralarındaki alanı, savaş alanı olarak ilan etmişlerdi. Bölgenin başına gelenler,

bir uzun destanın, yani **Şair Enveri**'nin yazdığı **Düsturname-i Enveri**'nin dört dizelik bir bölümünde pek güzel anlatılır:

“İki kale idi İzmir ol zaman / Birini Mehmet Bey almıştı nihan / Biri anun dopdoluydu Frenk / İşleri dün ü gün İslam ile cenk...”

Bu şiir, İzmir'i ilk kez 1081'de Bizanslılardan kansasız biçimde ele geçiren, sonra Haçlılar tarafından kurduğu devlet yıkılan **Emir Çaka Bey**'den 200 yıl sonra Kadifekale'yi ve kentin yarısını zapteden (1317) **Aydinoğlu Mehmet Bey**'in önemini anlatır. İzmir'in tümü 1329'da Mehmet Bey'in oğlu **Aydinoğlu Umur Bey** tarafından alınır, daha sonra şöyle bir süreç izlenir.

Kent 1344'te yeniden Haçlıların, 1390'da Osmanlıların, 1402'de Orta Asyalı Timur'un, 1403'te İzmiroğlu Cüneyt Bey'in, sonunda yeniden 1426'da Osmanlıların eline geçecektir. Tüm bu mücadeleler esnasında Agora ve çevresi tam bir savaş alanıdır. Bu yüzden toprağın altı, her iki taraftan din şehitlerinin kanı ile sulanmıştır. Bu tarihsellik, bu topraklara Pagan Roma, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık anlamında garip bir rahmet saçacaktır...

İşte **Mesih Sabetay Sevi**, bu kanlı ve rahmetli topraklar üzerinden yükselmiştir.

Gerçek tarih bunu fısıldar...

Agora Müze Evi olarak restore edilmekte olan Sabetay Sevi'nin evi.

İzmir Cadıları Katina'nın Deste'si

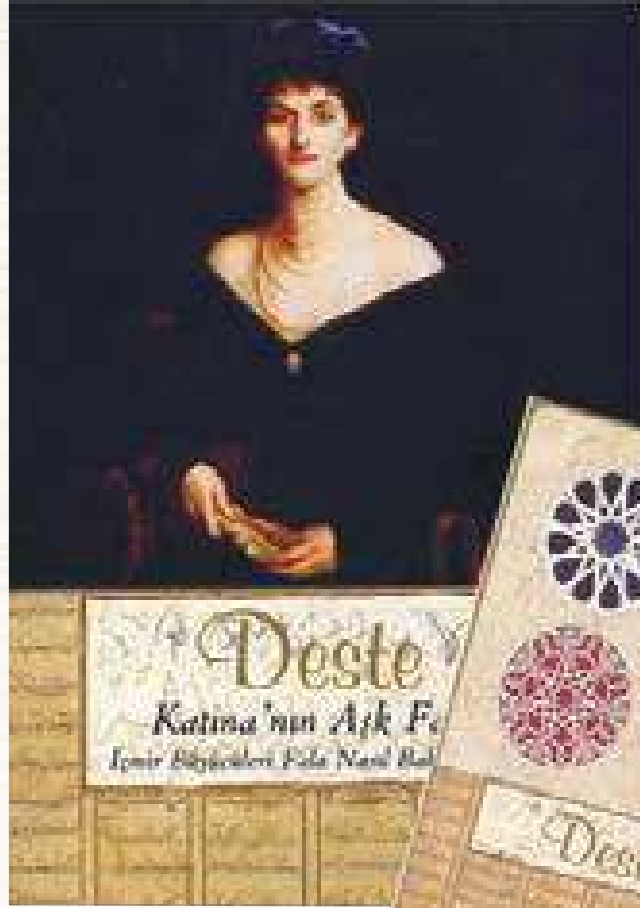
Yazar Mara Meimaridi kitabında, İzmirli büyükannesinden kalan belgelerde; "Katina Deste'nin kartlarını hayallerime ve hırslarıma yol yapmak için kullandım" dediğini yazıyor.

■ Tufan ATAĞIŞI

İzmir, 1800'lü yılların sonlarına doğru kentin artan ticari önemi ve gelişimi şehir sakinlerinin yaşam standartlarının yükselmesine neden oldu. İzmirli Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kentlerine göre daha iyi koşullara kavuşurlarken, Batılı devletlerle olan ekonomik ilişkilerdeki gelişim, yeni iş alanlarının ortaya çıkışını sağladı. Böylece İzmir, gerçekleştirilen reformlarla birlikte modern bir 'Batı' kenti görünümüne kavuştu. Artan nüfusun, gelişen ekonomik ihtiyaçların, değişen sosyal yapı ve gelişen yaşam anlayışının gerekleri doğrultusunda kent büyük bir dönüşüm yaşadı.

XIX. yüzyıl ortalarında Smyrna, Buca, Bornova, Seydiköy, Karşıyaka ve Alsancak sahil kesiminde yaşayan zenginlerin yanı sıra, milliyetleri fark etmeksizin dar geliri aileler kentin varoşlarında yoğun olarak bulunmaktaydı. Sınıflar arasındaki fark giderek açılmaya başlamıştı. Müslüman Türkler ise kentte yaşayanların en yoksul olanlarıydı.

gözüne kestirdi mi ne yapar eder, sonunda onu ağına düşürürmüş.

Büyücülük güçlerini kullanarak, yedi kocadan bahsedilse de dördü ile evlendiği kesin. Bunlardan biri zengin, öbürü ise güçlüymüş ve diğerlerinin de kendine özgü yetenekleri varmış. Katina onları 'büyü'lüyormuş (!) Güzelliğiyle değil ama dansla, otlarla (Kenevir ve Afyon Sakızı) iksirlerle (şarap ve meyve likörleri), dua ve muskalarla...

Yüzyıllardır sülalesindeki cadıların anneden kıza geçtiği söylenen bazı marifet ve mucizelerin dışında Katina'nın kaderi okuyan, geleceği söyleyen ilahi güçlere sahip kartları da varmış: Deste...

Yazar Mara Meimaridi kitabında, İzmirli büyükannesinden kalan belgelerde: "Katina

Mara Meimaridi yüz yıl önce, 1887'de yaşanan gerçek bir olaydan yola çıktığını iddia ederek yazdığı ve dünya çapında çok satan kitaplar listesine giren 'İzmir Cadıları' (I Magisses Tis Smirnis) romanını 2001 yılında okurlarıyla paylaştı. Kitapta, Kapadokya'dan İzmir'e göç eden, varoşlarda yaşayan yoksul bir ailenin kızı olan Katina'yı ve İzmir'i anlatıyordu. Anlatıyordu anlatmasına da, Rum'ların bakış açısıyla ve tek taraflı olarak anlatıyordu.

Kadınla erkeğin, okumuşla cahilin, güzelle çirkinin, dindarla dinsizin bir arada yaşadığı yoksul İzmir varoşlarında, bu sosyal yapıdan kendine maddi manevi çıkar sağlayan birileri ortaya çıkmıştı: Cadılar ya da falcılar.

O zamanlarda Smyrna'nın kozmopolit yapısına uygun olarak, Türk, Yahudi, Ermeni, Rum ve Levanten İzmirli büyücülerinin inanış yöntemleri ayrı olmasına rağmen hepsi tek tanrıda birleşiyor, gerektiğinde falcılık gerektiğinde ise büyücülük yapıyorlardı.

Mahalle kültürünün bu çok renkliliği içinde kıskançlık, dalavere, dedikodu, ihtiras, zengin olma arzusu ve geleceği öğrenme merakı ile yaşayan insanların zaaflarından yararlanmıştı bu falcı ya da büyücüler. Her birinin namı bütün Ege'yi sarmış ama hiçbiri Katina kadar ünlü olamamıştı.

Katina, Smyrna'nın varoş mahallesinde büyüyen akıllı ve kurnaz bir kızmış. Kendini geliştirerek önce mahalleyi, giderek şehri ve kentlileri yönetmeye başlamış. Bir erkeği

Deste'nin kartlarını hayallerime ve hırslarıma yol yapmak için kullandım" dediğini yazıyor. "Ne olacağını bilmek istiyorum, her zaman bilmek istiyorum. Ne geleceğini bilirsem o zaman nasıl davranacağımı da bilirim." Deste ile ilgili: "Kartlar bugüne kadar görülenlerden çok farklı. Osmanlı motif ve yazıları eşliğinde Doğunun renkleri, Çin'den unsurlar, Hint, Mısır ve hatta Fars kültürleri Deste'nin üzerinde iz bırakmış. Bu sır binlerce yıldır sandıklarda ve dolaplarda saklıydı ve artık gün ışığına çıktı" diyor ve o ilahi güçlere sahip olduğunu söylediği kartları da paylaşıyor okurlarıyla.

Katina, Deste ile aşk falına bakardı. Figür, element ve sembol kategorilerine ayrılmış toplam 65 karttı. Her inancın ve her cadının bir mitolojisi vardı. Cadıların maharetleri çok yaygın olmasa da, kendi geçmişlerinden uydurdukları bir efsaneyi kartlara taşımış, böylece Deste'nin içinde yerlerini alarak kurbanlarını etkilemekteydi. Katina ve eski İzmir büyücülerini Deste ile yalnızca aşk falı bakmazlar, aynı zamanda büyü de yaptıklarını iddia ederek İzmirli kadınları kandırmış.

Aradan yüz yıl geçmesine rağmen falcı veya büyücü Katina'nın Deste'si hala güncelliğini ve önemini korumakta, bu gün bile İzmir'de bu fala bakılmaktadır. Dünyada bir milyondan fazla kullanıcısı olduğu tahmin edilmekte ve milyarlarca kişinin de tarih boyunca geleceğini öğrenmekten vaz geçemediği de gerçektir.

Kültürpark'ta doğal yaşam ve Halikarnas Balıkçısı

İzmir Fuarı'nın ilk yıllarında Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, İzmir'e konuk olan ülkelerin heyetlerinden, kendi coğrafyalarına ait bitkiler getirmelerini rica etmiş. Dr. Uz, 80 yıl önce Cevat Şakir Kabaağaç'tan, ağaçların Kültürpark'a dikilmesi için yardım istemiş. Halikarnas Balıkçısı da; Güney Amerika'dan Sibiryaya, Avrupa'dan Uzak Doğu'ya uzanan coğrafyanın bitkilerini Kültürpark'a yerleştirme işini kıymetli birçok kişiyle birlikte severek üstlenmiş.

Uz. Dr. Metin ÖZER

Montrö kapısından Kültürpark'a girdiğinizde; sizi kendi elleriyle diktiği 'Bella Sombra' ağacının gölgesine yerleştirilmiş, 'Halikarnas Balıkçısı' lakaplı yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın büstü karşılar. Size "Merhabaaa" der. "Merhaba" sözcüğü Halikarnas Balıkçısının en çok sevdiği sözcüktü, onun sevgili selamıydı. Söze başlarken de bitirirken de, "Merhabaaa!" derdi. Hem de bu sözü büyük bir içtenlikle, yürekten kullanırdı. Bugün de hala Kültürpark'taki doğal yaşamın bekçiliğine devam eder gibidir. Eserlerinde anlattığı bitkiler içerisinde doğumunun 126'ncı yılını sürmektedir. 'Halikarnas Balıkçısı Bitkiliği' adı verilmiş olan bu bölüm 2001 yılında oluşturulmuş, sığla (günnük), begonvil, zakkum, zeytin, fıstık çamı, yasemin, nar, mine, mercan, papaz eriği, muz, gül, yalancı akasya, oya, narenciye, çınar ağaçlarıyla bezenmiştir.

Kültürpark'ı Halikarnas Balıkçısı'yla gezmek

'Balıkçı' gazeteci kimliğinin yanında, ülkemizin ve İzmir'in ilk turist rehberlerindedir. Bize Kültürpark'ı anlat desek; büstü canlanıverecek, geçmişte olduğu gibi bize de rehberlik yapacak sanırsınız. Belki de söze şöyle başlayacaktır; "94 yıl önce buralar yandığında her yer moloz yığınlarıyla kaplanmıştı. 421 dönüm olan bu alan binbir güçlükle temizlenmiş, bu zorlu çalışma sırasında kullanılan atlardan 168 tanesi telef olmuştu. İzmir Fuarı'nın ilk yıllarında Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, İzmir'e konuk olan ülkelerin heyetlerinden, kendi coğrafyalarına ait bitkiler getirmelerini rica etmişti. 80 yıl önce benden de bu bitkilerin Kültürpark'a dikilmesi için yardım istemişti. Güney Amerika'dan Sibiryaya, Avrupa'dan Uzak Doğu'ya uzanan coğrafyanın bitkilerini Kültürpark'a yerleştirme işini kıymetli birçok kişiyle birlikte severek üstlenmişim. Bodrum'dan sonra

İzmir'i de bitkilerle bezeme fırsatı elime geçmişti. Yıllar önce Prosper Merimee'nin 'Carmen'ini Türkçe'ye çevirirken, İspanyol kızın tütün imalathanesine saçlarına mimoza demetleri takarak girdiğini okuyunca aklıma, 'Benim kara yağız Bodrumlu kızlarım neden saçlarına mimoza demetleri takmasın?' diye düşünmüştüm. Mimoza yetiştirmeye karar vermiş, Bodrum'un her yanını mimozalarla donatmışım. Bir gün kahvehanede otururken, sokaktan geçen düğün alayında Bodrumlu fukara kızların saçlarına mimozalar taktıklarını görünce, 'Yaşayın kızlar! Onlar için yetiştirmiştim mimozaları' diye sevinmişim..."

Doktor Behçet Uz'un başkanlığında Ahmet Suat Yurtkoru, Bedri Or, Cevat Şakir Kabaağaçlı gibi idealistler İzmir'in, güzeller güzeli Smyrna'nın saçlarına kuşların cıvıldaştığı, yeşilliklerle bezeli bir taç örüyorlardı. Behçet Uz Kültürpark için, "Şehir halkının sıhhat, eğlence kaynağı olacak bu park içinde; müze, çocuk oyun yerleri, meydanlar, stad-

yum, halk tiyatroları, kütüphane, posta merkezi, okuma odası, fuar zamanında enformasyon bürosu, Bergama, Efes ve diğer asar-ı atika'nın (eski eserlerin) maketlerinin sergileneceği alanlar yapılacak, arz-ı ulusal (uluslararası) panayır ile yalnız İzmir'in değil bütün Ege Bölgesi'nin modern ve devrimlerimize layık bir kültür müessesesi haline alacaktır" demektedir.

337 dönüm bir alanda 25 Mart 2015'te açılışı yapılan Fuar'ın Gaziemir'e taşınmasıyla Kültürpark'ın asıl işlevine dönme vakti gelmiştir. Kültürpark, kültür ve park kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür. Park ise; bir yerleşim yerinde, halkın gezip hava alması amacıyla özel olarak düzenlenmiş, ağaçlandırılmış ve çiçeklendirilmiş geniş alandır. Parklar çok uzun yıllar boyunca dünyanın birçok kentinde, şehirlerin başarısını şekillendiren çok önemli yerler olmuşlardır. İlk parklar, New York'taki Central Park örneğinde de olduğu gibi, 19'uncu yüzyılda yoğun ve kirliliğe kent yaşamına karşı yeşil alanlar olarak yaratılmışlardır. Buluşma noktaları ve doğanın tadına varılabilecek mekanlar olarak düzenlenmişlerdir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kent yöneticileri Kültürpark'ta iki kelimeyi bir araya getirerek bir park alanında toplumun kültürel gereksinimlerini de karşılamayı amaçlamışlardır.

Yeşil, insanı rahatlatan bir renktir

İsterseniz yeşillikler içerisinde bir bankta oturup, kısa bir mola verebilirsiniz. Yeşil,

insanı rahatlatan bir renktir. Doğanın rengi olarak ayrıca yaşamı, gençliği, yenilenmeyi, ümitleri ve dinçliği simgeler. Hastaneler ve sağlık kuruluşları yeşil bitkiler ve ağaçlar içerisindeyse hastalar daha hızla iyileşmektedirler. Kapalı bir ortamda çalışılan ameliyathanelerdeki personelin yeşil giysiler içerisinde olması tercih edilir. Bu nedenle yeşil renk, çevreci imajını vurgulamak isteyen markalar tarafından da kullanılmaktadır.

Balıkçı'nın büstünün biraz arkasına doğru yürürseniz doğal taş üzerine çakılmış mermer plakadan hayatını okuyabilirsiniz. Buradan Başkan Behçet Uz'un, Kültürpark'ın yapımında ölen atlar anısına heykeltıraş Şadi Çalık'tan yapmasını istediği heykeli görmeye gidebilirsiniz. Heykel 1936'da ilk yapıldığında Basmane kapısı girişinde iken, 1940 yılında hayvanat bahçesinin bulunduğu alana taşınmıştır. O gün 18 dönüm alana yayılan Hayvanat Bahçesi, 2008 yılında Çiğli Sasalı'daki 425 dönüm alan içerisinde Türkiye'nin ilk Doğal Yaşam Parkı'na dönüştürülmüştür.

Geçmiş yıllarda Kültürpark'taki ağaçların isimleri önlerindeki levhalara yazılırdı. Parkı gezerken ağaçlar hakkında bilgiler de alırdık. Bu tür bir uygulama günümüzde New York'ta yapılmaktadır. 2300 gönüllüyle tüm ağaçlar haritalanmış, 685 bin sokak tek tek gezilerek tüm ağaçlar belirlenmiştir. Tanıtım levhalarına internet adresleri yazılarak halkın e-posta yoluyla ağacın kırılmış dallarını, çürümüş kısımlarını yetkililere bildirmesi sağlanmıştır. 2007'de kurulan 'Million Trees NYC' adındaki girişimle 2017 yılına kadar şehre 1 milyon ağaç dikilmesi planlanmıştır. Bu hedef çoktan aşılmış, şehirdeki ağaç nüfusu yüzde 20 artmıştır.

Kültürpark'ta yaşayan çevreci karga ve diğer kuşlar

Çocukluğumuzda Hayvanat Bahçesi yönüne gittiğimizde, bizi uzaklardan tavus kuşlarının sesleri karşıladı. Bazılarının serbestçe dolaşmalarına izin verilmişti. Gösterişli kuyruk tüylerini açarak, kabarak dışilerine kur yapmaları görülmeye değerdi. Bugün Hayvanat Bahçesi'nin yeri ve emektar atların heykelinin çevresi huzurlu yeşillikler ve çeşitli kuşların civıltıları içerisinde. Şansınız varsa sevimli sincapları, utangaç kirpileri de görebilirsiniz. Gözleriniz Gazeteci Mustafa Oğuz'un 17 Haziran 2015'de haberini yaptığı çevreci kargayı arayabilir. Mustafa Oğuz'un kare kare fotoğrafladığı haber şöyleydi: "İzmir Kültürpark'ta yaşayan bir karga, yeşil alana bırakılan strafor tabağı içinde bırakılan az miktardaki pilavı yedikten sonra, ağzıyla götürüp çöpe attı." Kargaların akıllı olduğunu bildik de bu kadarına da pes doğrusu demiştik.

Çevreci kargayı bulamasanız da, Kültürpark kuş gözlemciliği için değişik olanaklar sun-

maktadır. Prof. Sezai Göksu'nun tespitlerine göre, 50'ye yakın kuş türü Kültürpark'ı mekan edinmiştir. Bunlardan 39 tanesini fotoğraflamıştır. Göçmen olanlardan 'kırlangıçlar' ya da 'karabaşlı ötleğen' gibi bazı ötücülerin bir bölümü ilkbahar göçünde görülebilirken, çıt çıt öten 'benekli sinekkapan' ise sonbahar göçünde görülebilmektedir. Kışı Afrika'da Sahra Çölü'nde geçiren 12 santim büyüklüğündeki 'halkalı sinekkapan kuşu'nu görenler de olmuştur. Sürekli olarak Kültürpark'ta yaşayan 'çiğdeci kuşu' vardır. 'Mavi baştankara' ise yaprak döken ormanlarda bolca, ibreli (iğne yapraklı) ormanlarda ise daha az sayıda bulunur. Kışın sazlıklarda

görülen, göç etmeyen yerel kuşlardandır. Küçük böcek, örümcek, meyve ve tohumlarla beslenir, ağaçlarda yiyecek arar, kışın besin kıtlığında yerde beslendiği de olur. 'Maskeli örümcekkuşu', avı olan böcek ve çekirgeleri dikenlere ve keskin dallara geçirecek yemeleriyle bilinir. Kargalar, kumrular, güvercinler, serçeler, sıgırcıklar, martılar, ördekler de Kültürpark'ın sürekli evsahipleridirler.

Kuşlar için Gediz Deltası, İnciraltı Lagünü ve Çatalkaya ekseninin Kültürpark ile bağlantısının önemi incelenmesi gereken bir konudur. Yeşil papağanların ve ötücülerin gündelik hareketleri izlenirse, körfezin ve Kültürpark'ın bu hareketler için kolaylaştırıcı bir alan olduğu görülecektir. Göçmen kuşlar, her yıl 2 kere yaptıkları kıtalararası yolculuklarını, binlerce yıldır aynı rotalar üzerinden sürdürmektedirler. Göç etmeyen milyonlarca kuş ise Kültürpark benzeri yerleri mesken tutmaktadır. Kuşların doğal göç rotalarını, beslenme ve dinlenme alanlarını değiştirmek doğanın dengesini bozmaktadır. Gökyüzünde de aynen yeryüzünde insanların kullanmış olduğu gibi rotalar vardır. Onları da kuşlar

Doğanın bir parçası olan Kültürpark'ın sağladığı yaşam alanında kuşların, böceklerin, sincapların, ağaçların, çalılıkların ve otların yaşamları da birbirine bağlıdır.

kullanır. Kuşların kullandığı yollar üzerinde yeryüzündeki beslenme ve üreme alanlarıyla ilişki kurdukları noktalar vardır. Havadaki yolları yerle bağlayan, ya bir sulak alan ya bir orman ya da bir park alanı olabilir. Elbette o alanda bulunan besin kaynakları olarak bitkiler, böcekler veya insanların bıraktığı yemler ve sular onlar için hayati önemdedir.

Kültürpark'taki 'Ağaç Parkı'

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Kültürpark'ın yeşil doğasıyla ilgili çalışmaları vardır. 1992 yılında belediye şirketi İZFAŞ tarafından 'Kültürpark'ın (İzmir) ağaç ve çalı türleri isimli kitapçık hazırlanmıştır. Burada Kültürpark'ın bir 'Arboretum' olduğu vurgusu yapılmaktadır. 'Arboretum' veya 'Ağaç Parkı'; ağaçlar, ağaççık ve çalı gibi diğer odunsu bitkilerin yetiştirilmesine adanmış botanik bahçesidir. Böyle bahçeler bilimsel araştırma ve gözlemler için kullanılmakla birlikte, çeşitli canlı ağaç türlerini barındıran birer müzedir. Bunun dışında, bir botanik bahçesinde bulunan ve ağaç, ağaççık ve çalılıkların dikimine ayrılmış olan bölüm de 'Arboretum'

olarak anılabilir. Kültürpark'ta 200 farklı türde yaklaşık 6.000 ağaç ve çalı bireyi tespit edilmiştir. Genel olarak çam türleri baskındır. Ana girişlerde 'kalemli vaşingtonia', tali yollarda ise 'çam ve dut' kullanılmış, ağaçlık alanlarda zemin yeşillendirmesi için 'duvar sarmaşığı' dikilmiştir.

25 Haziran 2016 tarihli gazete haberinde; "Büyükşehir Belediyesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile alandaki yeşil dokunun korunarak geliştirilmesi hedefi doğrultusunda başlatılan 'Kültürpark Alanındaki Materyallerin Tanımlanması, Korunması, Sürdürülebilirlik Açısından Önerilerin Hazırlanması Ortak Projesi'nin sonuçlarını kamuoyuyla paylaştı. Protokolün 1,5 yıl önce imzalandığı ve proje çalışmalarının başladığı belirtilen açıklamada, alandaki bitki varlığının detaylı bir şekilde incelendiği; bitkisel materyal tanımlanarak bitki rolövesinin çıkarıldığı belirtildi. Çalışmalarda Kültürpark içinde 7 bin 709 adet ağaç sisteme kaydedilirken, karantina zararlısı barındıran ve diğer ağaçlar için de tehlike arz eden 42 ağacın kaldırılması öngörüldü. Büyükşehir Belediyesi, buna karşılık Kültürpark'a 633 adet yeni ağacın daha dikilmesini kararlaştırdı" denilmektedir.

Kültürpark kıymetli bir 'Arboretum' alanıdır. Burası Cevat Şakir Kabaağaçlı gibi bitkiye ve doğaya meraklı insanlar tarafından oluşturulmuş bir kültür alanıdır. Ülkemiz insanları birçok bitkiyi, hayvanı, kültürel ve bilimsel gelişmeleri ilk olarak burada görmüşlerdir. Halikarnas Balıkcısı romanlarını, insanın doğanın tüm güzelliklerinin ve zenginliklerinin farkına varması ve dolayısıyla doğa bilincini geliştirmesi için yazmıştır. Bununla da kalmayıp, kontrplaklar üzerine yaptığı yağlıboya resimleri Bodrum meydanında 5 liradan satmış, bu paralar ile yurtdışından ağaç ve çiçek tohumları getirtmiştir. Ağaçlarına gübre bulmak için de kimseye minnet etmemiş. Sırtına bir küfe, eline bir kürek almış, yollar, sokaklar boyu kilometrelerce yürüyerek yerlerden koyun, keçi, öküz, deve dışkısı toplamış ağaçları için...

'Güzel gölge ağacı' ve 'kadife çiçeği'

Kültürpark'ta Balıkçı'nın diktiği bella som-

bra'dan başka; çam, dut, washingtonia, atkestanesi, japon eriği, manolya, duvar sarmaşığı, defne, hurma, manolya, mercan ağacı, tesbih ağacı, pitos, sekoya, mazı gibi bitkiler de vardır. Sakız ağacı 1992 yılında İZFAŞ Genel Müdürü olan Selami Gürgüç tarafından dikilmiştir. İzmirlilerin bu geleneği devam ettirmeleri, dünyanın neresinden olursa değişik fidanları ve tohumları getirerek buradaki bitki çeşitliliğine katkıda bulunmaları sağlanabilir. Belki de New York'taki '1 milyon ağaç' gibi kampanyalar yapılabilir.

Prof. Şadan Gökovalı'nın 'Bir Balıkçı Vardı' yazı dizisinde anlattığına göre; Balıkçı, greyfurtun tohumunu ilk olarak Türkiye'ye getirtip ekmiştir. Birçok bitkiye yaptığı gibi bu meyveye de yerli bir isim vermek isteyen Cevat Şakir ona 'kadın memesi' demiş. Balıkçı'nın Bodrum'un iklimsel koşullarına uygunluğundan dolayı tohumlarını İskenderun'dan getirtip, yetiştirdiği bir başka ağaç

Önümüzdeki 50 yılda Akdeniz havzasında sıcaklığın ortalama 5 °C artacağı tahmin edilmektedir.

türü ise bella sombra 'kaya gölgesi', veya 'güzel gölge ağacı' olmuştur. 200 metreye kadar ulaşabilen boyu ile 4 bin yaşına kadar yaşayabilir. Balıkçı bu ağacı, "İnsanın kendini serin ve hışırtilı büyük bir çadırın içindeymiş gibi hissettiği ve güneşin tabanca sıkarcasına vuran ışınlarından kurtulduğu kubbeli bir mekan" olarak tasvir etmektedir. Sözlerine devam ederek, "Dünyanın en güzel gölge ağacı, Brezilyalı bella sombra tohumlarını getirttim. Bu ağaçlar sık bir yaprak kubbesi

oluyor. Dallar uzadıktan sonra uçları yere dokunuyor. İnsan, serin ve fısıltılı büyük bir çadırın içindeymiş gibi, güneşin tabanca sıkarcasına vuran ışıklarından kurtuluyor. Bir gün yetişkin bir bella sombranın yaprak kalabalığı içinde kaybolmuş, tohum topluyordum. Aşağıdan, Fransızca konuşan kadın sesi duydum. Biri ötekine, "Bu ne biçim ağaçtır" diye soruyordu. Ben, ağacın içinden, "Bella sombra ağacıdır" diye cevap verdim. Ben görünmediğim için, sanki ağaç Fransızca dile gelmişti. Kısa bir korku çığılığı duydum. Ağaçtan yere hopladım. Kadınlardan biri, Fransız kadın ozanı Kontes de Noailles R, yatıyla Bodrum'a gelmişmiş. Yatlarına bir kayık dolusu çiçek gönderdim. 'Balıkçı Şair' diye bir şiir gönderdim." Onun bu güzel anlatımları için, büyük şair Nazım Hikmet, "İçimizde en şairimiz Cevat Şakir'dir" demiştir.

Kültürpark'ta yaygın olarak rengarenk güller ve kadife çiçekleri kullanılmıştır. Şairlere,

yazarlara esin kaynağı olan güller, ağırbaşlı sevgililer gibi salınırlar. Marigold isimli Meksikalı güzel Kadifeler Kültürpark'ta dans ederler. Avrupa Uzay Ajansı (ESA), ay yüzeyine çok benzeyen bir toprakta 'kadife çiçeği' yetiştirmeyi başardığını açıklamıştır. Belki gelecekte ay yüzeyi de kadife çiçekleriyle kaplanacaktır.

Dünya fotosentez haritasında Türkiye

İnsanın oksijensiz bir ortamda yaşaması olanaksızdır. İstirahat halinde olan sağlıklı bir insan, normal günlük koşullar altında bir saatte solunumla yaklaşık 53 litre, yılda 464 bin litre oksijen tüketmektedir. Ağaçlar ve yeşil bitkiler ise karbondioksit ve sudan fotosentezle oksijen üreten canlılardır. Kısacası solunum ve fotosentez döngüsü yaşamın temelidir. 'Karbon Döngüsü' olarak da adlandırılan bu olay dengeli olmazsa fazla karbondioksit atmosferde ve toprakta birikecektir.

Uydulardan dünya üzerinde fotosentez yapan bitkilerin floresan ışıkları saptanabilmektedir. ABD'de mısır tarımı yapılan 6.4 milyon hektar alan, Güney Amerika'nın, Çin'in ve Avrupa'nın bir kısmı renk yelpazesinde kırmızı olarak görülen, en çok oksijen üretilen fotosentez alanlarıdır. Türkiye orta derece oksijen üreten küçük yeşil alanlar dışında büyük oranda az oksijen üreten mavi alandır. Ülkemiz oksijen fotosentez fakirliğiyle alarm vermektedir. Amazon Yağmur Ormanları'nın günden güne kesimlerle azaldığı, atmosferdeki oksijenin yüzde 80'ini sağlayan okyanuslardaki mikroskobik canlıların yok edildiği düşünülürse, ortaya çıkan tablo hiç de iç açıcı değildir.

Dünyadaki küresel ısınma herkesin bildiği bir gerçektir. Önümüzdeki 50 yılda Akdeniz Havzası'nda sıcaklığın ortalama 5 °C artacağı tahmin edilmektedir. Küresel ısınmayı önlemenin yolu ağaç dikmektir. Ağaçlar şehrin ısısının düşmesini, klima kullanımının azal-

Kenti yönetenler Kültürpark'ı İzmir'in orta yerine yerleştirerek bizlere çok kıymetli bir miras bırakmışlardır.

masını sağlayacaktır. ABD Orman Müdürlüğü New York'ta ağaç gölgesinin yüzde 24 olduğunu belirtmiştir. Bilim insanları kentsel alanlarda bu oranın en az yüzde 30 olması gerektiğini söylemektedir. New York, 1 milyon ağaç projesi sayesinde ulaşması gereken seviyeyi yakalamıştır.

Doğanın bir parçası olan Kültürpark'ın sağladığı yaşam alanında kuşların, böceklerin, sincapların, ağaçların, çalılırların ve otların yaşamları da birbirine bağlıdır. Ağaçlar ve üzerlerinde yuva yapan kuşlar arasında bu ilişki kolayca görülür. Kuş, ağacın üzerinde yavrularını büyütür, meyvelerini yer, ağaç da kuş sayesinde tohumlarını çevreye yayar, kurtlardan-parazitlerden kurtulur. Ölü hayvanlar ve ağaçlar bile doğada ziyan edilmez. Ormandaki bazı kuşlar, mantarlar, bazı böcekler ölü ağaçlarda barınırlar. Balıkçı da şöyle der, "Mezarın ne önemi var. Hani kardinalin birisi mezar taşına 'Burada kimse

yok' diye yazdırtmış. Öldükten sonra ben kendime değil, toprağa, doğaya lazımım. Galiba ruhun yaşaması da bu. Toprakta olduk toprağa dönüyoruz. Zamanla incir mi oluruz, lale mi, kim bilir? Ben öldükten sonra yokum. Baksana firavunlar ehramlar yaptırıldılar da yine yoklar."

Bugün gelişmiş toplumlar doğayı korumanın, bitkilerin ve hayvanların da doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunun farkına varmışlardır. Ormanlar, parklar ve çeşitli bitkiler içerisinde yaşamaya çalışan modern insanlar binalarının dış yüzeyini, çatılarını da bitkilerle donatmaktadır. İşyerlerinde, evlerinde bitkilerle ve hayvanlarla bir arada olmaya özen göstermektedirler. Birçok ülke yerli ve göçmen kuşların faydalarını anlamış, onların barınabileceği doğal hayatı korumaya almışlardır. Ayrıca gözlem yapanların kullanacağı platformları hazırlamış, bu şekilde ülke tanıtımlarını da yapmışlardır.

'Dünya Kenti' niteliğine sahip olmanın koşulları

'Dünya Kenti' olarak nitelendirilen New York'un birbirini dik açılarla kesen caddeleri ve devasa gökdelenleri arasında kalan Central Park; şehrin keskin çizgilerinin yumuşadığı kıvrımlı patikaları, çayırları ve küçük göletleriyle insanların kentin stresinden kaçıp sığındığı bir vahadır. Central Park yıllık ortalama 25 milyon ziyaretçisiyle New York'un simgesidir. 'Hyde Park' Londra'nın, 'Luxemburg Bahçeleri' Paris'in, 'Park Güell' Barcelona'nın, 'Bosques de Palermo' Buenos Aires'in, 'Bukit Timah' Singapur'un, 'Monte Santo' Lizbon'un, 'Yarkon Park' Tel Aviv'in, 'Ueno Park' Tokyo'nun, 'Kültürpark' da İzmir'in bir simgesidir.

'Dünya Kenti' olma niteliğe sahip olmanın önemli koşulu çağdaş fonksiyonları barındıran bir yeşil alan sistemine sahip olmaktır. New York'ta kişi başına 29,1 m², Brüksel'de 29 m², Londra'da 26,1 m², Viyana'da 25 m², Moskova'da 25 m², Lahey'de 20 m², Münih'te 16 m² aktif yeşil alan düşmektedir. Bu kentlerdeki yeşil alanlar turistlerin en fazla ziyaret ettiği yerler arasındadır.

Geçmişten günümüze gerçekleşen bütün bilimsel ve teknolojik gelişmelerle doğaya hükmetmek ve daha rahat bir ortamda yaşamak amaçlanmıştır. Ancak önlem alınmadan kaydedilen bu bilimsel ve teknolojik gelişmelerin dünyayı oldukça kirlettiği görülmektedir. Günümüzde insanın aradığı; doğadaki hayvana, bitkiye ve mikroskobik canlılara kadar tüm yaşam çeşitlerinin varlığına saygı gösteren teknolojik ürünlerdir. Kültürpark'ın yaratıcıları 1936'da tüm bunları görerek hareket etmişler, kocaman bir akciğer görevi yapan, toplumun kültürüne sahip çıkan Kültürpark'ı İzmir'in orta yerine yerleştirerek bizlere çok kıymetli bir miras bırakmışlardır.

Bir sahaflık öyküsü

Babamdan vasiyettir...

“Babamın bir lafı vardı, bana da vasiyetidir: ‘İlim için kitap alanlara gerekli kolaylığı sağla, koleksiyon için kitap alanlardan parayı kazan.’ Benden kitap alacak kişiyi önce bir yoklarım; bilim insanı mıdır yoksa koleksiyoncu mudur? Bilim insanıysa ona gerekli her türlü kolaylığı sağlarım ama koleksiyoncuysa paramı kazanırım açıkçası...”

■ Ayşe TEOMAN

■ Fotoğraf: Reha ALAN

Sahhaf yazılır, sahaf okunur

Küçük yaşta babasının yanında mesleğe adım atan ve bugün Türkiye’de adı geçen üç sahaftan biri olan Nail Esmer’le sahaf ve sahaflık üzerine sohbet ettik. Nail Esmer’in, “Osmanlıca lugatlarda kelime iki ‘h’ ile yazılır. Yani ‘sahaf’ değil ‘sahhaf’ tır. Ama günümüzde artık kelime ‘sahaf’ olarak dilimize yerleşmiştir. Biz de ‘Galat-ı meşhur lugat-ı fasihten evladır’ diyelim ve ‘sahaf’ kelimesini tercih edelim” şeklindeki açıklamasıyla konuya girmiş olduk.

Babalar ve oğulları

Baba Mehmet Esmer 1956 yılında, Mezarlıkbaşı’nda 1307 sokakta, müezzinlik yaptığı caminin karşısında Yenigün Kitabevi adıyla ilk dükkanını açar. Şimdi dükkanın olduğu yerde Müftülük binası var. Oğul Nail o sıralarda 7-8 yaşlarındadır ve kitap okumaya meraklıdır. Diğer oğul da bu dükkanda büyür ama onun kitapla arası hiç iyi olmamıştır. Sahaflık mesleğinde usta-çırak ilişkisi geçerli; babadan oğula geçer diye bir gelenek yok. Nail Esmer bu mesleği babadan devralmış ama kardeşi başka mesleği tercih etmiş. Burada gülümseten bir anısını aktarıyor Nail Esmer: “Bir dönem, ‘Gel dükkanında bana yardım et’ dedim kardeşime. Böylelikle ben de rahat rahat dolaşıp araştırmalarımı yapabilecektim. En fazla bir hafta dayanabildi. ‘Abi beni affet ama ben burada yapamayacağım, kitaplar üstüme üstüme geliyor’ dedi...”

Baba 1970’te kitabevini kapatıp lokantacılık yapar ama kitapçılığı bırakmaz; kitap alım-satımına devam eder. Beş yıl sonra Yenigün Kitabevi’ni tekrar açar. Dükkanın ön tarafında yeni yazıyla yazılmış dini kitapları, arka tarafında da eski sahafiyeye kitapları sergilemektedir. Nail Esmer o günleri şöyle anlatıyor: “Babam din adamı olması dolayısıyla entelektüel kitaplarından pek anlamazdı. Ben de çocuktum o zamanlar, büyüdükçe aklım erdi. İçinde, bugün bile epeyce para eden taş baskı yöntemiyle basılmış salnamelerin de olduğu toplu bir kütüphane alırdı. Onları dini kitap olmadıkları için çuvala doldurup giderdi. Bilmiyordu yani, anlamıyordu. Biz de o zamanlar çocuktuk, bilmiyorduk. Ne bilim, sonradan benim aklım başıma geldi. Ölümünden yaklaşık birkaç ay önce bir gün babama, ‘Baba bana bir şey öğretmedin’ diye serzenişte buldum. O da bana, ‘Oğlum öğretmedim çünkü ben alaylı bir adamım, sen mürekkep yalamışsın, kendin okudun öğrendin. Kardeşin de o dükkanda büyüdü ama sen sahaf oldun, o olmadı. Ben sana bir şey öğretilmedi ama sen kimin sayesinde öğrendin bu işi, benim sayemde öğrendin. Ben bu işi yapmıyor olsaydım sen ne yapacaktın? Kitap meraklısı olabilirdin de bu işi teknik olarak öğrenemezdin’ dedi...”

Bizim işimizde öğrenme usta-çırak ilişkisine dayalıdır

Nail Esmer anlatmaya devam ediyor: “Ben babadan sahafım ama aslında bizim işimizde babadan oğula geçer gibi bir durum yok. Benim de oğlum var ama onun da kitapla hiç ilgisi yok. Oğlum bana, ‘Bu işi

yapabilmem için evvela seni aşmam lazım. Seni de aşamayacağıma göre, ben de yapamam’ diyerek kendisine başka meslek seçti. Raif Erkenci ekolündeniz biz... Bizim ekolumuz usta-çırak ilişkisidir. Ustaların rahle-i tedrisatından geçtik. Öyle öğrendik bu işi. Şimdi hemen ikinci el kitapçı dükkanı açıp da tabelasına sahaf yazmakla sahaf olunmuyor. Ancak şöyle de bir şey var: Dönemler değiştikçe bazı malzemeler tarih itibarıyla geriye kayıyor. Şöyle bir örnekle açıklayayım; günümüz sahaflarının geçmiş dönemlerin malzemelerini bulabilmeleri zaten mümkün değil. Şu anda 1930’ların 1940’ların kitapları ve diğer malzemeleri önem kazanıyor. Onlar da zaten yeni yazıyla yazılmış olduklarından, satılabilmeleri için eski yazıya ihtiyaç yok. Geleneksel sahaflıkla ilgisi yok hiçbir şekilde tabi ama bu türlü bir sahaflık yapabilirler. Onun dışında bir şey yapabilmeleri mümkün değil. Seyfettin Özege hazırladığı Osmanlıca Kitaplar Kataloğu’nun önsözünde, ‘Bana birçok kitabın künyesi söylendi şifaen ama ben hiçbirine itibar etmedim. Elimde tutmadığım hiçbir kitabı kaydetmedim buraya’ diyor. Bu önemli. Şimdi o kitapları ellerinde tutmaları falan mümkün değil tabii. Dolayısıyla böyle de olunca, bu sahaflık nasıl olacak bilmiyorum tabii. Üzülüyorum... Şu bakımdan üzülüyorum; benim memleketimde, İzmir’de böyle bir geleneğin olamayışı, devam edemeyişi beni üzüyor haliyle. İstanbul’da şu anda devam ettirme kapasitesine sahip arkadaşlar var. En azından şöyle söyleyeyim; on-on beş kişi de olsa bu sahaflık geleneğini sürdürebilme kabiliyetine sahip genç-

ler var İstanbul'da. Ama burada yok... İskender isimli, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunu genç bir çocuk vardı. Alsancak'ta dükkanı vardı. Yetenekli ve meraklıydı. Ben biraz yetiştirmeye çalıştım onu. Ama bir yandan da ona, 'Bu işi yapmak istiyorsan birkaç yıl İstanbul kaldırımını çiğnemen lazım' deyip durdum. Benim sözümlü dinledi ve gitti."

Benim tabelam mabelam yok ama sahafım...

"Türkiye'de ikinci adamım. Birinci adam İbrahim Manav, benden 3-4 yıl kıdemlidir. Üçüncü kişi İbrahim Ağabey'in kızı, Murat Bardakçı'nın karısı Ayşegül'dür" diyen ve baba mesleği sahafılığı devam ettiren Nail Esmer hukuk eğitimi almak için gittiği İstanbul'da okul sonraları soluğu babasının arkadaşları olan sahafıların yanında alıyordu. "Babam bana Hukuk Fakültesi'nde okuduğum dönemde ayda 500 lira vermeyi taahhüt etmişti. Şehremini'de dört arkadaş ev tutmuştuk. Evin kirası 600 liraydı. Benim payıma 150 lira düşüyordu. Geri kalan parayla çok rahat geçiniyordum. Sahafılar şeyhi Hacı Muzaffer Ozak Efendi babamın arkadaşıydı. Bir gün babama, 'Mehmet Efendi, çocuğa bizim de bir katkımız olsun ama gücendirmeyelim. Sen bana Nail'le biraz kitap gönder, ben senden satın almış olayım. Beş yüz, altı yüz, artık ne tutarsa parasını ona vereyim' demiş. Böyle de görgülü, çok efendi bir insandı. Babam bana kitap gönderir, 'Bunları Muzaffer Efendi'ye götür' derdi, ben de götürürdüm. Muzaffer Efendi, 'Ne dedi babacığınız?' derdi. 'Beş yüz lira Dede Efendi' derdim, elini öperdim. Adamlarına 'Verin beş yüz' derdi. Meğerse uyduruk şeylermiş babamın gönderdikleri, ben mahcup olmayayım diye böyle ayarlamışlar aralarında. Bir de Nizamettin Amcamız vardı. Divan Edebiyatı'nın ünlü şairlerinden Yenişehirli Avni Bey'in torunuydu. Bektaşiydi. Küfürbazdı ama eli açık, gönlü geniş, hoş bir insandı. Boş zamanlarımda ben onların yanına giderdim. Sahafılık mesleğini seçmemde bana katkıları çoktur."

İzmir'de yaşam

Nail Esmer İzmir Atatürk Lisesi'nden sonra beş meslek dersinden fark sınavlarını vererek Ortaklar Öğretmen Okulu'nu hariçten bitirir. 6.5 sene kadar ilköğretim öğretmeni yapar. Okuldan sonra hukuk ve mali müşavirleri bürosunda yarım gün çalışmaya başlar. Fırsat buldukça, özellikle cumartesi-pazar günleri babasının dükkanına gidip gelmeye, bir yandan da kitapçıları dolaşarak ufak ufak bir şeyler alıp satmaya başlar. Boğaziçi Mahallesi'nde Hamdi Dalan İlköğretim Okulu'nda öğretmenlik yaptığı

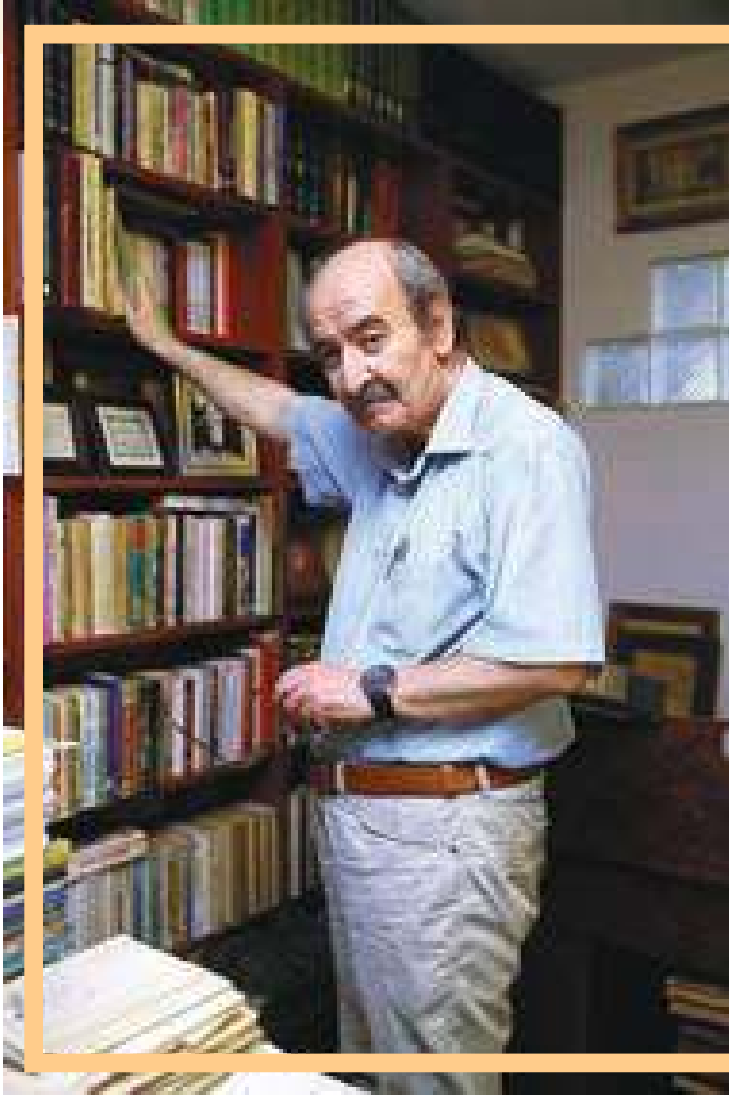
Kitabın kıymeti

Yazma eserler, bilimsel yazmalar ve sanat yazmaları olarak ikiye ayrılır. Bilimsel yazmaların değeri nüsha-i hakiki mi yoksa istinsah mı (çoğaltma) oluşuna göre takdir edilir. Nüsha-i hakiki, müellifin kendi elinden çıkma yazmadır. Buna müellif nüshası da denir. Ayrıca bilimsel kitaplar da tarihe göre; nüsha-i hakikiler (hicri takvime göre 800'ler), şerhler (800-1100 arası) ve haşiyeler (1100'den sonrası) olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır. Sanat yazmalarının değeri ise literatürde ismi olan bir hattat elinden çıkması, tezhibinin iyi bir müzehhib tarafından yapılmış olması, cildinin güzelliği ve hangi dönem yazması olduğu gibi kriterlere göre değerlendirilir. Matbu (baskı) kitapların değeri ise baskı tarihi ve baskı yeri (Osmanlı ülkesi dışında dahi Osmanlıca ve Arapça basılmış kitaplar vardır) itibarıyla değerlendirilir.

günlerde müdürle yaşadığı anlaşmazlık üzerine istifa mektubunu verir, bırakır öğretmenliği. Baba Mehmet Efendi'nin dükkanı 1991'lerin başlarında, çok uğraşmalarına karşın istismak edilip yıkılır, baba İstanbul'a taşınır.

Arşiv memurluğu sınavı

Dükkan açmayı düşündüğü günlerde babasının bir arkadaşı gazetede gördüğü bir ilanı müjdeli Nail Esmer'e; Osmanlı Arşivi'ne 'arşiv memuru' alınacaktır! Gider müracaat eder, 1200 kişinin girdiği yazılı sınavdan geçip mülakata girme hakkını kazanan 400 kişi arasındadır. Mülakat Komisyon Başkanı Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Bilim Tarihi Kürsüsü Başkanlığı yapan Profesör Aydın Sayılı'dır. Sınav salonuna onar kişilik gruplarla alınırlar. Sınavda Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden bir fotokopiyi okuturlar. Sıra kendisine gelir, okumasını isterler. Okumaya başlamadan önce sınav komisyonuna bir şey söylemek istediğini söyler. Söz verirler: "Efendim, biz arşive memur olarak gireceğiz. Burada matbu bir kitaptan sayfa fotokopi çekmişsiniz. Bunu okumakla burada arşiv memuru olamaz ki adam! Ben rika (el) yazısıyla ya da divani yazıyla bir şeyler okutacağınızı zannetmiştim. Üstelik Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden fotokopi çekmişsiniz!" Komisyondaki genç memurlardan biri, "Adama bak, Evliya Çelebi olduğunu dinlediği yerden anlamış. Şimdi sana kaçınıcı cilt olduğunu sorsam onu da bileceksin

Sahaflığın konusu sadece kitaplar değil

Bir sahaf dükkanında kaliteli eski kitapların yanında, fotoğraflar, gravürler, haritalar, önemli kişilerin mektupları, antetli kağıtlar, kartvizitler, kartpostallar, özel ciltler (saray cildi gibi) ve hat levhalar da bulunur. Ayrıca 1980'li yıllardan bu yana Avrupa'dan gelen bir etkiyle efemeralar (günlük kullanılıp atılan malzemeler), sahaf dükkanlarının satış kalemlerindedir.

belki!" der. Bunu Esmer, "Yok o kadar değil ama Evliya Çelebi'nin ifadelerini biliyorum" şeklinde yanıtlar. Bu konuşmalar üzerine Aydın Sayılı, "Sen ukalalık etme, oku bakayım!" der, okur... Arşiv Genel Müdürü İsmet Bey Personel Müdürü Nazım Bey'e, "Sen bu adamı götür, ne evrak lazımsa hazırlasın, bu adamı alalım" der. Arkadaşlarının sahaf olduğunu söylememesi gerektiği uyarısını dikkate almış ve sadece öğretmen olduğunu söylemiştir. Sınavı kazanmasına rağmen onu depoda görevlendirirler. Yapılan haksızlığa dayanamayıp "Ben böyle bir muameleye maruz kaldığım yerde çalışmam" diyerek başladığı gün işi bırakır. Bırakırken de babadan sahaf olduğunu söylemeyi unutmaz. Sonradan öğrendiğine göre o dönemde Türkiye gazetesinden olur getirmeyen adamı depoya veriyorlarmış meğer...

Müzayede günleri

Sonra tekrar İzmir'e gelir ve Mezarlıkbaşı'nda Koçaş İş Merkezi'nin bodrum katında dükkan açar. Öbür yandan İzmir'de müzayede geleneğini başlatır. Nail Esmer anlatsın, biz dinleyelim: "1991'de ilk kitap müzayedesini ben yaptım İzmir'de. Bu konuda bana Yaşar'ın (Aksoy) büyük yardımı oldu. Bir keresinde Yeni Asır gazetesinde hazırladığı kültür sayfasının tamamını benim düzenlediğim müzayedeye ayırmıştı. Bir gün rahmetli Şükrü'yü (Tül) getirdi bana, 'Müzayedeyi Şükrü yönetsin' dedi, olur dedim. Basmane'de Atlantis Otel'de yaptığımız mü-

zayedeyi sunmak için bir geldi Şükrü, papyonlu mapyonlu, grand tuvalet falan, müzayedeyi yönetti, gayet de güzel oldu. İyi de sonuç aldık o müzayededen. O dönemde 167 kitap koymuştuk, hepsini sattık. Daha sonra Ali Haydar hocanın müzayedesini yaptım. Kitap katkısında da bulunduğum müzayedeyi Şükrü'yle birlikte sunduk. İzmir'de yapılan müzayedelerin devamı gelmedi tabii... Müzayedelerin sahaflığa katkısı var mıdır acaba? Bu sorumu şöyle yanıtlıyor Nail Esmer: "Müzayede kitap satışı ve kitabı temin etme yönünden çok büyük özelliği olan bir ortam değil. Kitapseverlerin bir araya gelerek en azından sohbet etmeleri, kendi aralarında tatlı bir rekabet ortamı oluşturmaları gibi bir durum var. Açıkçası müzayedeler kitap meraklılarının zevk aldıkları bir oyun, bir yarış ortamı."

İzmir'de sıkıntılı günler

Nail Esmer için sıkıntılı günler başlamıştır. Esmer o günleri şöyle anlatıyor: "Başladım ama İzmir beni tatmin etmiyordu. Bir gün beni İstanbul'un sayılı sahaflarından olan eski arkadaşım Turan Türkmenoğlu aradı. İsrarla İstanbul'a gidip kendisiyle görüşmemi istedi. Buluşmamızda bana, 'Ben de aynı işi yapıyor olmama rağmen senin ayarında bu işi yapan yok. Bilgi anlamında ileri bir düzeydesin ancak sen, bir şeyi bilmiyorsun. Sen piyasa dengelerini bilmiyorsun, müşteriyi tanımiyorsun, fiyat oluşturamıyorsun. Benim dükkanda biraz dur, piyasayı öğren. Müşteri potansiyeli İstanbul'da. Aldığımızı

sattığımızı yarı yarıya bölüşürüz' dedi. Kabul ettim. Bir müddet gittim, denedim."

İstanbul cazip geldi

Bu deneyimden sonra İstanbul ona cazip gelir. İzmir'deki dükkanını kapatır. 1992 başlarında, kendi deyişiyle beş parasız vaziyette gider İstanbul'a. Babasının da İstanbul'da yaşaması onun için avantajdır. Üsküdar'da bir arkadaşının boş dükkanında babasının İzmir'de dükkanı kapatırken kendisine parayla sattığı kitaplarıyla işe başlar. Kısa bir sürede kitap ve para birikimi sağlar. Dükkanın sahibi olan arkadaşıyla yarı yarıya bölüşür kazancını. Daha sonra kendi başına bir şeyler yapmak ister ve Kadıköy Bahariye'de Kafkas Pasajı'nda kendi adına bir dükkan açar. Sahaflar piyasasında iyice tanınan ve kendisine yer edinen Nail Esmer, müzayedeye yapanlara, antikacılar danışmanlık yapmaya başlar. Bu durumun cazip gelmesi üzerine dükkanını kapatır.

Kerametleri kendilerinden menkul!

Kitap ve malzeme konusunda İstanbul'un önde oluşunun nedenlerini Nail Esmer; önemli medreselerin, Darülfünun'un (üniversitenin) İstanbul'da açılması, bilim insanlarının, paşaların, devlet erkanının, önemli kütüphane oluşturanların hemen hepsinin İstanbul'da oluşu, yurtdışından gelen bilim insanlarının da İstanbul'a gelişi, alışverişin ağırlıklı olarak İstanbul'da dönmesi şeklinde sıralıyor. Bu konuda İzmir'de böyle bir potansiyel olmamasını da şu sözlerle ifade ediyor Nail Esmer: "Üzülerek söylüyorum, burada ne malzeme bakımından ne de müşteri bakımından böyle bir potansiyel yok. Bu konularda bilim insanları da zayıf. İzmir kültür şehri deniliyor. İzmir kültür şehri falan değil bana kalırsa. Eskiden belki biraz daha iyiydi. Şimdi pek yok. Okuma oranında da gerileme var. Bu duruma ekonomik nedenlerin de etkisi olabilir. İzmir'de geleneksel anlamda sahaf yoktur. Çünkü sahaflık geleneğinin mebdei (başlangıcı) hiç olmamıştır. İzmir'de hemen hemen tüm ikinci el kitapçılar tabelalarına 'Sahaflar' yazdırmışlar ise de maalesef söylemek zorundayım, bunların kerametleri kendilerinden menkuldür. İyi bir sahafın yazma ve matbu kitapları değerlendirebilmesi için Osmanlıca hatta yeterli miktarda Arapça ve Farsça bilmesi, bunun yanında hat sanatı ve tezhip sanatını da iyi bilmesi gerekir..."

Sahaflar ve sahaflık

Sahaflar ve sahaflığı Nail Esmer'den dinlemeye devam ediyoruz: "Sahaflık matbaanın Türkiye'ye gelmesinden önce de vardı. Sahaflar, 'yazma' ve 'matbu' kitapların alım satımını yapardı. Zengin aileler, üst düzey büro-

kratlar, paşalar kütüphanelerine 'yazma' kitap hazırlattırıldılar. Yazma bir eserin istinsahını (çoğaltılmasını) isteyen kişi bu işlemi sahaf aracılığıyla yaptırırdı. Ayrıca ölüm veya azil gibi nedenlerle ekonomik durumu bozulan bir üst düzey devlet görevlisi ya da ailesi yazma eserlerden oluşan kıymetli kütüphanesini elden çıkarmak (satmak) için yine sahaf başvururdu. Tanınmış bir aile olduklarından kitaplarını, yazmalarını alenen satmaları ayıp sayılırdı, bu kişiler kütüphanelerini sattıklarının duyulmasını istemezlerdi. Bu nedenle sahaf, aracılık ettiği bu alışverişi sır olarak saklardı. Daha sonra, matbu (baskı) kitaplar döneminde de kitaplarını sattığının duyulmasını istemeyen ünlü kişiler de olmuştur. Hatta bunlardan bazılarında ben de tanık oldum..."

Matbaanın gelişyle hattatlar ayaklanıyor

Matbaanın Türkiye'ye gelişyle sahaflık da değişime uğrar. Nail Esmer'den dinlemeye devam ediyoruz. "18. yüzyıl başında Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin verdiği fetva üzerine padişah tarafından verilen bir fermanla İbrahim Müteferrika'nın; dini eserler basmamak, sadece entelektüel kitaplar basmak kaydıyla kitap basmasına izin verilir. Dini eser basılmasına müsaade edilmemesiyle ilgili matbaada hata yapılır, Allah'ın adı yanlış yazılır, bol miktarda basılması durumunda ortalıkta dolaşırsa ayak altında kalır gibi gerekçeler öne sürülse de asıl neden işsiz kalacakları endişesiyle isyan edip ayaklanan hattatlardır. Bab-ı Ali'de hokkalarını divitlerini küçük tabutlara koyarak yürüyüş yapan hattatların isyanı, o dönemde tarih, coğrafya kitaplarının ve lügatların basılmasına neden olur bir anlamda. Böylece 1141 Hicri (1729 Miladi) tarihinde İbrahim Müteferrika tarafından kurulan mat-

Kitap aralarına dikkat

Benim evde çok yaptığım bir şeydir. Kitap aralarına zaman zaman elli-yüz lira atıp unutum. Sonra başımız sıkışınca bulup bulup harcarız. Eski kitapçılardan aldığım bir kitabın içerisinde bulduğum bir sinema bileti ya da kitabın üzerine alınmış minik notlar, varsa yazarın imzası falan beni heyecanlandırır. Nail Esmer de bunun aslında çok önemli olduğunu söylüyor: "İbrahim (Manav) Abi'nin taktığıdır. Toplu kütüphaneye aldığı zaman kimseyi sokmaz odaya. Kitap aralarından milli piyango, bilet gibi şeyleri çıkarır, ayıklar. 'Toplu kitap alınca önce tara' derdi bana."

baada ülkemizde ilk kitap (Vankulu Lügati) basılır. Bu tarihten 1928 Harf İnkılabı'na kadar, yaklaşık 200 yıl boyunca sahafklar Osmanlıca, Arapça, Farsça, yazma ve baskı kitap alışverişi yapmaya devam ederler. Maalesef Harf İnkılabı'nın yanlış yorumlanması sonucunda Anadolu'da bazı devlet görevlileri tarafından korkutulan insanlar ellerindeki eski yazılı kitapları toprağa, duvar oyuklarına gömerler. 1950'lerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle din adamları bu işi, yani sahaflığı yapmaya soyunurlar.

Katalog bilgisiyle sahaflık olmaz

Harf İnkılabı'ndan sonra yeni harflerle kitap satan yeni kitapçı dükkanları ve bunlara bağlı olarak ikinci el kitap satan eski kitapçı dükkanları açılmaya başlar. Sahaflarla eski kitapçılar arasındaki farkı Nail Amca'dan öğreniyoruz: "İşte bu sonradan açılan ikinci el kitap satıcıları ile sahafkların ikisine de eski kitapçı denildi. Yani tabirimi mazur

görün sapla saman birbirine karıştırıldı. Oysa sahaflık her ne kadar eski kitap satıcılığı ise de usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen geleneksel bir meslektir. Sahaflık bir birikim işi. Yılların birikimi. Katalog bilgisiyle sahaflık yapılamayacağı açık. Kişinin sahaflık yapabilmesi için geçmiş dönemin nadir örneklerinin elinden geçmiş olması lazım. Bu yeni ikinci el kitap satıcılarının bu örneklerin eline geçmesi halinde bile bu örnekleri tanıyabilecek durumları yok..."

Koleksiyonerler cahil!

"Geçmiş dönemdeki sahafklara yüklenen misyonla bugünkü sahaflık yapacağım diyen insanlara yüklenen misyon farklı. Geçmiş dönemdeki kitap meraklıları bilgili insanlardı. Bizim ustalarımızdan öğrendiğimiz bir şey vardır. Biz kitap hakkındaki bilgileri müşterilerimizden öğrendik. Okumaya yazmaya pek merak yoktu ama ben meraklıydım, nadirim aralarında. Dolayısıyla okumuş yazmış müşteri, sahafkları eğitirdi, onlara çok şey öğretirdi. Sahaf adayı süreç içerisinde ustasından baskı kitapların müellifleri hakkında biyografik, kitapların içerikleri hakkında bibliyografik bilgileri, kitapların kaç değişik baskısının olduğunu, bu baskılardan hangisinin tercih edildiğini öğrenirdi. Tüm bu bilgileri öğrenmelerine rağmen sahafklara uzun yıllar cahil gözüyle bakılmıştır. Geçmiş dönemde böyleydi. Ben de bu dönemin bir kısmına yetiştim. Ama artık bu günden sonra koleksiyon yapacak kişiler cahil. Bu günden sonra sahafkların daha bilgili olmaları gerekiyor ki bu cahil koleksiyonerleri yönlendirebilsinler. Şimdi tam tersine döndü iş. Artık sahafkların koleksiyonerleri yönlendirmesi lazım. Koleksiyonerler kendi konularına göre koleksiyon yaparlar. Ben de bir dönem 'Osmanlıca İzmir Kitapları' koleksiyonu yaptım kendime. Bayağı da bir yeküne ulaşmıştım. Sonra İstanbul'da bir işadamına sattım onları. İzmir'de böyle bir koleksiyon yapan kimse yok..."

Evvel zamanda Sultan Abdülhamit, "Sahaf dükkanlarına dikkat edin, oraları nifak yuvalarıdır!" demiş. Ülkemizde ve dünyada kitabın yakıldığı, toplatıldığı, yasaklandığı dönemler olmuş. Hala da bazı ülkelere adı yasaklı kitaplar listesinde olanlar var. Son çaylarımızı yudumlarırken Nail Esmer'le yaptığımız bu keyifli sohbetin de sonuna gelmiştik. İçtiğim çayın demi ağzımda, yaptığımız bu güzel sohbetin tadı dimağımda Sovyetlerin sakıncalı yazarı Platonov 'un Çevengur'una kaldığım yerden devam etme düşüncesiyle evin yolunu tuttum.

*Bir süredir sağlık sorunlarıyla baş etmeye çalışan Nail Amca'ya buradan sevgilerimi iletiyor ve sağlıklı günler diliyorum...

Abacioğlu Han nasıl kurtuldu?

İzmir, tarihi bir kenttir ve her ne kadar kente dışarıdan bakıldığında pek görülmesi de, özellikle Konak ilçe merkezinde yoğunlaşan yeraltı ve yer üstü taşınmaz kültür varlıkları, "Bu kent tarihi bir kenttir!" diye bağırır.

■ **Mihriban YANIK**

■ **Fotoğraflar: Yavuz ZEREN**

Bir kentin belleği o kentin kimliğini oluşturur. İzmir merkezinde bulunan Konak ilçesi de, kent belleğini oluşturan Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi gibi çeşitli dönemlerde kullanılmış tarihi yapılar ile arkeolojik kalıntıları barındırır.

Pagos diye adlandırılan dağın eteklerinde ilk kurulduğu dönemde, Smyrna adı verilen bu kenti korumak için yapılan Kadifekale surları, kazıları devam eden antik kent toplanma, ticaret alanı olan Devlet Agorası ve kazıları yeni başlayan Antik Tiyatro, Konak merkezindeki en önemli arkeolojik kazı alanlarıdır. Kent halkının yaşadığı tarihi konutlar, hanlar, hamamlar, hastaneler, çeşitli kamu binaları, eğlence merkezleri ve özellikle Konak'tan Basmane'ye kadar uzanan Kemeraltı Çarşısı, kentimizin kalbindeki değerli taşınmaz kültür varlıklarının diğer bir bölümüdür.

Kemeraltı Çarşısı, kentin ilk kurulduğu dö-

nemlerden bu güne kadar ticari bir çarşı olarak varlığını sürdürmüştür. İlk dönemlerde İzmir'de doğal bir iç liman bulunmaktaydı ve kıvrılarak bir yay yapan cadde, bu iç limanı çevrelemekteydi. Bu limanda, dönemin deniz araçları ile ticari mallar taşınıyordu. Bunu antik dönem gravürlerinden anlayabiliyoruz. Doğal olarak liman caddesinde bulunan ve çoğunlukla depolama ve dinlenme işlevi bir arada görülen hanlar ve bunlara bağlı olarak hamamlar, dini tesisler, ticarethaneler sıralanmaktaydı. İç liman bölümünün çeşitli nedenlerle dolması ve artık deniz ticaretine uygun olamaması nedeni ile bu bölüm daha sonraki yıllarda doldurulmuş ve elde edilen alana yine çoğu ticari amaçlı olan yapılar inşa edilmiştir.

İç liman kıyısında bir han, Abacioğlu Han

Kemeraltı'nın eski iç liman bölgesindeki hanlarından biri de tarihi Abacioğlu Han'dır. Bu han, iç avlu etrafında değişik zamanlarda ve bitişik nizamda inşa edilmiş iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Mimari yapı malzemeleri kesme taş, kaba yonu taşı, tuğla

ve ahşaptır. Han'a, Anafartalar Caddesi'ne bakan cephesindeki kapıdan girildiğinde ilk bakışta avlunun iki yan cephesinin mimari açıdan uyumsuzluğu dikkati çeker. İki farklı yapı görünümündeki hanın avlusuna girişte sağ kanadında; birbirine simetrik iki katlı yedi dükkan, içten birer beşik tonozla, dıştan ise birer kırma çatıyla örtülü olduğundan, her dükkan cephesi üstten birer üçgen alınlıkla son bulur. Avlunun diğer kanadında yer alan sekiz dükkan ise avluya paralel tek bir kırma çatıyla örtüldüğünden diğerinin tersine, tamamı tek bir cephe görünümündedir. Her iki kanattaki mekanların çatı örtüleri ve cephelerindeki mimari uyumsuzluk, günümüzdeki bu yapılar topluluğunun tamamının Abacıoğlu Han olarak yapılmadığını, ancak sadece Anafartalar Caddesi'nden girildiğinde sağ kanattaki mekanların orijinal han mekanları olabileceğini, diğer yapıların ise daha sonra değişik dönemlerde yapıldığını düşündürmektedir. Abacıoğlu Han, vakıf kayıtlarına göre 18. yüzyıl başlarında Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Mesut Kızılhisar

Vakfiye bilgilerine göre, eski yapı dokuz odalı ve yedi adet alt mahzenlidir (İzmir Vakıflar Müdürlüğü, II. Vakfiye Defteri s. 258). Görüleceği üzere, vakıf kayıtları da bu düşünceyi desteklemektedir.

Han, erken dönemlerde limana gelen gemiler için ticari mal depolama amaçlı kullanılmaktayken, zamanla iç limanın işlevini yitirmesiyle birlikte, kullanım amacı dönemin

ihtiyaçlarına ve yapının fiziki koşullarına bağlı olarak değişti. Bilinen ilk dönemde han içinde yağcılar ve balcılar bulunduğu, şimdi adı Anafartalar olan caddenin Basmane'ye doğru giden bölümüne de Balcılar Sokağı denildiği kulaktan kulağa günümüze kadar ulaştırılmıştır. Kemeraltı'nın eski esnafları da yakın dönemleri biliyorlar. 1950 yıllarından sonra hanın bu işlevleri geçersiz olunca, hanın orta avlulu, yüksek geniş kapılı olması nedeniyle meyve ve sebze satıcıları, burayı bir hal gibi kullandılar. Hanın geniş

avlusunu ve alt katlarında mal depolama, hayvanlarını barındırma, üst katlarında ise yatma ihtiyaçlarını karşılamışlardı. Başka bir semtte hal binası yapılması ile hal işlevini de kaybeden yapı, 926 Sokak'taki ayakkabı imalathanelerine yakınlığı nedeniyle yoğun olarak ayakkabı imalatçıları tarafından kullanılmaya başlandı. Bölgedeki tüm ayakkabı imalatçıların belediye tarafından Işıkkent'e taşınması sonucu, buradaki imalatçılar da gitti. Yeni işlevini bekleyen yapılar, pek fazla gelir getirmeyen bir mülk haline gelince bakımı zorlaştı ve harap olmaya başladı. Bundan sonra yıllarca çoğu boş kaldı veya mülk sahipleri tarafından çoğunlukla eşya deposu olarak kullanıldı.

Bütün bu işlev değişiklikleri olurken; handa en eski esnaflardan olan, İzmir saatçisi Edip Şen, Polombo Ticaret'in sahibi Rafael ve geçen yıllarda kaybettiğimiz derici Mesut Kızılhisar bu değişimlerin bir kısmına şahit olduklarını, daha önceki dönemleri ise babalarından veya dedelerinden dinlediklerini söylemişlerdi. İyileştirme çalışmalarımız sırasında her zaman yanımızda olan ve belediyenin çalışmalarına özveriyle destek olan bu İzmir sevdalılarına ve han esnafına ne kadar teşekkür etsek azdır.

Dönemin Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ, 2005 yılında tarihi dokuyu koruma hedefleri doğrultusunda teknik ekibi ile birlikte inceleme yapmış, esnaflarla temas kurmuş ve hanın elbirliği ile yapılabileceğine karar verilmesi sonucu proje çalışmalarını başlatmıştır.

Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü tarafından hazırlanan projeler, handa her hafta

düzenli olarak yapılan toplantılarla esnaf ve halka açık olarak tanıtılmış, görüş alışverişlerinde bulunulmuştur.

Mesut Amca'nın katları...

Han projesinin hazırlanması sırasında, girişin tam karşısında yer alan iki yapı, çok önemsenmiştir. Bunlardan sağdaki, üçgen alınlıklı, taş söveli, kemerli kapı ve pencereleri olan bir cepheye sahipti. Soldaki ise, üç katlı betonarme yapı ve önünde merdivenle çıkılan kapalı bir giriş teras eklentisi vardı. Yapının ahşap kısımlarının çıkan bir yangında tamamen yanması sonucu, ne yazık ki o zaman henüz tescilsiz olan hanın bu parselindeki yapıya, belediye tarafından inşaat ruhsatı da verilmişti. Cephe iyileştirmesinin tam ve etkili olabilmesi için bu binanın cephesinin de özgün haline dönüştürülmesi gerekiyordu. Ancak, yapı sahibi Mesut Kızılhisar çok inatçıydı ve "Benim ruhsatım var, enayi miyim? Ruhsatlı katlarımı yıkacağım, proje yaptıracağım, onaracağım ve bunlara bir sürü para harcayacağım öyle mi? Olmaz kesinlikle kabul etmem" diye tutturdu. Ama o yapı bu şekliyle kalırsa, iyileştirme gerçek anlamda etkili olamazdı. Her hafta toplantılarda Mesut Amca'yı hep birlikte ikna ediyorduk, ama o birkaç gün sonra işyerime gelip "Ben vazgeçtim, yapamam" diyordu. Bu şekilde haftalarca uğraştık. Kendisini yakaladıkça, hanın projelerini, üç boyutlu çizimlerini gösterip, kabul ettiği takdirde hanın eski güzelliğine dönmesinden, onun bizden daha mutlu olacağını anlatıyordum. Akli yatıyordu ama ruhsatından ve katlarından da vazgeçemiyor, üstelik bir de para harcamak zorunda olduğu için, bana enayi derler diye düşünüyordu. Belki de bu yüzden, en çok bana kızıyor, sık sık başkana şikayet ediyordu, şakayla karışık "Başkanım bu Mihriban Hanım demir leblebi, ne yenilir ne yutulur" diyordu. Sonunda baktım ki olmayacak, "Mesut Amca, senin yapının projeleri için bir restorasyon uzmanı mimar arkadaşına rica edeceğim, hanın önemini ve durumu anlatıp kendisinin sadece kağıt masrafları karşılığında projelere yardımcı olmasını isteyeceğim. Bunu kabul ederseniz hepimiz için, kentimiz için çok güzel bir işbirliği yapmış olacağız" dedim. Piyasada projelerin kaç paraya yapıldığını sormuş öğrenmişti, belki de o nedenle, "Bir düşünüyem" dedi. Ardından bahsettiğim mimarla görüştü ve neredeyse bedavaya anlaştıklarını söyledi. Bu hepimizi çok rahatlattı. Çünkü Abacıoğlu Han'ın bu günkü haline dönebilmesini sağlayan en önemli unsur buydu. (İçeri girdiğinizde tam karşıda solda üç katlı nitelsiz bir betonarme yapı olsaydı, hanın bu günkü güzelliği elbette olamazdı.)

Sonunda projeler belediye ile işbirliği içinde hazırlandı, Koruma Kurulu onaylarının alınması ile ilgili işlemler yürütüldü ve nihayet izin alınarak üzerindeki beto-

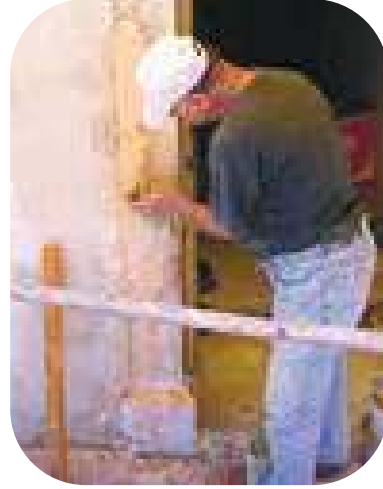
narme katlar özenle yıkılmaya başlandı. Ön cephesindeki kapalı eklentiler yıkılınca, yapının orijinal cephesinin pencereleri ve taş örgü duvarı bütün güzelliği ile ortaya çıktı. Bitişindeki yapıyla cephe ikiziydi. Ortaya çıkan güzellik Mesut Amca'yı da etkiledi. Pencerelerin birkaç taş söve eksikliği vardı ve bunların orijinal taşlarla tamamlanması gerekiyordu. Mesut Amca'ya bunu söylediğimde hiç itiraz etmedi. Birkaç gün onu handa göremeyince, merak ettim sordum ve Manisa'nın bir ilçesinden söve taşı getirmeye gittiğini öğrendim. Bu beni çok mutlu etti. Çünkü hanın iyileştirilmesi konusundaki çabalarımız boşa gitmediği gibi, Mesut Amca'yı da 'korumacı' yapmıştık sonunda... Her gün düzenli geliyor, sorular soruyor, gelenlere anılarını anlatıyor, kapısının önüne bir masa, sandalye atıyor ve çalışmalarını ilgiyle izliyordu. Hatta bir gün (belediyenin Cumhuriyet Halk Partili olması nedeniyle), "Ben solcuları hiç sevmezdim ama siz aslında çok iyi insanlarmışsınız, hepinizi çok sevdim" demişti. Eminim işler tamamlanıp açılış yapıldığı gün bizlerden çok, o mutlu olmuştur. Kendisi, handa mutlu birkaç yıl daha geçirdikten sonra bu dünyadan göçtü. Mekanı cennet olsun.

Giriş kapısı taş sövelerinde boya sökümü

Hanın iyileştirilme çalışmaları kapsamında, neredeyse toprak görünümündeki çamurlu ve perişan durumdaki orta avlunun zemini, projeye uygun olarak doğal taş ve taban tuğlası ile düzenlendi. Hanın tek yapı olarak görülmesi nedeni ile daha önce içeriye çekilememiş olan tesisat boruları, kanal çalışmaları, elektrik aydınlatma hatları çekildi. Tarihi yapıya uygun avlu aydınlatma armatürleri takıldı. Yapıların avluya bakan cephelerindeki dökülmüş sıvaların tamiri, boya ve badana işleri ile kapı ve pencere söve taşları üzerine sonradan sürülmüş olan plastik veya yağlıboyalar, esnaf tarafından söktürüldü. Bu işlemler elle yapılan, özen isteyen hassas işler olduğu için, aylarca sürdü. Yeri gelmişken söylemek isterim, bu tür tarihi yapılarda kullanılan doğal taşlar hava almadıklarında bozulurlar ve ömürleri azalır. O nedenle, yapılardaki sövelerin boyanması yanlıştır (sıvadan yapılmış çıkma söveler boyanabilir). Kapı ve pencerelerin taş söve, demir imalat eksikleri ile taş sövelerdeki

boya sökümü işleri de bizim denetimimizde yapı sahiplerince tamamlandı.

Orta avluya bakan ve demir konsollarla yapıya sabitlenmiş ancak büyük çoğunluğu yok olmuş, kalanı da parçalanmış olan metal saçak örtüsü, orijinaline sadık kalınarak yenilenmiş ve boyanmıştı.

Bütün bu onarımlar devam ederken dönemin Belediye başkanı Muzaffer Tunçağ, Başkan Yardımcısı Muhittin Selvitopu ve ilgili müdürler, toplantı günleri tam kadro orada bulunuyor ve sorulara cevap veriyorduk. Ayrıca, Hüseyin Hepşengünler ve ben diğer günlerde de sık sık hana uğrayıp çalışmaları izliyorduk.

Ve mutlu son...

Hanın iyileştirilmesinden sonra sıra tanıtım ve işlevi ile ilgili çalışmalara geldi. Bu kapsamda önce esnafa hanın kullanımı ve düzeni ile ilgili bilgiler verildi, dikkat etmeleri gereken konular anlatıldı. Daha sonra, yapının tanınır hale gelebilmesi için belediyenin geniş katılımı toplantıları ve etkinlikleri burada yapıldı.

Han avlusunda, 'İzmir Çetesi' film çekimi

Konak Belediyesi bu çalışması ile 2007 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi 'Tarihe Saygı Yerel Koruma Ödülü', daha sonra 'Tarihi Kentler Birliği İyi Uygulama Ödülü' almıştır. 2011 yılında 'Philippe Rotthier Avrupa Mimarlık Ödülü'ne başvuru yapılmış ve sergileme ödülü olarak, katılan yüzlerce proje arasından en iyi otuz proje arasına girmeyi başarmıştır.

Hizmete açılmasının ardından 'İzmir Çetesi' filminin çekimlerine de sahne olan Han'ın yaşatılarak korunması ve esnafın bilinçlenmesi için yapılan çalışmaların sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Bu konudaki çalışmaların titizlikle devam ettirileceğine gönülden inanıyorum. Darısı günümüze az sayıda ulaşabilmiş diğer hanların başına. Bu arada yeri gelmişken belirteyim; Kemeraltı'nda bulunan Selvili Han ve Mirkelemoğlu Han'ın projeleri de geçtiğimiz yıllarda tamamlanarak Korumu Kurulu onayları alınmış olup, esnaf ile görüşme, anlaşma ve uygulamaya hazırdır.

Kaynakça

Çınar Atay (Kapanan Kapılar- İzmir Hanları), Bozkurt Ersoy (İzmir Hanları), Hülya Yüceer yüksek lisans tezi.

Yolun yarısında yazar oldu

■ Röportaj: **Nalan KOLAĞASI İMRE**

■ Fotoğraflar: **Reha ALAN**

Mahcup ve mütevazı kişiliğine aykırı olsa da o artık tanınan, sevilen, öyküsü filme aktarılan bir yazar. "Sen de mi yazar oldun" diyecekler diye yazma tutkusunu gizleyen ve 35 yaşından sonra öykülerini kendi adıyla yayınlayan Mahir Ünsal Eriş ile keyifli, içten ve samimi ve bir o kadar da keyifli sohbet gerçekleştirdik. Bizimle birlikte onu daha yakından tanımaya ne dersiniz...

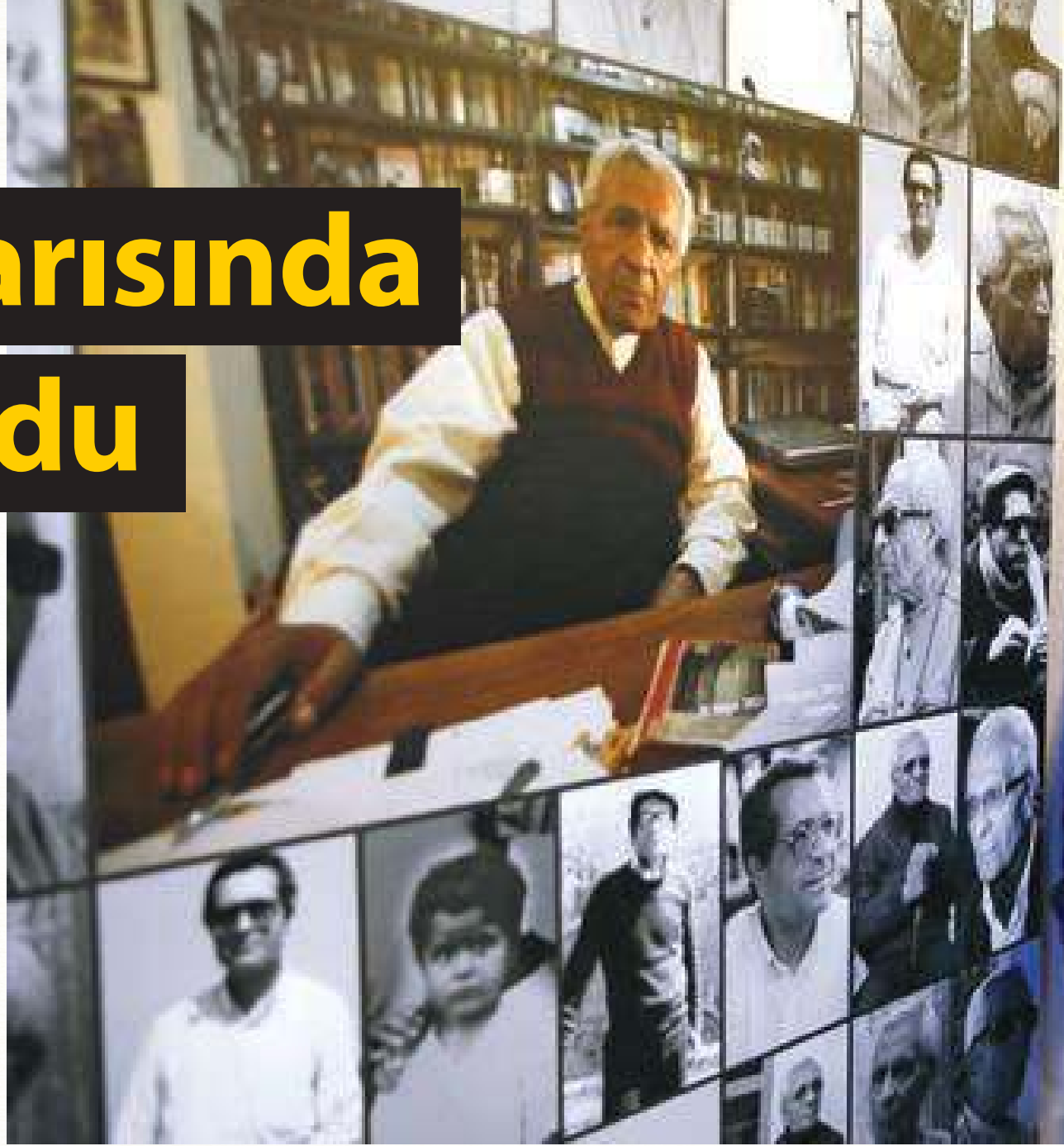
Konak Belediyesi 2016 yılının Mayıs ayında İzmirli büyük edebiyatçı Tarık Dursun K.'nin adını yaşatmak amacıyla Türkiye'nin ikinci yazar evini hizmete açtı. Karataş'ta bulunan tarihi bina restore edilerek İzmir'e yeniden kazandırıldı. İki katlı bina, konukların kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmeleri için özenle, zevkle dayanıp döşendi. İlk katın girişindeki duvarları Tarık Dursun K.'nin fotoğrafları süslüyor. Bir odada özel eşyaları ve kitapları bulunuyor.

Tarık Dursun K. Yazar Evi'nde yazarlar, şairler, çevirmenler ve sanatın farklı disiplinlerinden isimler ağırlanıyor. Sanatçıların çalışmalarının bir kısmını burada yapmalarına, İzmirli sanatçılarla ve okurlarla bir araya gelmelerine ve birlikte atölye çalışmaları düzenlemelerine imkan veriliyor. Şimdiye kadar da öyle oldu. Konak Belediyesi'nce restore edilerek İzmir'e kazandırılan Yazar Evi'nin ilk konuğu Şair Cihat Duman'dı. Ardından Yazar Yavuz Ekinci, sonra Fotoğraf Sanatçısı Serra Akcan ve son olarak da (röportajı yaptığımız günlerde) Yazar Mahir Ünsal Eriş konuk oldu.

Yaklaşık üç hafta Tarık Dursun K. Yazar Evi'nde kalan Eriş ve eşi hem yıllardır gelmediği İzmir'i daha yakından tanıdı hem de düzenlenen imza etkinlikleriyle okurlarıyla bir araya geldi. Yazmakta olduğu yeni kitabına İzmir atmosferinde devam eden Eriş, TRT Kent Radyo İzmir'de yayınlanan Kent Kitaplığı isimli edebiyat programının da konuğu oldu.

'Benim Adım Feridun'un kısmeti bol oldu

Kişiliğindeki naiflik, öykülerine de yansımış adeta. Yalın ve sade bir dil anlatımıyla 2012 yılında edebiyat dünyasına hızlı bir giriş yapan Eriş, genç yaşlarda başladığı çevir-

menlik sayesinde çeşitli dillerden çok sayıda kitap, makale ve öyküyü dilimize kazandırdı. Öykülerini topladığı 'Bangır Bangır Ferdi Çalıyor Evde...' adlı ilk kitabı 2012 yılında İletişim Yayınları'ndan okurlara ulaştı.

Yazın hayatının ilk başlarında 2014 yılında, bir yıl önce okuyucuyla buluşan 'Olduğu Kadar Güzeldik' adlı öykü kitabıyla 'Sait Faik Hikâye Armağanı'nı alarak dikkatleri üzerine çekmeye başlayan Eriş, 2015 yılında çıkan 'Dünya Bu Kadar' isimli romanıyla yazarlığa iyice ısındığını gösterdi. Öykülerindeki naifliği ve yalın diliyle dikkat çeken genç yazar, sadece okurlarının değil, yönetmen Çağan Irmak'ın da dikkatinden kaçmadı. 2016 Kasım ayında vizyona giren, 'Olduğu Kadar Güzeldik' isimli kitabında yer alan 'Benim Adım Feridun'

öyküsü aynı isimle senaryolaştırılarak beyazperde seyirciyle buluştu. 'Benim Adım Feridun' öyküsünün kısmeti bol oldu. Filmin yanı sıra illüstratör Murat Başol tarafından da çizgilerle anlatılan öykü başlı başına tek bir öykü kitabı olarak şık bir versiyonla tekrar okurların beğenisine sunuldu. Dört yıllık yazarlık serüvenine saygın bir ödül ve bir de öyküsü sinema filmine ilham olmuş bir başarı sığdıran Mahir Ünsal Eriş'e filmle ilgili duygusunu sordüğümüzde, "Ben bu filme doğrudan müdahil olmadım. Senaryo aşamasında da bulunmadım. Sadece benim hikâyemden yola çıkılarak senaryolaştırıldı. Bu benim için bir onurdur" dedi.

Eriş'in yazarlığa adım atması Cahit Sıtkı Tarancı'nın dizisinde yer aldığı gibi yolun ya-

rısından sonra başlamış. Naif, sakin, alçakgönüllü, bir o kadar da sıcakkanlı, samimi ve içten kişiliği sayesinde kaynaşmamız zor olmadı. Kitapları bir anda okurun da dikkatini çekince ünlü bir yazar olan Eriş, ünlü olduğunun farkında değil, daha doğrusu ünlü olmak umurunda değildi. Karşı koyamadığı yazma dürtüsü ve sonrasında gelen başarı onu ister istemez okur-yazar (!) çevresinde haklı bir üne kavuşturdu. Ama o bundan biraz sıkılıyor, utanıyor.

Sen de mi yazar oldun?

Sohbetimizde onu tanımaya taa en başından başladık. Arkeoloji bölümü mezunu. 10 yıl Kültür Bakanlığı'nda çalışmış. Öğrencilik yıllarında masraflarını çıkarmak için kitaplar çevirmiş. İçindeki yazma dürtüsünü ve "Yaz, yaz, yaz!" diyen iç sesini uzun bir süre duymazdan gelmiş. Mahcup, utangaç, mütevazı kişiliğine, "Sen de mi yazar oldun?" deme ihtimallerini ve yazmanın romantik bir eylem olduğu düşüncesini de ekleyince (ona göre romantiklik erkeği zayıf gösteren bir şey) 30 yaşından sonra Mahir Ünsal Eriş, Mahir Ünsal Eriş olmuş. İlk olarak anne ve babasının isimlerini birleştirerek, hikâyelerini paylaşabileceği bir blog yazmaya başlamış. "Ancak kimse okumuyordu. Her gün ziyaret edip ziyaretçi sayısının artmasına katkı koydum. O dönem Kültür Bakanlığı'nda çalışıyordum. Bir sabah kardeşim aradı ve gazetede röportajımın çıktığını söyledi. Gazeteyi aldığımında Kültür-Sanat ekinde sayfanın yarısı kadar olan kafamı gördüm. Ama kendimi

gazetede görmeye alışık değilim, utancımın doğru düzgün açıp bakamadım. Çok iyi yazılmış, beni onurlandıran bir yazıydı. Bu da beni yazmaya teşvik etti. Bana keyif verdiği sürece yazmayı sürdüreceğim" diyor.

Okurlarıyla bir araya geldi

Eşiyle birlikte Konak Belediyesi'nin davetlisi olarak İzmir'de bulunmaktan çok mutlu olan Eriş, çocukluğunun Erdek'te geçtiğini ve Tarık Dursun K. ile çocuk yaşlarında tanıştığını söyledi. Eriş, "Bandırma'da Kuş Cenneti Kültür ve Sanat Festivali düzenlenirdi. Ben de o festivale giderdim. Burada Rifat Ilgaz, Aziz Nesin, Tarık Dursun K. gibi sevdiğim yazarları canlı olarak görür ve kitaplarını imzalattırırdım. Tarık Dursun K. edebiyatımıza çok renk katmış biridir, Türk insanını çok iyi tanıyan, çok iyi ifade eden, çok başarılı bir yazardır. Benim için de büyük bir onurdur onun adıyla açılmış bir evde misafir olmak. Daha önce de yurtdışında benzer bir konseptte, bir yazar evine konuk olmuştum. Bu konuda öncü rol oynadığı için Konak Belediyesi'ne teşekkür ederim. Bu örneklerin artmasını, sadece yazarlar için değil tüm sanatçılar için bu tür sanat evleri açılmasını dilerim" dedi. Yazar evinde kaldığı süre içinde yeni başladığı öykü kitabına devam eden Eriş, düzenlenen söyleşi ve imza günlerinde okurlarıyla bir araya geldi.

Öykülerinin çok şanslı olduğunu söyleyen Eriş, 'Dünya Bu Kadar' isimli ilk roman çalışmasında da öykülerden güç alarak bir ana öykü kurguluyor. Çok sayıda birbirinden farklı hikâye ve karakterin birbiriyle kesiştiği tek bir çatı hikâyede buluşuyor. "Dünya ne kadar da küçük!" deyişinden de yola çıkarak kitabına 'Dünya Bu Kadar' ismini veren Eriş; öykülerinin sakinlik, sadelik ve yalınlığına karşın romanının daha kalabalık, hikâye ve karakterinin daha bol olduğunu, bu durumu başlarda kendisinin de yadırgadığını, fakat zamanla bu deneyimi hem kendisinin hem de okurlarının benimsediğini anlatıyor.

Heveslerin peşinden gitmek gerek

Hayatta olduğu gibi yazarlık serüveninde de Eriş'in en büyük destekçisi ve eleştirmeni eşi Oylum. O da kendisi gibi yazar, aynı zamanda edebiyat eleştirmeni. Bu durum öyküleri okura ulaşmadan önce Eriş'in en büyük avantajlarından biri elbette. Yıllarca Ankara'da çalıştıktan sonra radikal bir karar alıp Bodrum'a yerleşen ve son derece mütevazı bir yaşamı tercih eden çift, orada adeta kendi dünyalarını kurmuşlar. Sakin bir yaşamın kendilerine daha uygun olduğunu, doğayla ve yazmakla baş başa kalmanın hazzını yaşayan Eriş çifti, böylelikle işlerinde de daha verimli olduklarını düşünüyorlar. Şehir yaşamının dayatmalarından uzaklaştıkça zamanlarının büyük bir kısmının kendilerine

kalmasından oldukça memnunlar. Bu sayede çocukluğundan kalma hevesi marangozluğa da başlayan Eriş, küçük bir de atölye oluşturmuş. "Amatörüm" diyor ama kemeç bile yapmış. Okuyarak, araştırarak, sosyal medyadan nasıl yapıldığını izleyerek hem de. "Heveslerin peşinden gitmek. Hayata bir kere geliyoruz" diyor, doğru da diyor. Hiçbir şeyi ertelememek lazım. Gümüşlük'teki sade, doğal yaşamlarına küçük bir arkadaş gruplarını da davet etmişler. İstanbul'dan, Ankara'dan taşınanlar olmuş. "Komün bir hayat yaşıyoruz. Bahçemizin bir kenarını ekip biçiyoruz. Hatta özenle yetiştirdiğimiz bir tane karpuzu bir inek yemiştir. Hala o ineği arıyorum" diyor gülümseyerek.

"Hedefim, namerde muhtaç olmamak..."

Kendinizde en sevdiğiniz ve sevmediğiniz özelliğiniz ne diye soruyorum, "Açıkçası kendimi pek sevmem, kendimden pek hoşlanmam. Kimseye zararım yoktur; ne insana, ne hayvana ne de doğaya" diyor. Gelecekle ilgili hedefine gelince; "Namerde muhtaç olmayayım yeter. Başka da hedefim yok. Hiçbir zaman kariyer adamı olmadım. 35 yaşından sonra hasbelkader kitabım çıktı, bir hedefim olsaydı 20 yaşından beri elimde dosyam yayınevlerini dolaşırdım. Arkeoloji mezunu biri olarak Kültür Bakanlığı'nda iş bulup çalışıyordum. Arkeoloji mezunu biri için iş bulup çalışıyor olmak kariyerde doruk noktasına ulaşmak demektir. Kendimi aileme ispatlamıştım zaten" diyor. İyi bir insan olmak, yaptığı işi en iyi şekilde yapmak onu şu anda tatmin ediyor. Mahir Eriş için yazmak şu aşamada yeterli. Muzip kişiliği ile bizi sık sık güldüren Eriş, "İzmir benim için çocukluk fantezisi. Çocuk yaşlarda ailemle birlikte birkaç yıl İzmir'de yaşadık. Çok iyi bilirim İzmir'i, hatta taksiye bile çıkabilirim" diyerek İzmir'de olmanın kendisini her zaman mutlu ettiğini söylüyor.

e-kitap büyük kolaylık

e-kitap olayını da tasvip ettiğini söyleyen Eriş, bu uygulamanın son derece pratik olduğunu da şu cümlelerle savunuyor: "Bir kere evden eve taşınanlar çok iyi bilir. Kitap kolisine hamallar bile ayrı bir fiyat çekiyor. Halbuki tabletin içinde yüz binlerce kitap taşımak mümkün. e-kitap harika bir şey, büyük kolaylık. Alışverişi de kolay. Rahat okunuyor. Kitabın altını çizip, o bölümleri ayrı bir dosyada toplayabiliyorsun. Başından bu yana destekliyorum. Kitap kokusu zerre kadar beni etkilemiyor. e-kitaptan yanayım, yaygınlaşmasını da isterim. Yayıncılar, yazarlar, editörler ve okurlar için de kolaylık ayrıca..."

Eşi Oylum, "Kendisinin en büyük hayranıyım" diyor. Son derece uyumlu ve birbirini tamamlayan çifti biz de çok sevdi. Dostluğumuz başladı bir kere, burada kalır mı? Kalmaz elbet. Bize de Bodrum yolu gözüktü...

60 yıl önce oynanan bir dostluk maçının öyküsü

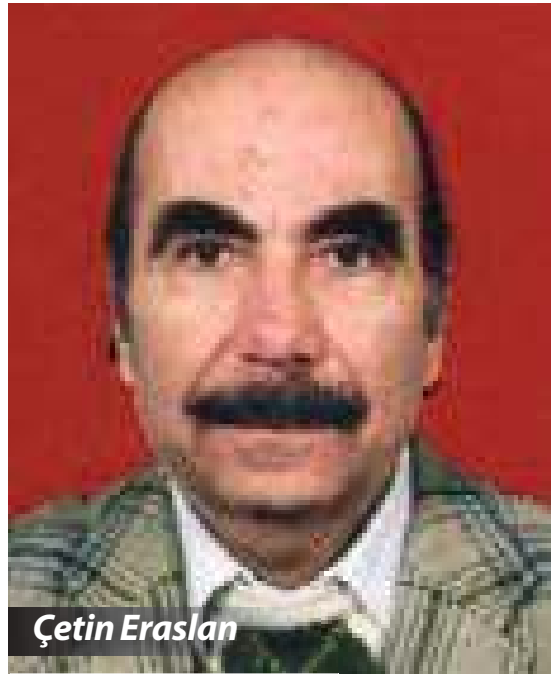
İzmir'de yıllarca konuşulan maçı gazeteciler 2-0 galip götürürken, oyun sırasındaki bazı olaylar nedeniyle karşılaşma yarıda kalıyor. İzmirli gazeteciler ile hakemler arasındaki karşılaşma mahkemede bitiyor.

Hüdaî ÜLKER

Bu maça hakemler ile gazeteciler arasındaki dostlukların pekiştirilmesi amaçlanmıştı ama iş düşünüldüğü gibi olmadı. Yukarıdaki öyküye başlamadan önce, 'İzmir'de futbol' deyince, bu şehirdeki futbol sevgisi ve dostluk maçlarına kısaca değinmek istiyorum. Türkiye'de ilk futbol takımının 19. yüzyılın sonlarında İzmir'de kurulması ve ilk futbol maçının İzmir'de yapılması, şehrimizdeki futbol sevdasını ateşleyen başlıca nedenler olsa gerek. İzmir'deki mahalle takımları ve mahalle maçları dillere destandır. İzmir'in ünlü profesyonel kulüpleri ve maçları bir yana, bu konu açılınca insan bir de eskilerde kalmış olan mahalle maçları ile meslek ve hobi grupları arasındaki karşılaşmaları hatırlıyor.

Cezmi Zallak

Çetin Eraslan

Aydın Sevgel

Süha Aknur

Hafta sonları şenlikli geçirdi

Hafta sonlarında çoğunlukla bir şenlik havası içinde geçen mahalle takımlarının karşılaşmaları tatlı anılar olarak hafızalara kazınmıştır. Üzerinden yıllar geçse de çocukluk yıllarının futbol takımları ve karşılaşmaların yapıldığı sahalara hala anlatılır.

Tepecik'teki Langar Sahası, Zeytinlik'te 'Askeriye' adıyla bilinen antrenman ve maç sahası, Şirinyer'de Nato Sahası, Bornova'da Karayolları Sahası, Pınarbaşı Sahası bir çırpıda akla gelen sahalardır.

Öğle tatilinde futbol maçı

İzmir fabrikalarında ve atölyelerinde öğle paydoslarında işçiler kendi aralarında top oynarlardı. 1960'lı yıllarda bir demiryolu mensubu olarak, Halkapınar Deposu'nda çalışan demiryolcuların iddialı karşılaşmalarını unutamam. Depo'nun hemen karşısında, Halkapınar Gölü'nün kıyısında bir futbol sahası vardı. Bu göl manzaralı sahada bol seyircili maçlar olurdu. Maç boyunca top birkaç kere göle kaçardı ve topu gölden çıkarmak gene oyunculara düşerdi. Ayrıca o zamanlar İzmir'in birçok sanayi işletmesi profesyonel olarak da sporla ilgilenirdi ve birçoğunun çeşitli dallarda mücadele eden takımları vardı. Halkapınar'daki Yün Pamuk Mensucat, Demirspor, Sümerspor ve Tekelspor, spora hizmet etmiş unutulmayan işletmelerdir.

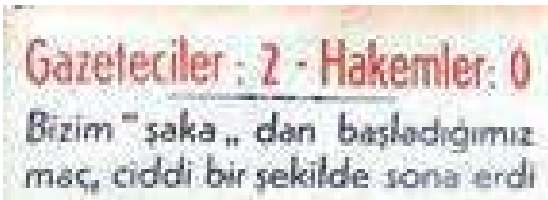
Gelelim gazeteciler ile hakemler arasında oynanan maça

Bu maçın oynandığı tarih 29 Ekim 1957'tir. Bilindiği gibi o zamanlar İzmir Ligi vardı, dolayısıyla İzmir takımları her hafta şehir içinde birbirleriyle mücadele ediyordu. Gazeteciler de her hafta bu maçları izliyor ve gerek takımlar, gerekse hakemler üzerine yorumlarda bulunuyorlardı ve belki de hakemleri biraz eleştiriyorlardı. Tabii bu yorumlar ve eleştiriler neticesinde ara sıra kırgınlıklar da olabiliyordu. İşte bu maçın gayesi hem hoşça vakit geçirmek hem de gazeteciler ile hakemler arasında kırgınlıklar varsa onları gidermek idi. Fakat ne yazık ki bu dostluk karşılaşması düşünüldüğü gibi olmuyor ve gazeteciler maçı galip götürürken maç yarıda kalıyor. Aslında karşılaşma gayet güzel başlıyor, fakat oyun sırasında saha içinde baş gösteren bazı sert hareketler maçın tadını bozuyor ve sahada bitmesi gereken karşılaşma mahkemeye taşınıyor.

Cezmi Zallak bakın ne yazıyor

Yeni Asır'dan Cezmi Zallak bu maça başından beri olumsuz bakmıştır. Zallak, maçtan önce maça ilgili şu mizahi makaleyi yazıyor:

"Şu hakemler hızlarını gazetecilerden nihayet alacaklar galiba. Öyle ya maç idare etmek için sahaya çıkışlarından çekilinceye kadar seyirciden iştittikleri iltifat (!) yetmezmiş gibi, bir de ertesi günü gazetecilerin kritiklerini sineye çekmek var. Bu oldum olası böyledir ve hakemler, 'Ah elimize bir fırsat geçse de şu gazetecileri bir benzetsek' der dururlar. İşte, fırsat geldi çattı...

Cumhuriyet Bayramı şerefine hakemlerle bir maç yapmayı yanılıp kabullendik. Ben bizim çocuklara 'Kabul etmeyelim' diye epey söyledim ama genç yazarlar 'Oynarız' diye dayattılar:

-Eh oynayın öyleyse...

-Yağma mı var ?

-Ne olacak ?

-Sen de takımında yer alacaksın, ölüm Allahın emri, kaptanımız olacaksın.

Kaptanlık yalnız denizde olmaz ya, 'erkeklik' deyip Alsancak Stadı'nda aynı işi yapmaya pir aşkına kabul ettik. Fakat daha şimdiden helecan çekiyorum. Çünkü başta beynelminel hakemlerimiz olmak üzere öyle kritikler kaleme aldık ki, daha şimdiden olacaklar gözümün önüne geliyor.

Beni en çok korkutan o iriyarı tostoparлак hakem. Hani canım bir gün ters ters koşarken düştüyü de Kandilli Rasathanesi deprem kaydetti. Düşünüyorum, ya mazallah şöyle bir yandan çarparsa halimiz ne olur? Gerçi çift vuruş cezası var ama bu çarpışa bu ceza az gelir.

Hakemlerin hincini düşünürken seyircileri ve profesyonel futbolcuları unuttum. Ya onlar daha mı az tehlikeli? Mesela beceriksizlikle itham ettiğimiz bir futbolcu gerine gerine, 'Yazmasını biliyorsun ama şimdi ortada sıfırı tükettin. Haydi erkeksen davran bakalım' diye bar bar bağırarak.

Velhasıl hakemler içeriden, seyirciler dışarıdan... Vay geldi başımıza."

Evet, Cezmi Zallak bu maça olumsuz bakar ama gazeteci arkadaşlarını kıramaz ve maça 'evet' der, üstelik takım kaptanı olur.

Takıma davet edilen gazeteciler şunlardır:

Yeni Asır'dan: Cezmi Zallak, Aydın Sevgel, Ethem Soylu, Fikri Akçel, Orhan Aydın.

Ege Ekspres'ten: Esen Kaftan, Çetin Erarslan, Erkin Usman, Süha Aknur.

Demokrat İzmir'den: Cemtok Derman, Hüseyin Baradan, Ova Sarda.

Sabah Postası'ndan: Nejat Türkeri, Erdoğan ve Kayhan Sungur kardeşler, Oktay Suarık.

Haber'den: Muammer Erol.

Hakemler takımı ise şöyleydi:

Ali Barçın, Kemal Yayman, Hidayet Erzeybek, Sabahattin Özgökay, Baha Kırçıl, Avni Yelkenbiçer, Cudi Yalçınar, Ali Paşa, Kemal Tanyeri, Nurettin Kibarar, Feyyaz Turgut.

Hakemler ve gazeteciler karşılaşiyor

Ve 29 Ekim 1957 tarihinde, Ordu Karması-İzmirspor maçından önce gazeteciler ve hakemler sahaya çıkıyor.

Reşat Bünyan'ın idaresinde başlayan maça her iki taraf karşılıklı hücumlarla gol aradı. İlk devrede gazeteciler az bir üstünlük göstermesine karşın bu üstünlük gol atmaya yetmedi. İlk devre iki takım da gol fırsatları kaçırıyor fakat gol gelmiyor ve ilk yarı golsüz berabere bitiyor.

İkinci devreye iki takım da oyuncu değişikliği yaparak çıkıyor. Ve bir süre sonra karşılaşmanın ilk golü gazetecilerin takımından geliyor. Golden sonra basın mensupları moral buluyor ve ataklarını çoğaltıyor. Hücumların sonunda gazetecilerin ikinci gölü geliyor. Böylelikle gazeteciler Mahmut ve Kayhan'dan gelen iki golle öne geçiyor. Başta kaleci Ali Barçın olmak üzere hakemler takımı bu netice karşısında sukutu hayale uğruyorlar ama soğukkanlılığı elden bırakmıyorlar ve maça devam ediyorlar.

Yalnız hakemler takımından Hidayet Erzeybek, biraz heyecanlanıp hadise çıkarınca maç yarıda kalıyor.

Zallak maçı değerlendiriyor

Maçtan önce bir yazı kaleme alan Cezmi Zallak, maçtan sonra da şu makaleyi yazıyor:

"Biz şakadan maç yapacaktık. İş sahiye bindi ve sonunda hakem takımıyla mahkemelik olduk. Ama maçın böyle bir seyir takip edeceğini ben daha evvelden tahmin etmiş ve 'Vay geldi başımıza' diyerek yazımı bitirmiştik. Hakikaten çünkü gazeteciler hakemler maça tatlı başladı ama maalesef aynı tatlılık içinde sona eremedi. Sportif hayatında iyi bir nam bırakmış olan Hidayet Erzeybek, çünkü maça işin şaka mahiyetini kavrayamayıp, hadise çıkardı ve gazetecilerin 2-0 galip vaziyette götürdükleri maç yarıda kaldı.

Bence mühim olan bizim takımın galibiyeti değil. Sahadan çoktandır elini çekmiş gazetecilerin, hakemler gibi her hafta sahalarda boy gösteren ve takımların mukadderatı üzerinde en mühim rolü oynayan hakem arkadaşların formsuz durumları karşısında duydukları üzüntüdür.

Evet galip geldik ama biz bundan ancak üzüntü duyduk. Halbuki ne tasavvur etmiştik? Yenilecektik ve hakemlerin yüksek formları karşısında ancak sevinç duyacaktık. Halbuki ne oldu? Yalnız yenilmekle kalmadılar. Mağlubiyeti hazmedemeyerek bir de kavga çıkardılar. Sözde hakem futbolcuya misal olacaktı. Hani laf aramızda çok güzel bir örnek verdiler..."

60 yıl sonra neden tekrarlanmasın

Evet, İzmir'in futbol tarihinde böyle ilginç bir maç gerçekleşti ve bu maç bu şehirde ilginç bir yankı bıraktı. Bu maçı oynayanlardan vefat edenler var ve tabii yaşayanlar da var. Vefat edenlere rahmet, yaşayanlara uzun ömürler diliyorum.

Bu yazıyı noktalarken insanın aklına ister istemez şu soru geliyor: 60 yıl önce yarıda kalmış olan bu maçın, 60. yılda bir daha tekrarlanıp dostane bir hava içinde ve bir şenlikle bitirilmesi nasıl olur?

Doğrusu bence çok iyi olur. Böylelikle hem İzmir sporuna hizmet etmiş gazeteciler ve hakemler saygıyla anılır, hem de yıllar sonra yapılacak böyle bir maça spor adına İzmir'de renkli bir gün yaşanır.

■ Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

Ali - K. Mehmet - Çağlayan - Hüseyin - B. Mehmet - Nevzat - Nihat - Ertan - Fevzi - Gürsel ve Halilli kadronun 'Buldozer'iydi. Güçlü fiziğiyle gerçek bir Buldozer!

Buldozer lakabını nereden aldığını da Four Four Two dergisine şöyle anlatır:

"Bir Altınordu maçında ben topla

İzmir'den çıkan ilk gol kralı

'Buldozer

Fevzi'

Türk futbol tarihine adını 'Buldozer Fevzi' lakabıyla altın

harflerle yazdıran Göztepelili Fevzi Zembem, golleri ve efendiliğiyle unutulmazlar arasında yerini aldı.

kaçmaya çalışırken rakip orta saha oyuncusu belime sarıldı. Koşmaya devam ettim. Onun ayakları yerden kesildi, elleri çözülünce yere düştü. Ben de gidip golü attım. Bir gazete ertesi gün beni buldozere benzetince adım 'Buldozer Fevzi' kaldı."

1960'ların sonuna doğru Adnan Süvari yönetimindeki Göztepe ve Milli Takımda attığı birbirinden güzel golleriyle başarılarına imzasını koyarken, Avrupa çapında topçuluğunu her fırsatta yinelerdi.

15 yaşındaydı İskenderun'da Fenerspor Kulübü'nde meşin yuvarlak ile tanıştığında.

Taçsız Kral Metin Oktay, Ordinaryüs Lefter Küçükandonyadis, örnek aldığı yıldızlardı!

Mersin İdmanyurdu forması giydikten sonra vatani görevi sonrası bir çift kramponla geldiği, çok ama çok sevdiği kent İzmir'e yerleşti.

Yıl 1962'ydi. Takımı da Göztepe'ydi artık Fevzi Zembem'in.

Bir dönemin Anadolu futbolunun en isyankar ve en cesur ekibi olacak, ihtilal yaratacak, her kulüpten taraftar edinecek ekibinde 'Göztepelili Fevzi' oldu.

Şık golleri, iki ayağından ve kafasından rakip filelerle buluşuyordu.

Sarı-Kırmızılı kulübü soyadı yapacak kadar çok seven, dönemin ünlü futbolcuları Sait Altınordu ve Vahap Özaltay ile de ismi bir arada anılan Fuat Göztepe, Fevzi Zembem'i çok yakından izliyordu.

Güzelyalı'da tencere yemekleriyle ünlü Efendi Lokantası'nda rastlaştılar.

Çok heyecanlandı Fevzi Zemzem! Göztepe, o gün unutamayacağı öğütler verdi Zemzem'e:

"Seni çok beğeniyorum. Gol atmak zordur. Kıran kırana geçen maçlarda hele. Çalış, çok çalış! Gün gelecek Türkiye'nin en iyi gol adamı olacaksın. Kral olacaksın!"

Gol ile bütünleşmişti. Yaşamında en çok sevdiği ve kullandığı sözcüğün 'gol' olduğunu aktarır: "Benim gibi günleri gol atmakla geçen ve gol atmak için didinen kimsenin en çok kullandığı söz de 'gol' olacaktır!" (Okan Yüksel Efsane Göztepe-Konak Belediyesi Kültür Yayınları-2015)

TFF kayıtlarına göre 356 maç oynadı, 144 gol attı.

Ve Buldozer Fevzi, iki kez gol kralı oldu.

1967-68 sezonunda 20 gol, 1968-69'da ise 19 gol ile İzmir'den ilk kez bir 'Gol Kralı' çıkmıştı! İkinci kez kral oluşunda ilginç bir öykü de vardı.

O sezon Galatasaraylı Metin Oktay ile aynı sayıda gol atmıştı. Metin Oktay sezon bitiminde jübile yapacaktı.

Dolayısıyla futbolumuzda bir dönem bitiyordu. Artık Metin Oktay futbol sevdalılarının gönlündeki sevgi tahtına oturacaktı.

Fevzi Zemzem çok sevdiği ve saydığı Metin Abisi için Futbol Federasyonu'na bir mektup yazmaya karar verdi. Özetle şu ifade vardı mektubunda: "Eğer bir tek Gol Krallığı Kupası verilecekse bunun Metin Oktay'a verilmesini istiyorum!"

Federasyon öneriyi yerinde bulmadı ve iki golcüye kupa ve unvan verdi!

Ay-Yıldız'ı 23 kez kuşandı Fevzi Zemzem. İlk milli maçı Portekiz'leydi ve o maçta golü kazandığında Halit Kıvanç Usta, "İzmir Fevzi'yle iftihar edebilir" diye yazdı gazetesinde.

6 yıl aralıksız Milli Takım oyuncusuydu. 1966 Moskova Zaferi'ne imza atan Adnan Süvari'nin çalıştırdığı takım ile dönemin yenilmezi Sovyetler Birliği'ne ilk golünü attığında radyoda çok kişiyi sevinçten ağlattığını yazar dönemin gazeteleri.

15. dakikada Fenerbahçeli Ogün Altıparmak'ın pasında fileleri bulmuştu Fevzi'nin vuruşunda top. Devasa stat ölüm sessizliğine bürünmüştü.

Bir ayrıntıdır; Lenin Stadı'nın ışıklı tabelasına golü atanın Ogün olduğu yazılmış, spiker Halit Kıvanç'ın uzun uğraşı sonunda Fevzi yazılabilmıştır!

Yine anekdot: Dünyanın en iyi kalecilerinden Lev Yaşin maç sonunda soyunma odasına gelip -Fevzi Zemzem dahil- tek tek futbolcularımızı kutlamıştır!

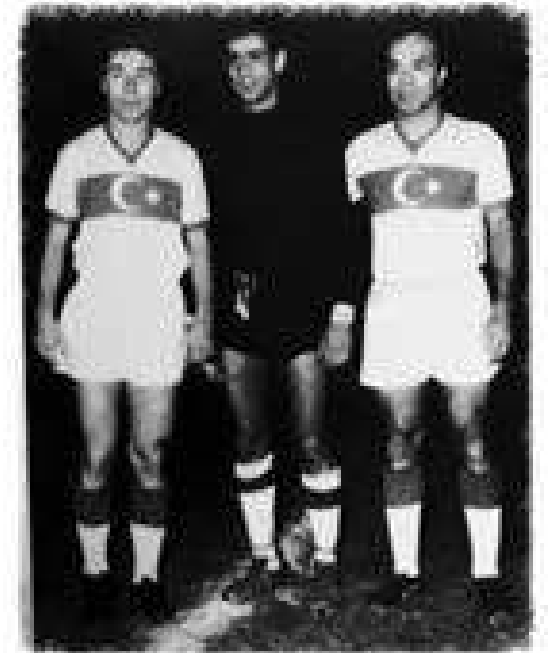
1972-1973 sezonunda 11 yıl aralıksız kuşandığı 1925 armalı formayı çıkardı Fevzi Zemzem ve bir yıl da doğduğu kentin takımı İskenderunspor'da oynadıktan sonra futbolculuğa veda etti.

"Futbol onun parçasıydı!", futboldan kopması olanaksızdı.

Teknik adam oldu! Göztepe Genç Takımı ile başlayan serüven, Orduspor, Samsunspor, Diyarbakırspor, Alanya, Mersin İdmanyurdu, Göztepe ve Nazillispör ile sürdü. Orduspor; Avrupa Kupası'na katıldı, Diyarbakırspor ve Göztepe'yi şampiyon yaptı. Gazetelerde futbol maçlarını yorumladı.

'Buldozer Fevzi', Adnan Süvari ve takım arkadaşlarıyla yarattıkları -ilklere damga vuran- Göztepe efsanesinde altın harflerle anılacak! İngiliz Nevzat, Koca Kaptan Gürsel, Ali Artuner, Ertan, Papi, B. Mehmet gibi...

(Fotoğraflar için Okan Yüksel ve Dinyakos'a teşekkürler)

İletişim deyip geçmeyin

Futbolda holding gibi devleşen Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe, diğer rakiplerine oranla birçok alanda önde koşuyor. Bunun en büyük nedeni ise iletişimin yarattığı ilgi ve sempati...

■ TAYYAR ÖZDEMİR

Fevzi Zemez

Orhan Ayhan

Halit Kıvanç

İletişim insan hayatında vazgeçilmez bir unsur olduğuna göre, bu evrende iletişim her alanda etkinliğini sürdürüyor ve sürdürmeye de devam edecek. 1950'li yıllarda ülkemizde iletişim, mahalli ve milli gazeteler yanında az sayıda milli yayın yapan radyolarla birlikte epeyce yol almıştı. Teknoloji hayatımıza hızla girerken bir yandan da donanımlı teknik eleman ve spiker yetişti. Bu kadar hızlı bir şekilde gelişen iletişimin amacı neydi? İnsanların haber alma istekleri en büyük etkendi tabii...

Gazete, mektup, radyo, telgraf, telefon, derken televizyonlar ve akıllı telefonlar iletişim yaşamına katıldı. 1950'den sonra ülkemizde futbol alanında da değişimler oldu. 1955 yılında Türkiye, futbolda profesyonelliği kabul edip, kısa ve dikkatli adımlar atarak günümüze kadar uzanmayı başardı. Sonra o yılların bitimine az bir zaman kala mahalli liglerin yerine milli ligler tercih edildi. Takımları bölgesellikten arındırıldı ve daha geniş çaplı bir ortam yaratıldı. Avrupa düzeyinde mücadele vermenin adımları atıldı. Bu iki unsura paralel olarak iletişim araçları ve spikerleri de yavaş yavaş kendilerini yenilemeyi tercih edip bu alanda ne kadar rol alabileceklerini araştırdılar. Nitekim maçların, gazetelerin yanı sıra radyolardan da insanlara iletilmesi için yayınlar başlatıldı. Özellikle TRT bu alanda ilk adımı attı ve spikerlik mesleğinin gelişmesine önemli katkılarda bulundu; TRT spikerliğinin canlandırılmasında büyük rol oynadı. Belleklerimizde bu alanda birçok isim vardır ancak biz de buradan bazı isimleri anımsayalım: Halit Kıvanç, Orhan Ayhan, Ercan Taner, Tansu Polatkan, Murat Ünlü, İlker Yasin...

Bu spikerler maçları radyo ve televizyonlardan anlattılar ve bu gün de, yeni isimler mesleklerini başarıyla yürütüyorlar. Bu noktada bazı konulara da dikkat çekmenin tam zamanıdır diyoruz.

İstanbul takımları yıllar önce diğer şehir (İzmir, Ankara, Trabzon ve Bursa gibi) takımlarından daha başarılıydı... Peki bu öncelik nereden kaynaklanıyordu hiç düşündünüz mü?

İletişimin etkisi ve ünlenmek

Önce bir örnek vermek istiyorum. Göztepe'de bir dönemin ünlü forveti 'Baldozer Fevzi' ile sohbet ediyorduk ve bana şöyle demişti: "Ben İskenderun'da oturuyordum. O yıllarda Türkiye'nin pek çok ilini bilmiyordum ve hiç gitmemiştim. O yıllarda

İlker Yasin

Murat Ünlü

Tansu Polatkan

radyolardan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın rakipleriyle yaptıkları karşılaşmaları dinlerdik. Spikerler maçları öyle abartılı anlatırlardı ki, ben bu takımların oyuncularının havada uçtuklarını düşünürdüm. Sonra büyüdük ve profesyonel olduk, transferler gerçekleştirdik ve gün geldi Göztepe'de oynamaya başladım. İstanbul'da yapılan karşılaşmalara çıktığımda onların uçmadıklarını, bizim düzeyimizde

futbol oynadıklarını görünce kendime güvenim daha da arttı ve ligde gol kralı oldum. Yani görmeden hayal kurmanın yanlışlığına düşmüşüm."

Zemzem'in bu anısını belki de birçok oyuncu yaşamıştır. Radyolar ve gazeteler devamlı üç takımdan söz edince insanlar bilinçaltında bu takımlara karşı sempati duymaya da başladılar. Nitekim hangi şehirde otursanız oturun mutlaka bugün bile Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarı bulursunuz. Bu taraftarlığın en büyük nedeni de o dönemde olduğu gibi bugün de iletişim araçlarının sürekli olarak bu takımları önümüze sürmesidir. Bu kadar büyük ilgi ve sevgi içinde bulunan İstanbul takımlarının yöneticileri de kendilerine bir rol vermek durumunda kalıyorlar. İlgileri ve sevgileri ile birlikte üye sayılarındaki yoğunluk adeta yığılma bile yapıyor. Bu arada futboldaki inatlaşmanın etkisiyle bu üç takım, bırakın İstanbul'u, ülke gündeminden hiç ama hiç düşmüyorlar. Trabzonspor ve Bursaspor'un dışında ligi göğüsleyen bir başka takım da ortaya çıkamıyor. 1959-1960 yıllarında 'Milli Lig' adı ile çıkılan bu yolda 57 yıl geride kalmak üzere... Ama şampiyonluk yine bu üç takımın tekelinde. İstanbul'un iletişimde oynadığı başrol bu üç takımın yaşamında çok ama çok önemli adımların atılmasını sağlarken devlet bile bu üçlüye yakınlık gösterip statlarının yapımında elini uzatmayı görev saydı. 5 milyona yakın nüfusu olan İzmir'de mevcut stat yıkıldı. Yenisinin yapılacağı günleri İzmirli futbolseverler merakla bekliyor... Futbolda holding gibi devleşen Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe diğer rakiplerine oranla birçok alanda önde koşuyor. Nedenleri içinde en büyük etken ise iletişimin yarattığı ilgi ve sempati...

Acil Telefonlar

Acil Telefonlar
AKS 110
ACİL SERVİS 112
POLİS İMDAT 155
JANDARMA 156
SU ARIZA 185
CENAZE HİZMETLERİ 188

Ulaşım

Otogar (İzotaş)
0 232 472 10 10
Üçkuyular Terminali
0 232 259 88 62
Adnan Menderes Havalimanı
0 232 274 26 26
THY 0 232 484 12 20
TCDD Basmane Garı
0 232 484 53 53
TCDD Alsancak Garı
0 232 464 77 95
Denizcilik İşl. (Liman)
0 232 425 87 00
Konak Belediyesi
Evlendirme Memurlukları
Fuar Evlendirme Memurluğu
0 232 425 24 60
Eşrefpaşa Evlendirme
Memurluğu
0 232 250 25 05
Gültepe Evlendirme
Memurluğu
0 232 457 49 90
Güzelyalı Ümit Besen
Evlendirme Memurluğu
0 232 285 05 00

KONAK BELEDİYESİ MÜDÜRLÜKLERİ

0 232 484 53 00

Basın Yayın ve Halkla
İlişkiler Müdürlüğü (1202)
Bilgi İşlem Müdürlüğü (1904)
Çevre Koruma ve
Kontrol Müdürlüğü (1681)
Destek Hizmetleri
Müdürlüğü (3606)
Dış İlişkiler Müdürlüğü (2129)
Emlak İstimlak
Müdürlüğü (1531)
Etüd Proje Müdürlüğü (1703)
Fen İşleri Müdürlüğü (1602)
Hukuk İşleri Müdürlüğü (1651)
İmar ve Şehircilik
Müdürlüğü (1302)
İnsan Kaynakları ve
Eğitim Müdürü (1451)
Kadın ve Aile Hizmetleri
Müdürlüğü (2959)
Kentsel Tasarım
Müdürlüğü (3522)
Kültür ve Sosyal İşler
Müdürlüğü (2114)
Kütüphane Müdürlüğü (1555)
Mali Hizmetler
Müdürlüğü (2134)
Muhtarlık İşleri
Müdürlüğü (1218)
Özel Kalem Müdürlüğü (1103)
Park ve Bahçeler
Müdürlüğü (3502)
Plan ve Proje Müdürlüğü (1402)
Ruhsat ve Denetim
Müdürlüğü (1351)
Sağlık İşleri Müdürlüğü (1587)
Sosyal Yardım
İşleri Müdürlüğü (1250)

Spor İşleri Müdürlüğü (2127)
Strateji Geliştirme
Müdürlüğü (3404)
Teftiş Kurulu
Müdürlüğü (2400)
Temizlik İşleri
Müdürlüğü (7000)
Ulaşım Hizmetleri
Müdürlüğü (2500)
Veteriner İşleri
Müdürlüğü (2210)
Yapı Kontrol
Müdürlüğü (1504)
Yazı İşleri Müdürlüğü (1571)
Zabıta Müdürlüğü (1151)
Merbel Genel Müdürlüğü
0 232 464 41 52

Resmi Daireler

Valilik
0 232 455 82 82
Büyükşehir Belediye Başkanı
0 232 293 12 00
İZFAŞ 0 232 497 10 00
Ege Serbest Bölge Md.
0 232 251 35 94
TRT Bölge Md.
0 232 463 02 03
Basın Yayın ve Enformasyon
İl Müdürlüğü
0 232 489 42 91
Emniyet Müdürlüğü
0 232 489 05 00
Güney Deniz
Saha Komutanlığı
0 232 463 01 00
Hava Eğitim Komutanlığı
0 232 285 96 50
İl Gençlik ve
Spor Müdürlüğü.
0 232 464 82 08
İl Müftülüğü
0 232 441 82 01
Meteoroloji Bölge Müdürlüğü
0 232 285 39 65
Defterdarlık
0 232 483 09 25
Milli Eğitim Müdürlüğü
0 232 477 21 00
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü
0 232 495 20 00
Ege Bölgesi Sanayi Odası
0 232 441 09 09
İl Sağlık Müdürlüğü
0 232 441 81 11
Çevre İl Müdürlüğü
0 232 341 68 00
Dokuz Eylül Üniversitesi
0 232 464 80 47
Ege Üniversitesi
0232 388 01 10
Yüksek Teknoloji Enstitüsü
0232 750 60 00

Hastaneler

Hastane Poliklinik
AĞIZ BİRLİĞİ AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Ali Çetinkaya Bulvarı No: 34/1
Alsancak Tel: 0232 463 86 88
ATA DİŞ POLİKLİNİĞİ
Vasif Çınar Bulvarı Çelebi Apt.
No: 25 K:2 D:4 Alsancak
Tel: 0 232 464 86 26
ATAKALP HASTANESİ
1418 Sok. No: 16 Kahramanlar
Tel: 0 232 483 14 14

DENTAKİD ÖZEL
SAĞLIK HİZMETLERİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 53/4
Alsancak Tel: 0 232 465 11 05
DENTORİON AĞIZ DİŞ
ESTETİK MERKEZİ
Mustafa Bey Cad. No:1/1 D:18
Alsancak Tel: 0 232 464 88 11
DIET INN BESLENME VE
DİYET DANIŞMA MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. Mayıs Apt.
No: 4/7 Alsancak
Tel: 0 232 463 53 67 - 463 53 29
DİZDARER ÖZEL SAĞLIK
1394 Sok. No: 11 D:9 Alsancak
Tel: 0 232 464 04 06
DOĞU-ŞAN ÖZEL AĞIZ VE
DİŞ SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Cumhuriyet Bul. No: 181 D:3
Alsancak Tel: 0 232 421 59 65
DR. CEVDET TUĞRUL MEME
MER. ANKA ÖZEL SAĞLIK
Ali Çetinkaya Bul. No: 58/1
Alsancak Tel: 0 232 446 84 75
DUYMER İŞİTME
CİHAZLARI MERKEZİ
1720 Sok. No: 2 Karşıyaka
Tel: 0 232 364 22 59
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 4
Alsancak Tel: 0 232 463 74 55
EL MİKROCERRAHİ
ORTOPEDİ TRAVMATOLOJİ
HASTANESİ
1418 Sok. No: 14 Kahramanlar
Tel: 0 232 441 01 21
GELİŞİM EGE SPECT
TEŞHİS MERKEZİ
Mimar Sinan Cad. No: 13/1
Kahramanlar Tel: 0 232 464 22 32
İDEAL AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Talatpaşa Bul. No:16 D:1
Alsancak Tel: 0 232 463 09 39
www.idealclinic.com
İLGİM KADIN HASTALIKLARI
VE DOĞUM MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1434 Sok. No: 1/6
Alsancak Tel: 0 232 463 89 29
www.ilgim.com.tr
İRENBE TIP VE TÜP
BEBEK MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1436 Sok. No:6
Alsancak Tel: 0 232 464 58 88 (pbx)
KENT HASTANESİ
8229 Sok. No:30 Çiğli
Tel:0 232 386 70 70
KÜLTÜR TIP LABORATUVARI
1394 Sok. No: 11 Alsancak
Tel: 0 232 464 42 32
LAMED ÖZEL SAĞLIK HİZM.
1359 Sok. No:1 K:2 D: 5-6
Umut Sitesi Alsancak
Tel:0 232 464 22 33
ÖZEL ÇINARLI HASTANESİ
Anadolu Cad. No: 14 Çınarlı
Tel: 0 232 462 27 27
ÖZEL KENT TIP MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 140
Alsancak Tel: 0 232 488 28 28
RETİNA GÖZ MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1488 Sok. No:3
Alsancak Tel: 0 232 464 49 49
STAR KADIN SAĞLIĞI
Ali Çetinkaya Bul. No: 66/4
Alsancak Tel: 0 232 464 71 51
TALATPAŞA TIP LAB.
Talatpaşa Bul. No: 61/2
Alsancak Tel: 0 232 463 08 97

TÜRK KANSER ARAŞTIRMA
VE SAVAŞ KURUMU İZMİR
Mahmut Bozkurt Cad. No: 47 /2
Alsancak Tel: 0 232 464 85 84
YAŞAM LABORATUVARI
Kıbrıs Şehitleri Cad.
1447 Sok. No: 6/1 Alsancak
Tel: 0 232 464 55 64
ZÜBEYDE HANIM TIP MERKEZİ
Zübeyde Hanım Cad. No: 39/B
Alaybey Karşıyaka
Tel: 0 232 366 22 77

KONAK BELEDİYESİ SEMT MERKEZLERİ

SEMT MERKEZLERİ
Nazime-Sacide Akarcalı
Semt Merkezi
2814 Sok. No: 7
Tel: 0 232 445 29 06
Mersinli/İzmir
Basmane Semt Merkezi
1299 Sok. No: 7 Basmane
(Oteller Sokağı)
Tel: 0 232 445 93 79
Agora Semt Merkezi
806 Sok. No: 7 Patlıcan
Yokuşu/Agora
Tel: 0 232 483 05 98
Saadet Mirici Semt Merkezi
843 Sok. No: 50 İkiçeşmelik
Tel: 0 232 425 35 10
İsmetpaşa Anı Evi
360/1 Sok. No: 5 İsmetpaşa
Ballıkuyu Semt Merkezi
Kocatepe Mah. Hacı Efendi Cad.
No: 232 Ballıkuyu
Tel: 0 232 446 00 40
Eşrefpaşa Semt Merkezi
İkiçeşmelik Cad. No: 5
Cicipark İçi
Tel: 0 232 250 71 00
Gültepe Semt Merkezi
Plevne Cad. No: 18 Gültepe
Tel: 0 232 433 25 77
Kadın Danışma Merkezi
442 Sokak No:73 Konak
Tel: 0 232 425 35 01
Mehmet Ali Akman Semt Merkezi
4/1 Sokak No: 6 Diyarbakır
Apartmanı Güzelyalı
İleri Yaş Sağlıklı Yaşam Merkezi
Halil Rifat Cad. No:380 Konak
Tel: 484 53 00/2984
Tarık Dursun K.Yazar Evi
269 Sokak No:12 Karataş
232 422 52 36

Oteller

AKSAN OTELİ
Gaziler Cad. No: 214-216
Basmane Tel: 0 232 441 70 61
ANEMON İZMİR
Mürsel Paşa Bul. No: 40
Kahramanlar Tel: 0 232 446 36 56
ANEMON FUAR OTEL
1362 Sok. No: 57 Montrö Alsancak
Tel: 0 232 446 06 46
BABADAN OTELİ
Gaziosmanpaşa Bul. No: 50
Çankaya Tel: 0 232 483 96 40
BALCA OTEL
1484 Sok. No:11
Alsancak Tel: 0 232 422 30 74
BEYOND HOTEL
Kızılay Cad. 1376 Sok. No: 5
Alsancak Tel: 0 232 463 05 85

NE NEREDE?... NE NEREDE?... NE NEREDE?...

BLUE BOUTIQUE HOTEL
Mürselpaşa Bul. 1265 Sok. No: 13
Basmame Tel: 0 232 484 25 25

COMFORT OTEL
Mürselpaşa Bul. No: 159
Tel: 0 232 425 26 00

CROWNE PLAZA
Crowne Plaza İzmir 10 Sok. No: 67
İnciraltı Tel: 0 232 292 13 00

OTEL DOKUZ EYLÜL
Mustafa Kemal Sahil Bul. No: 273
Küçükalyalı Tel: 0 232 445 94 80

EGE PALAS OTELİ
Cumhuriyet Bul. No: 210
Alsancak Tel: 0 232 463 90 90

EGE SAĞLIK OTELİ
Ege Üniversitesi Arkası
Bornova Tel: 0 232 373 48 62

İSMİRA OTEL
Gazi Osman Paşa Bul. No: 26
Alsancak Tel: 0 232 445 60 60

İZMİR HİLTON
Gazi Osman Paşa Bul. No: 7
Alsancak Tel: 0 232 497 60 60

İZMİR PALACE
Vasif Çınar Bul. No: 2
Alsancak Tel: 0 232 421 55 83

KARACA OTELİ
1379 Sok. No: 55
Alsancak Tel: 0 232 489 19 40

KAYA PRESTİGE
Tel: 0 232 483 03 23

KİLİM OTEL
Atatürk Bulvarı Alsancak
Tel: 0 232 484 53 40

KORDON OTEL
Akdeniz Cad. No: 2
Pasaport Tel: 0 232 425 04 45

MOVENPICK HOTEL İZMİR
Cumhuriyet Bul. No: 138
Pasaport Tel: 0232 488 14 14

OLİMPİYAT OTEL
945 Sokak No: 2 Basmame/İzmir
Tel: 0232 425 1269

OTEL MARLA
Kazım Dirik Cad. No: 7
Pasaport İZMİR Tel: 0 232 441 40 00
Faks: 0 232 441 11 50

OTEL BAYLAN
1299 Sok. No: 8
Basmame Tel: 0 232 483 01 52

OTEL KAYA
Gazi Osman Paşa Bul. No: 45
Alsancak Tel: 0 232 483 97 71

PALM CITY OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 149
Basmame Tel: 0 232 445 80 80

RESİDENCE BUTİK OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 28
Basmame Tel: 0 232 441 90 90

SC INN BOUTIQUE HOTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 2
Basmame Tel: 0 232 446 54 00

SUSUZLU ATLANTİS OTEL
Gazi Bul. No: 128
Çankaya Tel: 0 232 483 55 48

SWISSOTEL GRAND EFES
Gazi Osman Paşa Bul. Heykel
Tel: 0 232 414 00 00

YUMUKOĞLU OTEL
Şair Eşref Bul. 1371 Sok. No: 8
Çankaya Tel: 0 232 483 65 65

Tiyatrolar - Sahneler

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ
Tel: 0 232 425 08 97

İZMİR DEVLET TİYATROSU
Tel: 0 232 445 89 41

İDT KONAK SAHNESİ
Tel: 0 232 483 50 35

İSMET İNÖNÜ SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR TİYATRO

BAB-I SANAT SAHNESİ
Şehit Fethi Bey Caddesi Pasaport
Tel: 0 232 446 77 95

DEÜ SABANCI KÜLTÜR SARAYI
Tel: 0 232 441 90 09

HAMLE TİYATROSU
Tel: 0 232 446 88 57

İZMİR DEVLET OPERA VE BALESİ
Tel: 0 232 441 01 73

İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR SANAT
Tel: 0 232 483 63 34

KARŞIYAKA AÇIK HAVA TİYATROSU
Tel: 0 232 362 61 61

Kültür Merkezi

KONAK BELEDİYESİ TÜRKAN SAYLAN ALSANCAK KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 12 Alsancak
Tel: 0 232 422 52 36

KONAK BELEDİYESİ SELAHATTİN AKÇİÇEK EŞREFFAŞA KÜLTÜR MERKEZİ
İnönü Cad. No: 2/1 Bayramyeri
Tel: 0 232 262 45 90 - 262 99 84

KONAK BELEDİYESİ GÜZELYALI KÜLTÜR MERKEZİ
32 Sok. No: 4 Fuat Göztepe Parkı
Güzelyalı Tel: 0 232 224 24 30

KARATAŞ DARIO MORENO SANAT MERKEZİ
Turgut Reis Mahallesi
Dario Moreno Sokak
0 232 422 52 36

AHMED ADNAN SAYGUN SANAT MERKEZİ (AASSM)
Mithatpaşa Cad. 1087 Sok.
Güzelyalı Tel: 0 232 293 38 00

ALMAN KÜLTÜR MERKEZİ
Tel: 0 232 489 56 87

EÜ ATATÜRK KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 483 85 20

FRANSIZ KÜLTÜR MERKEZİ
Cumhuriyet Bul. No: 152
Alsancak Tel: 0 232 466 00 13

KEDİ KÜLTÜR SANAT MER.
Atatürk Cad. No: 86/A
Alsancak Tel: 0 232 464 99 35
www.kedikultursanat.org

NARLIDERE BELEDİYESİ KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 238 80 55

TÜRK-AMERİKAN DERNEĞİ
Tel: 0 232 464 20 95

TÜRK-İTALYAN KÜLTÜR DER.
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 58
Alsancak Tel: 0 232 421 52 42

ZİYA GÖKALP KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 366 44 59

Sinemalar

AFM PASTEL
Tel: 0 232 489 22 00

AGORA
Tel: 0 232 277 25 25

BATI
Tel: 0 232 347 58 25

CİNEBONUS KONAK PIER
Tel: 0 232 446 90 40

DESEM SİNEMALARI
Tel: 0 232 422 53 10

KARACA
0232 445 87 13- 445 87 76

Müzeler

KONAK BELEDİYESİ NEŞE VE KARİKATÜR MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 05

KONAK BELEDİYESİ İZMİR MASK MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 07

KONAK BELEDİYESİ ÜMRAN BARADAN OYUN VE OYUNCAK MÜZESİ
Tel: 0 232 425 75 13

KONAK BELEDİYESİ RADYO VE DEMOKRASİ MÜZESİ
Tel: 0 232 484 14 83

KONAK BELEDİYESİ KADIN MÜZESİ
Tel: 0 232 484 04 81-489 45 22

AGORA AÇIKHAVA MÜZESİ
Tel: 0 232 483 46 96

ARKEOLOJİ MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

ATATÜRK MÜZESİ
Tel: 0 232 464 80 85

BERGAMA MÜZESİ
Tel: 0 232 631 28 83

ÇEŞME MÜZESİ
Tel: 0 232 712 66 09

EFES MÜZESİ
Tel: 0 232 892 60 10

ETNOGRAFYA MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

İNÖNÜ ANI EVİ
Tel: 0 232 422 52 36

İZMİR RESİM VE HEYKEL MÜZESİ
Tel: 0 232 482 03 93

ÖDEMiŞ MÜZESİ
Tel: 0 232 545 11 84

TABIAT TARİHİ MÜZESİ
Tel: 0 232 388 26 01

TCDD MÜZE VE SANAT GALERİSİ
Tel: 0 232 464 31 31

EGE ÜNİVERSİTESİ KAĞIT VE KİTAP SANATLARI MÜZESİ
Tel: 0 232 374 59 31

Dernekler

ÇAĞDAŞ YAŞAMI DES. DERNEĞİ
1451 Sok. No: 17/3
Alsancak Tel: 0 232 464 33 59

EGE ORMAN VAKFI
1452 Sok. No: 10/A K:3
Tel: 0 232 464 51 60

İZMİR DAĞCILIK VE DOĞA SPORLARI İHTİSAS KULÜBÜ
1456 Sok. No: 96/3
Alsancak
Tel: 0 232 421 30 10
0 541 421 30 90

İZMİR FOTOĞRAF SANATI DER.
1457 Sok. No: 12/3
Alsancak Tel: 0 232 464 32 12

İZMİR KÜLTÜR SANAT EĞİTİM VAKFI
Mithatpaşa Cad. No: 38
Karataş Tel: 0 232 482 00 90

YENİ YÜKSEKTEPE KÜLTÜR DER.
1482 Muzaffer İzgü Sokağı No: 5
Alsancak Tel: 0 232 464 57 39
1710 Sok. No: 11 Karşıyaka
Tel: 0 232 381 67 76

Turizm Danışma

ADNAN MENDERES HAVALİMANI
Tel: 0 232 274 26 26

İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: 0 232 483 51 17

BERGAMA Tel: 0 232 631 28 51

ÇEŞME Tel: 0 232 712 66 53

FOÇA Tel: 0 232 812 12 22

SELÇUK Tel: 0 232 892 63 28

Konsolosluklar

ABD Tel: 0 232 464 87 55

İNGİLTERE Tel: 0 232 463 51 51

İTALYA Tel: 0 232 463 66 76-96

YUNANİSTAN Tel: 0 232 464 31 60

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	F	i	L	D	i	Ş	i	K	U	L	E	B	i	S	
2	R	O		A	R	U	N		K	A	L	E	L		T
3	A	N	I	L	A	R		D	E	M	A	G	O	J	i
4	G		R	A	D	A	R		M	E	L	E	K		N
5	M	A		M	E		i	K	i	L	E	M		M	G
6	A	R	i	A		O	R	A		i	M	E	C	E	
7	T	A	H	N	i	T		P	O	F		N	E	T	A
8	i	K	A		Ç	A	L	A	P		A		R	i	M
9	Z	A	T	i		C	A	R		A	L	A	i	N	
10	M		A	L	T	I	N	i	S	K	E	N	D	E	R
11		K		E	N		O		U	R		K	E	R	E
12	B	A	H	R		i	L	A	M		H	A		K	V
13	A	N	A	i	S	N	i	N		P	I	R	A	S	A
14	B	A	R		L	E	N	i	N		R	A	M	A	N
15	A	L	A	K	O	K		M	O	R	S		A	N	i

BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA...

SOLDA SAĞA

1. Sanatçının, içinde yaşadığı toplumla ilgilenmeyip, yalnız kendi duygu, düşünce hayal ve sanat yalnızlığına gömülüp kaldığı tek kişilik dünyası ve bu tür eserleri açıklayan genel terim – Konser, resital gibi sanatsal gösterilerde, izleyicilerin seslendirilen yapıtın yinelenmesini istemek için kullandıkları sözcük. 2. Yunan alfabesinde bir harf – Özdemir Asaf'ın sıklıkla kullanmadığı soyadı – Süpermen'in Kripton gezegenindeki gerçek doğum adı. 3. "... ve Düşünceler" (Erdal İnönü'nün Türkiye Cumhuriyeti'nin 1930'dan 1990'lara kadar uzanan öyküsünü anlattığı eseri) – Bir kimsenin yada grubun duygularını kamçılayarak, gerçek dışı sözler söyleyerek onları kazanmaya çalışma. 4. Radyo dalgalarının yankısını alarak cisimlerin yerini ve uzaklığını bulabilen, genellikle uçak ve gemilerde kullanılan cihaz – Candan Erçetin'in bir albümü. 5. Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası – Kuzu sesi – İki önermesi bulunan ve her iki önermenin vargısı olan tasım, dilemma – Magnezyum elementinin simgesi. 6. Operalarda solistlerden birinin orkestra eşliğinde söylediği şarkı – O yer – Bir çok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin yada topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi. 7. Ölüyü, bozulmaması için ilaçlama – Yere düşen kaba ve yumuşakça bir şeyin veya havası boşalan bir nesnenin çıkardığı sesi anlatır – "Temiz, düzgün, derli toplu" anlamında kullanılan denizcilik terimi. 8. Yapma, etme – Tasavvuf edebiyatında Tanrı'dan söz açıldığında kullanılan sözcük – Roma'nın eski adı. 9. Kişisel, kendine özgü – Tellal ile duyurma, çağrı – "... Delon" (Dünyaca ünlü Fransız aktör). 10. Her yıl düzenlenen Uluslararası Selanik Film Festivali'nde dağıtılan ödüllerin adı. 11. Hayvanlara vurulan damga – Kale hendeği – Kez, defa. 12. Deniz – Bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren resmi belge – Bir şeyin birdenbire hatırlandığını veya kavrandığını anlatır – "Kilovat" in kısa yazılışı. 13. Eserlerinde erotizmi işleyen, Cam Fanus Altında, Albatrosun Çocukları, Elena gibi eserlere imza atmış olan ABD'li kadın yazar – Çok yıllık bir kış sebzesi. 14. Kaplarda su nedeniyle oluşan tortu – "Elveda ..." (Wolfgang Becker'in 2006 En İyi Avrupa Film ödülünü kazanmış olan filmi) – Bir petrol dağımı. 15. Rafadan – Nokta ve çizgilerden oluşan bir alfabe kullanılan telgraf sistemi – Kars'ta tarihi bir ören yeri.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															
13															
14															
15															

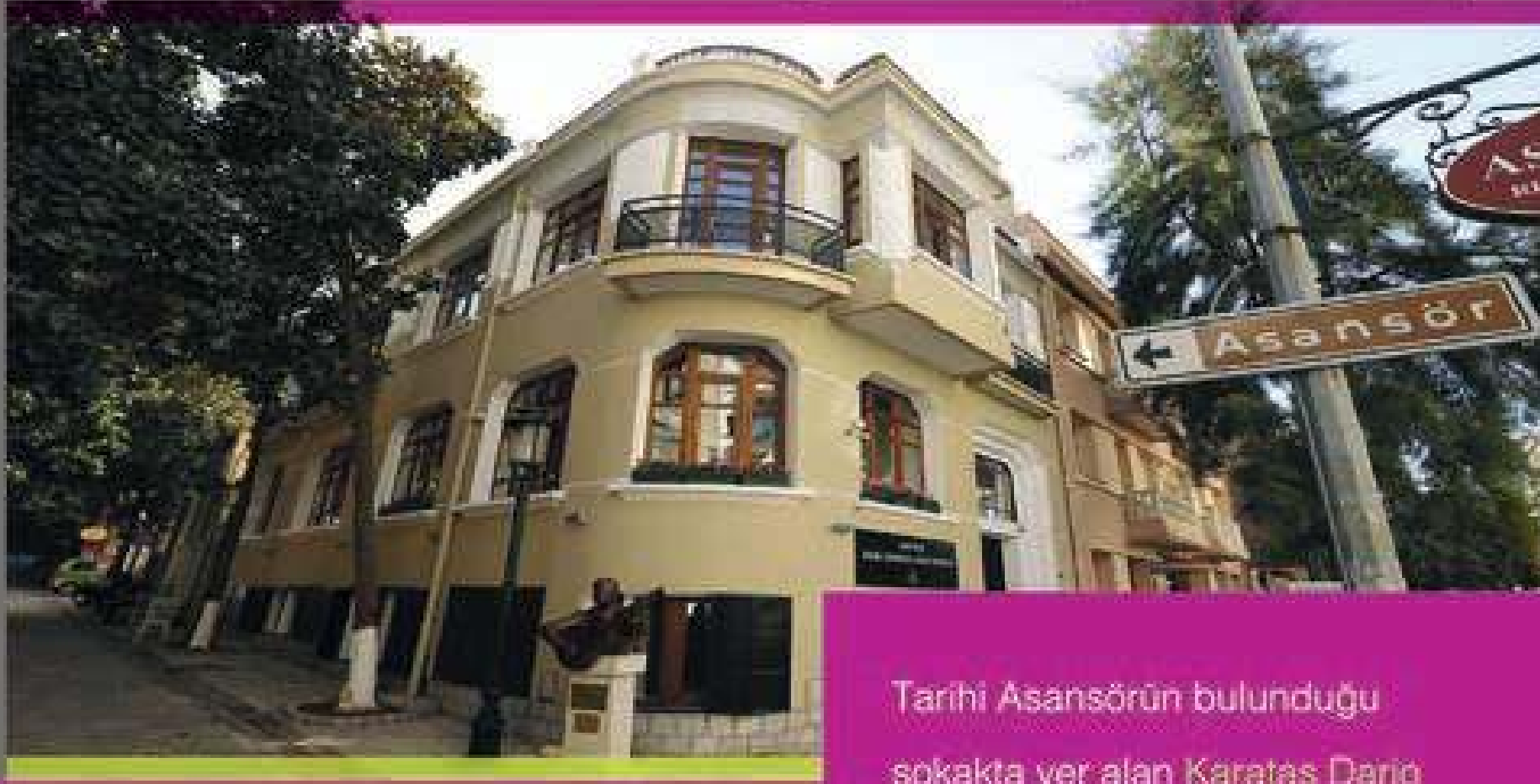
YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Parçacılık da denen ve ilk kez 20. yüzyıl başlarında İtalyan yazar Soffici'nin başlattığı; gerçekten alınmış kısa kısa parçaların, enstantanelerin en belirgin özelliğini oluşturduğu akım – Mario Puzo'nun sinemaya uyarlanmış dünyaca ünlü eseri. 2. Yunan mitolojisinde İonyalılarına adını veren Yunanlı kahraman – İri taneli bezelye – Andrzej Wajda'nın 1957 yapımı siyah beyaz bir filmi. 3. Şarkı, türkü – Kuşatma, sarma – At üretilen çiftlik, aygır deposu. 4. Muğla'nın bir ilçesi – "Selim ..." (Her Gece Bodrum, Kamelyasız Kadınlar gibi eserlerin yazarı). 5. Bir şeyi yapıp yapmamaya

karar verme gücü – Pirinç, soğan ve baharatla hazırlanan, dolmalarda kullanılan karışım – Tunus'un plaka işareti – Slovenya'nın plaka işareti. 6. Danışma Kurulu – Halk dilinde hekim – Nazım Hikmet'in 6 kişilik bir ailenin öyküsünün anlatıldığı oyunu. 7. İnsan – Cezayir Sahrası'nda vahalar dizisi – Yapağıdan elde edilen, eczacılıkta ve parfümerinde kullanılan, sarımsak renkte bir yağ. 8. Yemişenden turşu yapılan gebre otunun bir adı – Birbirine geçme çelik dilimlerden oluşmuş zırh. 9. Judoda yere düşüş – "Opus"un kısa yazılışı – Özbekistan'ın para birimi – Japon lirik dramı. 10. Asaf Halet Çelebi'nin bir eseri – İngiltere ve ABD'de kullanılan arazi ölçüsü birimi. 11. Herkes, el gün – Bir tür İngiliz birası – Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku. 12. "... Berköz" (Bu Kitapta Sen Nerdesin? adlı kitabın yazarı – Yakup Kadri

Karaosmanoğlu'nun bir romanı. 13. Politik çıkarları sebebiyle birlik kuran devletler topluluğu – Tutanak, kayıt defteri – Japon Budha rahibi. 14. 1929'da Çanakkale'de dünyaya gelen, 1953'te "Kamera" takma adıyla Dünya gazetesinde film eleştirileri yazmış olan, 1958'te "Sinema Sanatçıları Derneği"ni kuran, "toplumsal gerçeklik akımının" ilk türünü "Gecelerin Ötesi" ile veren, 1963'te çektiği Susuz Yaz ile Berlin Film Festivali'nde büyük ödül olan "Altın Ayı Ödülü"nü, 1964'te çektiği Suçlular Aramızda filmi ile de Milano Film Şenliği'nde 1965'in "en iyi yönetmeni" ödülünü kazanan dünyaca ünlü Türk yönetmeni. 15. Rock müziğinin efsane İngiliz şarkıcısı – Amerikyum elementinin simgesi – Yumurta ve irmik ile yapılan, piştikten sonra şerbet dökülen bir tür tatlı.

Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi

Tarihi Asansörün bulunduğu sokakta yer alan Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi şehrimizin heyecanlarından sadece birisidir. Sürdürülebilir sanat politikası adına, hizmete aldığımız bu alanda da çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitimine öncelik veriyoruz.

KONAK BELEDİYESİ

İZ BIRAKANLARIMIZI ANITLAŞTIRIYORUZ

*Değerlerimizin yarattığı izlerin
birbirine eklenmesiyle daha
zengin bir şehriz.*

*Bahçelievler'deki parkımızı,
Damlacık Spor Kulübü'nden
yetişen ve 'Taçsız Kral'
olarak ün yapan
Metin Oktay'ımızın
adı ve heykeliyle taçlandırdık.*

KONAK BELEDİYESİ